

**Roskilde
University**

Folkestyre og fornuft

alternativer til politikerlede og finanskriser

Sørensen, Bent Erik

Publication date:
2015

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Sørensen, B. E. (2015). *Folkestyre og fornuft: alternativer til politikerlede og finanskriser*. Secantus.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

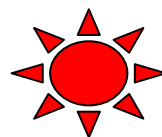
Bent Sørensen

Folkestyre og fornuft

alternativer til politikerlede og finanskriser

Secantus

Folkestyre og fornuft sætter spørgsmålstegn ved stort set alt der foregår i dagens samfund. Det er en debatbog som vil have vore diskussioner til at handle om de mest påtrængende problemer omkring økonomi, folkestyre, bæredygtig levevis og erhvervslivets rammer. Der foreslås en række utraditionelle løsninger, men uden støtte til hverken højre- eller venstredrejet politik. Faktisk er en af hovedpointerne at de politiske partier har udspillet deres rolle, og at vi kun kan genvinde et fungerende demokrati ved at stile mod et mere direkte folkestyre, hvor vejen mellem befolkning og regering er kortere end nu.

Walt Patterson fra Royal Institute of International Affairs, Chatham House i London sagde om den engelske version af bogen: Ekstraordinært værdifuld - den tværfaglige indfaldsvinkel gør denne bog unik.

Bent Sørensen er kendt som tværfaglig forsker og politisk debattør, Han rejste 1972 atomkraftdebatten i Danmark og medvirkede 1974 til dannelsen af OOA. Hans nyskabende værker har lagt grunden til nye videnskabs-syn indenfor økonomi (scenarie metoden og livscyklus analyser) og energiforskning (100% vedvarende energi systemer). Han har arbejdet ved universiteter i Japan, Frankrig, Danmark, Australien og USA (Yale og Berkeley), været rådgiver for regeringer og internationale organisationer, teknisk direktør i Danmarks største rådgiver-firma, hovedforfatter i det intergovernmentale klimapanel IPCC, har modtaget internationale priser og hædersbevisninger og er i dag professor emeritus ved Roskilde Universitet.

www.secantus.dk

Af samme forfatter:

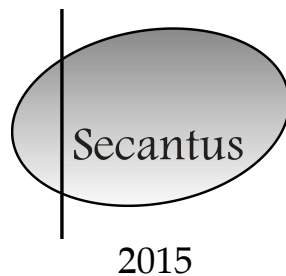
Energy, Resources and Welfare – exploration of social frameworks for sustainable development, 2015/16
Solar Energy Storage, (redaktør), 2015
Energy Intermittency, 2014
Artwork, 2014
Physics Revealed Book 1: Physics in Society, 2014 (tidligere udgaver 1989, 2001)
A History of Energy. Northern Europe from the Stone Age to the Present Day, 2011/2012.
Hydrogen and Fuel Cells, 2nd ed., 2011/2012 (tidligere udgave 2005, kinesisk udgave 2015/16).
Life-Cycle Analysis of Energy Systems: From Methodology to Applications, 2011.
Renewable Energy Reference Book Set (redaktør, 4 bind), 2010
Renewable Energy – physics, engineering, environmental impacts, economics and planning, 4th edition, 2010 (tidligere udgaver 1979, bulgarsk udgave 1989, 2000 og 2004)
Renewable Energy Focus Handbook (med Breeze, Storvick, Yang, Rosa, Gupta, Doble, Maegaard, Pistoia og Kalogirou), 2009
Renewable Energy Conversion, Transmission and Storage, 2007 (kinesisk udgave 2011)
Life-cycle analysis of energy systems (med Kuemmel og Nielsen), 1997
Blegdamsvej 17, 1989 (genoptrykt 2001, 2014)
Superstreng, 1987 (hollandsk udgave 1989)
Fred og frihed, 1985
Fundamentals of Energy Storage (med Jensen), 1984
Energi for fremtiden (med Hvelplund, Illum, Jensen, Meyer og Nørgård), 1983
Energikriser og Udviklingsperspektiver (med Danielsen), 1983
Skitse til alternativ energiplan for Danmark (med Blegaa, Hvelplund, Jensen, Josephsen, Linderøth, Meyer og Balling), 1976

Mere information om forfatteren og om hans andre udgivelser indenfor kunst og musik findes på websiderne www.secantus.dk, energy.ruc.dk, eller www.amazon.com/author/Sorensen

Bent Sørensen

Folkestyre og fornuft

alternativer til politikerlede
og finanskriser

Først udgivet 2015 af
Secantus Publ., Østre Alle 43D, Gilleleje, Denmark.
books@secantus.dk

© Bent Sørensen: Folkestyre og fornuft - alternativer til
politikerlede og finanskriser.
Alle rettigheder forbeholdes

e-bog (PDF-format): www.secantus.dk
ISBN: 978-87-93255-07-4

e-bog (Kindle-format): www.amazon.com
ISBN: 978-87-93255-08-1

trykt bog: Amazon CreateSpace
Distribution: www.amazon.co.uk med flere
ISBN: 978-87-93255-09-8

Omslag: Demonstration foran Christiansborg. Foto-
collage af Bent Sørensen.

Forord

Bogen fortæller ligeud hvad der er galt i dansk politik, i europæisk politik, ja i global politik, og mere end det: den opstiller alternative løsninger som kan tages i brug, her og alle vegne. Hvis vi vil, naturligvis, og det er begrundelsen for at starte en folkelig debat om vores folkestyre, om økonomiske mantraer og om samfundets indretning.

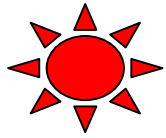
Jeg kommer ikke med et nyt politisk manifest men med ideer til bred diskussion. Ideerne er ikke grebet ud af tynd luft, men baserer sig på solide data, på højdepunkter i tilgængelig litteratur om emnerne, og på videnskabelige beregninger, foretaget af mig selv og af andre. Alle disse detaljer er at finde i den videnskabelige afhandling med tabeller, figurer og referencer, som den foreliggende bog bygger på. Den videnskabelige udgave hedder *Energy, Resources and Welfare – explorations of social frameworks for sustainable development* og udgives af det store videnskabelige forlag Elsevier, samtidigt i London og New York.

Debat og kritik af den foreliggende bog og dens forslag er velkommen. Konkret kritik må gerne basere sig på den underliggende engelske udgave, så en dialog kan udspille sig på grundlag af samme tal og økonomiske beregninger. Under alle omstændigheder skulle bogen give et godt overblik over hvilke alternative muligheder vi har for at undgå nye finanskriser, inkompetente politikere der klæber til deres taburetter og økonomiske giganter der lader hånt om almindelige mennesker. Uanset om man er enig i de foreslåede metoder eller mener at have bedre forslag.

God læselyst!
Bent Sørensen, Gilleleje, 2015

Indhold

	iv
	dobbeltside #
Forord	1
Politikerlede	4
Direkte demokrati	9
Vi og dem	11
Vores ene jord	13
Skal børnebørn afskrives?	15
Indtægt, formue, og ulighed	18
Vækst	20
Forbrug	26
Dyr medicin og billige bøger	28
Penge	31
Livsstil	35
Meningsfuld beskæftigelse	37
Livslang uddannelse	39
Sikkerhedsnet	41
Hvorfor går vi i krig?	44
Globalisering – decentralisering	46
Valg og valgbarhed	50
De tre niveauer af regeringsførelse	54
Forslag til ny grundlov	67
Fra her til dér	

Politikerlede

De seneste årtier har været vidne til en stigende lede ved den måde politikere opfører sig på og en dalende fornemmelse af at være repræsenteret af de valgte politikere. Politikerne gennemfører et væld af beslutninger og får vedtaget love af et flertal i Folketinget, men rører sjældent ved de behov som borgerne føler stærkest for.

I stedet regeres efter nogle forudfattede meninger og påstande om hvad der er "økonomisk nødvendigt", ofte på grundlag af særinteresser der hviskes politikerne i ørerne af repræsentanter for en lille elite i samfundet, eller af gårsdagens avisoverskrifter, som sjældent har en tyngde der berettiger til ny lovgivning.

Problemet er at det er blevet et levebrød at være politiker. Politikere vil gøre alt for at blive genvalgt, fra at fremstå som dem der gennemfører en masse når de er i regering, uanset hvilke studehandler der har skullet til for at skabe et folketingsflertal, til rosenrøde valgtaler om alle de vælgere de vil forære penge, og ikke et ord om hvem de vil tage pengene fra. Al erfaring siger os at selv de bedste politikere efterhånden falder ind i ren rutine om ikke korruption, hvis de ikke pålægges en endelig funktionsperiode.

Nu er ny lovgivning jo ikke påkrævet i et fungerende samfund: Grundloven og de i årtier benyttede lovsæt kan kun trænge til ændringer eller tilføjelser hvis der er sket

afgørende nyt i samfundets forhold eller i vore omgivelser. En regering skal administrere de gældende regler. Det burde være en undtagelse at en regering overhovedet finder det nødvendigt at gennemføre en ny lov.

Men tværtimod synes enhver avisoverskrift at give de skiftende regeringer lyst til dagen efter at fremsætte nye lovforslag, som dels skal smage lidt af partiets mærkesager og programmerklæringer og dels skal vise hvor effektive partiets medlemmer i regeringer er. Skiftende regeringer har således gennem en årrække svinget Danmark lidt til den ene side og lidt til den anden side. Men selv det er ved at ophøre fordi det i stigende grad er svært at skille partiernes meninger fra hinanden. De lytter alle til de samme økonomer, de samme erhvervsledere og de samme tilfældige borgere, som TV-kanalerne dagligt spørger om en mening.

Borgerne svarer høfligt på TV-journalisternes spørgsmål, men hvis de havde fået en smule mere taletid havde de måske haft nogle langt vigtigere ting at kaste ind i debatten. Det er således journalisterne som sætter dagsordenen, og de er ikke længere objektive eller interesseret i mange forskellige synspunkter, men spørger ofte ud fra hvad de selv står for. Det gælder også de fleste journalister når de interviewer politikere: dem de selv er enige med får "lette" spørgsmål og ingen skrappe opfølgningsspørgsmål når de svarer uldent eller faktisk forkert, kun dem de ikke kan lide får et kritisk tillægsspørgsmål.

Selvfølge er der undtagelser, men der er langt imellem dem.

Politikerne søger genvalg, ikke ved at fortælle vælgerne hvad de står for, men ved valgplakater med partiets slogan, og i TV's præsentation af partierne får vi igen de samme temaer fra gang til gang: Vil befolkningen have flere penge mellem hænderne? Vil den købe flere forbrugsartikler? Skal skatterne sænkes? Nøje udvalgte spørgsmål, hvor partierne ikke er særligt uenige. Kun sjældent refereres der til de grundlæggende rettigheder og pligter, som FN's af Danmark tiltrådte menneskerettigheds-erklæring opremses, og det til trods for at en lang række af disse menneskerettigheder ikke overholdes af selv samme politikere.

Det samme gælder Danmarks grundlov, som eksempelvis siger at Danmark kun kan gå i krig hvis landet angribes, eller hvis FN beder os deltage i en godkendt aktion. Ingen af delene var opfyldt for den seneste Iraq invasion, men alligevel konkluderede højesteret at grundloven var forvattet til at Anders Fogh Rasmussen kunne dømmes. Højesteret kommenterede ikke overtrædelsen af FN konventionen.

FN's menneskerettigheds-erklæring giver også flygtninge fri ret til at flygte fra deres land til et hvilket som helst andet. Hvis danske politikere er uenige heri, burde de for længst have meddelt FN at Danmark ikke længere ønsker at støtte menneskerettighederne i den udformning som FN har givet dem. Men i politik fejles skidt i stedet under gulvtæppet, for der kunne jo være en vælger eller to som støtter FN's erklæring.

Det er foruroligende at over 90 procent af Folketingets politikere er enige om at styre efter det politiske mantra som

hedder nyliberalismen. For 30 år siden havde vi en højrefløj og en venstrefløj, hvor sidstnævnte gik ind for hvad der ude i verden går under navnet "den skandinaviske velfærdsmodel". I dag siger politikerne at vi ikke længere har råd til velfærdsmodellen, samtidig med at de siger at Danmarks økonomi aldrig har haft det bedre end under netop den nuværende regering. Der er noget som ikke stemmer!

Hvad det er vil blive kulegravet i de følgende kapitler, men det skal straks røbes at en forkert økonomisk politik baseret på et forkert vækst mål er hovedårsagen til at den danske middelklasse er blevet fattigere, mens de rigeste fem procent er blevet rigere. Politikerne mener ikke at sidstnævnte skal bidrage mere end de gør, og de fattigste må ikke tvinges ud i rendestenen, så det bliver den store middelklasse der skal betale for finanssektorens milliardtab og politikernes fejlinvesteringer.

Det er kutyme at kalde Danmark et demokrati. Denne benævnelse blev efter den franske revolution brugt om en styreform, hvor et udsnit af befolkningen kunne vælge repræsentanter til et parlament hvor love skulle vedtages for at være gyldige. Danmark var et af de sidste lande i Europa som indførte et sådant repræsentativt demokrati, med grundloven af 1849, der tillod 14 procent af befolkningen at stemme, nemlig mænd som ejede deres bolig, førte husholdning og aldrig havde modtaget støtte.

Senere fik kvinder og flere mænd stemmeret, og fornuftige afstemningslove blev vedtaget, som både byggede på folketingsmedlemmer der repræsenterede et bestemt lokalsamfund og tillige indførte en tillægsmandat-ordning

efter hollandsk mønster, der sikrede at stort set ingen stemmer gik til spilde. Grundloven siger at folketingets medlemmer kun er forpligtede af deres egen samvittighed. Men snart blev gruppepresset fra partier så snærende, at ingen kunne stemme mod partiet i nogen sager af betydning. Ud med samvittigheden!

I stigende grad er valg til Folketinget blevet overladt til spin-doktorer og kommercielle mediekampagne-firmaer, og kandidaterne skal hellere tage sig godt ud end have selvstændige meninger. I dag er det svært at se, at Folketingets valgte repræsentanter repræsenterer noget som helst. Den sidste rest af lokalt tilhørsforhold forsvandt med kommuneomlægningen i 2007, hvor de små kommuner hvor folk mødte deres folketingskandidat i supermarkedet blev lagt sammen til storkommuner, hvor ingen længere kender deres opstillede folketingskandidater personligt og hvor det er partierne som vælger hvilke emner der skal debatteres op til en afstemning.

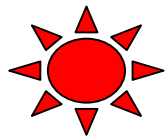
Samme kommunalreform nedlagde de tidligere lokalt forankrede byråd og kommunalbestyrelser til fordel for storkommunernes ledelse, som kunne bedrives på landspolitisk manér. Danmark har ikke længere noget som kan kaldes et "repræsentativt demokrati", men en ledelse alene baseret på politiske partier, hvilket formelt er et "fåmandsvælde".

Jeg er ikke den første der drager denne slutning. Jean-Jacques Rousseau skrev 1762 i *Den sociale kontrakt* at repræsentativt demokrati er én dag med demokrati efterfulgt af fire år med undertrykkelse. Begrebet "politikerlede" dukkede op i John Stuart Mills bog om repræsentativt

demokrati fra 1861. Mere nyligt, i bogen *Ruling the Void* som udkom i 2013, konkluderer den irske forsker Peter Mair efter et livs undersøgelse af politiske partier i EU landene, at parti-baseret demokrati ikke længere er en acceptabel form for demokrati, og han er gentagne gange bakket op af den amerikanske forsker Richard Katz der ser parti-politikere som folk der sætter deres egen politiske løbebane over alt andet, inklusiv grundloven.

Vores politikerlede er med andre ord såre velbegrundet, og vejen frem er at ændre systemet. Til dette formål undersøger jeg hvad der tidligere har været foreslået og vurderer om det har virket, for derefter at forsøge at opstille et samlet alternativ. Som jeg ser det, kan vi kun komme videre gennem et græsrodsoprør der diskuterer forslag til omlægning og forener sig i et råb der er højt nok til at de tilfældigt siddende magthavere ikke kan tilsidesætte ønsket om tilbagevenden til – eller nogle vil sige den første reelle indførelse af - demokrati i Danmark.

Direkte demokrati

Repræsentativt demokrati er ikke den eneste mulighed. Den anden kendte form for demokrati kaldes "direkte demokrati" eller "direkte folkestyre". Den har sit udspring i det antikke Grækenland og har i adskillige hundrede år været brugt i Schweiziske kantonen. I lang tid mente mange at direkte demokrati kun kunne fungere i bystater eller småområder, men efter 2. Verdenskrig er det blevet mere og mere almindeligt at afholde folkeafstemninger om vigtige spørgsmål. I Danmark skal der (blandt andet) en folkeafstemning til for at ændre Grundloven, og der er i stigende omfang anvendt folkeafstemninger i andre sammenhænge, såsom ved optagelsen i EU.

Ny teknologi i form af piratsikrede elektroniske afstemninger over Internettet kunne gøre det attraktivt at benytte denne form for direkte demokrati i langt flere tilfælde end nu. EU har demonstrativt vedtaget at unionen ikke vil bruge folkeafstemninger men kun repræsentativt demokrati. Men EU er jo heller ikke et demokrati, idet det folkevalgte Europa-parlament ikke har anden opgave end at godkende en rammebevilling til Kommissionen, som så kører virksomheden. EU har aldrig rigtigt fjernet sig fra sit udgangspunkt som en industriel kul- og stålunion. Kommissionen består af udpegede embedsmænd, men er givet en magt som var de en regering. Hvordan dette manifesterer sig kan ses af et forslag for et par år siden om, at en million europæere skulle kunne foreslå en elektronisk

afstemning om en sag de fandt vigtig. Kommissionen fik indføjet at den skulle godkende afstemnings-emnerne, og selvom en række forslag har samlet nok forslagsstillere (takket være Internettet), så har Kommissionen forkastet samtlige emner.

Reelt set er der næppe en eneste stat i verden som med rette kan kalde sig demokratisk. Men selvfølgelig er der et par positive eksempler, hvor "folket" har vundet over politikerne og deres partidisciplin. Det seneste tilfælde i Danmark var den folkelige protestbevægelse, hvis indsats fra 1974 til 1981 fik fjernet den atomkraft, som samtlige partier i Folketinget gik ind for, fra listen over fornuftige energiløsninger.

Udviklingen har ikke gjort det nemmere for folkelige tiltag at nå Christiansborg. Medierne er stort set alle overtaget af kommercielle interesser, det politiske spektrum er blevet mere koncentreret, og vore uddannelser har ændret sig i retning af mere konformitet og accept af det herskende økonomiske paradigme.

Men måske er der muligheder, hvis det kunne lykkes at ændre spillereglerne en smule, så direkte demokrati og folkeafstemninger bliver anvendt i alle de tilfælde hvor det er fornuftigt. Jeg bruger ordet "fornuftigt" fordi jeg ikke mener at der er fornuft i eksempelvis at spørge befolkningen om skattetrykket skal op eller ned uden samtidigt at spørge om hvilket niveau af velfærd vi ønsker, eller den anden vej rundt at diskutere udgifter uden at koble dem til spørgsmålet om hvem der skal betale.

Der har været flere negative episoder med direkte demokrati, eksempelvis i det antikke Athen og under den franske revolution. De bør analyseres for at kunne undgå sådanne ved en fremtidig udvidet anvendelse af folkeafstemninger. Derfor følger en kort gennemgang af historiske erfaringer med demokrati:

De græske bystater startede omkring 600 BC (BC står for *Before Current*, altså før vort nu valgte år nul) en debat om hvordan man kunne undgå at blive styret af enevældige tyranner. Ikke alle de græske herskere var tyranner og nogle var åbne for ændringer i de politiske spilleregler. En af dem var Solon der i Athen indførte et tokammersystem, hvor alle mænd kunne vælges til underhuset, mens overhuset svarede til det tidligere råd af aristokrater, med den forskel at medlemmerne skulle vælges efter deres formue og ikke efter deres stand ved fødslen. Ideen var at dette tokammer folketeting skulle lovgive og fremover udnævne dommere og regeringer. For ikke at blive mistænkt for selv at ville tilrane sig mere magt, trådte Solon frivilligt tilbage efter at forfatningen (grundloven) der tilgodeså disse ændringer var vedtaget.

Det varede imidlertid ikke længe, før veltalende aristokrater overtalte det nye bystyre til at ændre Solons love så der igen blev åbnet for diktatur. En af de efterfølgende tyranner gik så vidt som at landsforvise de rigeste borgere i Athen og konfiskere deres formuer til personligt brug. Det var for meget for bystyret, som afsatte ham og i stedet i 508 BC valgte Cleisthenes til leder. Cleisthenes fik ændret grundloven, så overhuset godt nok kunne foreslå nye love, men underhuset skulle vedtage dem, og han ændrede det repræsentative system for valg til underhuset til et di-

rekte demokrati hvor alle (mænd) der havde lyst kunne møde op og stemme. Administratorer, altså hvad vi i dag ville kalde regering og embedsmænd i ministerier, blev udpeget ved lodtrækning.

Denne forfatning blev de følgende år ofte brugt til at landsforvise personer som de fremmødte folketingsmedlemmer ikke kunne lide, og det fortsatte selv om en af Perikles ledet regering 461-429 BC fik gennemført forfatningsændringer der styrkede domstolenes mulighed for at dæmpe folketingets magt gennem muligheden for at erklære love for forfatningsstridige. I en berømt tale holdt i 431 BC fremhævede Perikles at Athens forfatning nu sikrede retfærdig behandling af høj og lav, til gavn for de mange i stedet for de få, og at tvister kunne afgøres med gensidig tolerance og uden standsforskel.

Disse idealer fortonede sig efter Perikles' død, samtidig med at Athen svækkedes af krige med sine naboer, især Sparta, en anden bystat som havde valgt et lagdelt repræsentativt demokrati der havde ledt til en kraftig indskrænkning af borgernes frihed: alle skulle være ens klædt og spise den samme mad i folkekøkkener, alle børn skulle opdrages ens. Athens folketeting dødsdømte de generaler (inklusive Perikles' søn) som det var lykkedes at bekæmpe Spartas angreb fra søsiden, med den begrundelse at generalerne ikke løbende havde rådført sig med folketinget og under en storm ikke havde reddet sømænd fra sunkne skibe. Både disse dødsdomme and en række andre (eksempelvis over filosofen Sokrates) var forfatningsstridige, da det jo var domstolene og ikke folketingets rolle at dømme folk, og da de anklagede end ikke var bevilget et forsvar. Borgere der forsøgte at bruge deres ret

til at møde op i folketinget og stille spørgsmål om dødsdommene blev truet med landsforvisning. Det direkte demokrati havde udviklet sig til et diktatorisk pøbelvælde, og sådan vil det altid gå, skrev filosofen Platon nogle år senere.

Platons tidlige værker fra omkring 380 BC benytter en elegant litterær stil, hvor hans tanker lægges i munden på Sokrates og hans venner, forsamlede til hvad der beskrives som drukfester. Selvom Platon på denne måde beskriver flere forskellige synspunkter, følger det af hans senere værker, at han foretrækker at blive styret af et fåmandsvælde, og helst bestående af filosoffer som ham selv, som skal være frit stillede til at lyve hvis de synes det gavner landet (nutidens politikere må elske ham for dette synspunkt!). Den almene befolkning er kun til for at tjene staten, og Platon mener at statens tjenere, dvs. regering og embedsmænd, ikke bør have nogen ejendom eller formue, at de skal tvangsgiftes med passende ægtefæller og ikke tage del i deres børns opdragelse (en idé senere benyttet af Mao i Kina).

Rent faktisk var Athens folkestyre på Platons tid efter en række omvæltninger blevet ændret i retning af et mere repræsentativt demokrati med styrkelse af domstolenes rolle, og hvor underhusets valgte medlemmer nu fik betaling for deres arbejde, baseret på indførelse af en stærkt progressiv beskatning. Platons elev Aristoteles mente at dette system ikke var så ringe endda, set i lyset af hans omkring 326 BC foreslåede nye begreb "lykke" til at måle folkets velfærd. Han var enig med Platon i at begrænse forældres rolle i opdragelsen af deres børn, fordi opdragelsen til at kunne vælge uden fordomme i et repræsentativt

demokrati ikke fremmes af nedarvede eller påduttede fordomme.

Med bagklogskabens klarhed ser vi i dag, at det Athenske direkte demokrati ikke fungerede, fordi det ikke byggede på et fundament af menneskerettigheder og pligter. Folkeforsamlingens fremmødte eller valgte borgere stemte efter tilfældige påvirkninger og havde ingen dybere indsigt i de sager som de afgjorde. Som minimum har vi derfor lært af grækerne, at viden (gennem minimumskrav til uddannelse) og moralske grundprincipper (gennem menneskerettigheder, som kan være en del af grundloven eller fremgå af et selvstændigt dokument), er nødvendige forudsætninger for et folkestyre, uanset om det er direkte eller repræsentativt.

Athen mistede i 322 BC sin selvstændighed og dermed sit demokrati efter en række militære nederlag, og selvom Cicero i Rom senere (54 BC) diskuterede Platon og Aristoteles, hældede han selv mod monarki, så var det først med middelalderens Europæiske bystater i bl.a. Schweiz og Italien, at demokratiske styreformer igen dukkede op til overfladen, ofte i republikker med en blanding af direkte og repræsentativt demokrati, hvor lokale råd vælges direkte, mens regionale forsamlinger vælges af de lokale råd og dommere af de regionale forsamlinger (folketing eller parlamenter).

De meget store stater som var kommet på mode med oprettelsen af en række europæiske nationalstater efter Romerrigetets fald omkring 400 blev typisk regeret af konger eller kejsere, som måske rådførte sig med forsamlinger af indflydelsesrige samfundsgrupper (aristokrati og religiøse

se ledere), men reelt var diktatorer eller fåmandsvælder (oligarkier). Uligheden mellem de rigeste dele af befolkningen (typisk jordbesiddere) og den jævne befolkning (primært landarbejdere) voksede, og da byerhvervenes stigende betydning senere skabte en bredere underklasse med en vis uddannelse og med bedre muligheder for at forsamles og diskutere deres forhold, så nærmede tiden sig hvor revolutionære opstode og forsøg på at ændre magtforholdene kunne sættes i værk.

Det skete under den Franske Revolution og ved dannelsen af Amerikas Forenede Stater (USA), på grundlag af oplysningstidens nye demokrati-debatter der udrullede sig i både Frankrig og England med talsmænd som Jean-Jacques Rousseau, hvis bøger fra 1755 (*Diskussion af ulighed*) og 1762 (*Den sociale kontrakt*) fremførte at uligheden i samfundet måtte bekæmpes ved at alle borgere blev loyale overfor det fælles velfærd og ikke overfor en lille gruppe af velhavere, og at dette skulle gå hånd i hånd med afskaffelsen af privat ejendom og meningsløse krige, og Thomas Paine, der i bogen *Sund fornuft* i 1776 erklærede at hvis der ikke var flertal i England for en demokratisk republik, så var der i hvert fald i den amerikanske koloni.

Faktisk havde England overladt det til udvalgte private virksomheder at regere og at drive domstole i det senere USA, og disse havde fra starten i New England indført folkeforsamlinger, hvor alle (mænd) over 20 år kunne deltage og senere skulle deltage, men hvor de fleste debatter ikke handlede om forfatningsmæssige spørgsmål men om civilret og udbygningen af fælles faciliteter. Allerede i 1647 havde den kirkelige puritanske bevægelse i England (nedfældet i Clarkes *Puritanisme og frihed*) foreslået et mo-

ral-baseret frihedsbegreb som skulle erstatte krigsfikserede kongers handlemåder og skabe lighed i samfundet. Dette videreførtes i USA i form af et uindskrænket personligt frihedsbegreb, modsat det direkte demokrati i de Schweiziske kantonen, som byggede på en frihed udfoldet med respekt for lokalsamfundet og tolerance overfor minoriteter og anderledes tænkende.

De franske revolutionære formulerede i Paris, sammen med besøgende Thomas Jefferson og Benjamin Franklin, 1787-1791 den menneskeretserklæring og forfatning der definerer det ny demokrati, stort set enslydende i Frankrig og USA, men som i Frankrig kun varede til 1799. Da var revolutionen overtaget af en pøbel, der henrettede personlige fjender og rivaler i guillotinen, i en veritabel genudsendelse af det Athenske pøbelvældes huseren.

Det direkte demokrati fungerer således kun hvis det holdes i ave af nogle overordnede regler der ikke kan ændres fra dag til dag. Det er den rolle som menneskerettigheds-erklæringer og forfatninger skal påtage sig, og der skal være uafhængige instanser der kan nedlægge veto mod vilkårlige beslutninger fra et folkeligt flertal, der findes at være i strid med den generelle forfatning (grundlov). Det kan være domstolene eller en ombudsperson, valgt ud fra høje krav til personlig integritet og med større magt end den nuværende ombudsmands-institution i Danmark (til nyprøvning af suspekte love vedtaget i Folketinget eller ved folkeafstemning, og til afsættelse af korrupte politikere og embedsfolk). Derfor er ethvert demokrati afhængigt af at borgerne ved hvad de stemmer om og hvordan det hænger sammen med samfundets konstituti-

onelle grundlag, altså konkrete krav til uddannelse og indsigt.

I Frankrig gennemførtes en ny revolution i 1848, igen defineret af sloganet *Frihed, lighed og broderskab*. "Frihed" gik både på personlig frihed og på ønsket om at blive fri for centraliseret administration, "lighed" handlede mest om lighed for loven, og kun i mindre grad om ligestilling, for eksempel i erkendelse af at kvalifikationer var vigtige ved besættelse af jobs, og "broderskab" forstået som solidaritet blev ikke sjældent glemt.

Bestemmelserne i den franske og amerikanske menneskerettigheds-erklæring og forfatning går igen i mange landes grundlove i dag, såvel som i FNs menneskerettigheds-erklæring, men med nuancer. Blandt andet brugte den oprindelige franske grundlov det temmelig suspekte begreb "naturlige rettigheder", omfattende retten til personlig frihed og sikkerhed, ejendomsret og retten til at forsvare sig mod overgreb, indordnet under begrebet "en suveræn nation", en stat der alene havde magt til at delegere autoritet og våbenanvendelse ud til enkeltpersoner. "Frihed" giver enhver ret til at gøre hvad som helst der ikke fysisk skader andre eller mindsker deres rettigheder.

Forfatningen sætter også grænser for hvad tilfældige folketingslovgivere kan love: love skal udspringe af hensyn til almenvellet og kan ikke forbyde ting der ikke klart skader samfundet. Regeringer må ikke udstede forordninger der ikke bygger på vedtagne love eller som forskelsbehandler borgere, og må ikke arrestere eller fængsle borgere uden retskendelse. Alle er uskyldige så længe en domstol ikke har bevist dem skyldige i en lovovertrædelse. Ytringsfri-

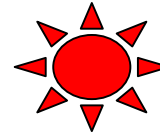
hed om alle emner, inklusiv religiøse og politiske, er uindskrænket så længe ingen skades fysisk. Statens omkostninger betales af borgerne via skatter, på grundlag af fuld offentlighed om anvendelserne og besluttet ved direkte eller repræsentativ demokratisk afstemning. Enhver i offentlig tjeneste, inklusiv regering, embedsværk, folketing og retsvæsen, er forpligtet til fuld åbenhed om sine administrative dispositioner.

Stort set alle disse regler har bevaret deres gyldighed, men overtrædelser er ikke sjældne, eksempelvis hvad angår fuld åbenhed, med undskyldninger for hemmeligholdelse som bekæmpelse af terror eller ministres behov for at kunne indgå lyssky studehandler uden befolkningens indsigt. Et eksempel er Bjarne Corydons salg af DONG aktier til Goldman-Sachs. Dels havde Socialdemokratiet ved oprettelsen af DONG bedt vælgerne om at bære den ekstra byrde som virksomhedens underskud ville indebære frem til år 2000 mod til gengæld at få billigere energi efter år 2000 og så længe olie og gas varede, et løfte som ikke kan indfries når et privat firma skal have maksimalt afkast af sin investering, og dels er Goldman-Sachs af toneangivende internationale analytikere betegnet som en pirat-virksomhed der tjener sine penge ved metoder der spænder fra ufine til kriminelle.

Efter Anden Verdenskrig har en række tiltag sat spørgsmål ved begrebet "suverænitet". Internationale forpligtelser, såsom handelsaftaler og EU medlemskab, indebærer afgivelse af national suverænitet, og det samme er tilfældet ved brug af international militærmagt til at løse konflikter landene imellem (FN, NATO). Indtil videre har FN været afskåret fra at blande sig i interne konflikter, såsom

Maos eller Assads folkemord på egen befolkning, men FN kan agere overfor overfald på andre stater (såsom Iraqs overfald af Kuwait i 1991).

Vi skal naturligvis overveje fordele og ulemper ved afgivelse af suverænitet til internationale organisationer. Afgivelse af suverænitet kan være en fordel hvis vor egen regering viser sig uduelig når en alvorlig situation opstår, men en ulempe hvis den internationale institution er mindre demokratisk end vort eget samfund (som ifølge det tidligere nævnte eksempel er tilfældet for EU). I mange år var Danmarks miljøstandarder højere end EUs og vi beklagede den fælles lovgivning, men i dag er situationen i en række tilfælde omvendt og vi kan være glade for at EU redder os fra en tilfældig regerings korstog mod miljøet.

Vi og dem

FNs menneskerettigheds-erklæring blev til i 1948, kort tid efter at lande som Sverige og USA beredvilligt havde modtaget et meget stort antal jødiske flygtninge fra de Nazi-besatte lande i Europa. På denne baggrund er det ikke så mærkeligt, at erklæringen ud over de kendte menneskerettigheder fra den franske revolution tilføjede retten til at rejse til et hvilket som helst andet land og bosætte sig dér.

I dag er det nemmere at se, at der er grænser for hvor meget omflytning der kan lade sig gøre. Sæt at alle Kinas 1.3 milliarder mennesker under Maos Kulturrevolution havde besluttet sig til og haft mulighed for at flygte, og at de valgte at rejse til Danmark, som de fandt var det vel-færdssamfund de lettest kunne identificere sig med. Det havde betydet 30000 mennesker pr. kvadratkilometer i Danmark, hvilket selv højhusentusiaster nok havde måttet give op overfor. En mere sober tilgang er at sige, at mennesker der reelt er truede eller forfulgte i deres hjemland på grund af en diktators krigsførelse, masseudryddelser eller på grund af meninger som vi synes er helt i overensstemmelse med ytringsfriheden, naturligvis er velkomne her. Sådanne kvalificerede flygtninge er næppe flere end at resten af verden faktisk har plads til dem.

Anderledes forholder det sig med luksus-flygtninge, som vil rejse til et andet land fordi levestandarden er højere dér, og ikke gider bidrage til at den forbedres i deres eget

land. Det er i betydelig grad sådanne "flygtninge", der betaler mafia-bander store penge for at blive sejlet til Europa på en plimsoller. De af deres landsmænd der ikke har råd til eller lyst til at betale kriminelle for transporten bliver hjemme, uanset om de måske havde mere behov for at flygte. Til forskel fra flygtninge er der også emigranter, men her drejer det sig om folk med særlige kvalifikationer, der efterspørges i modtagerlandet. For eksempel er der for få unge i Danmark der vælger at studere medicin og naturvidenskab, så vi er for tiden (eller burde være) lykkelige hvis mennesker udefra med disse uddannelser kunne have lyst til at bosætte sig her.

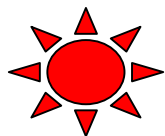
For både emigranter og flygtninge kan der være en vanskelig tilpasningsperiode, især for mennesker der kommer fra et andet klima, med andre sociale spilleregler og måske en udadvendt religiøs opførsel. Det har fået nogle til at foreslå, at forfulgte flygtninge i stedet hjælpes i nærområder, men dette er ofte vanskeligt og kun meningsfuldt akut, fordi nabolandene tit selv har problemer mere eller mindre af samme type som dem der flygtes fra, og ikke kan trylle job frem til et stort antal flygtninge.

Set fra et internationalt hjælpe-synspunkt er den indlysende løsning at gøre noget ved de problemer som flygtningene løber væk fra. Det kan i dag sjældent gøres, fordi internationale organisationer som FN ikke må gribe ind overfor interne brud på menneskerettighederne i et land. Kun ved at ændre dette globalt på en forsvarlig måde kan de seneste årtiers flygtningestrøm standses. Spørgsmålet til folkeafstemning er dermed, om vi vil afgive suverænitæt til FN, naturligvis med klare regler hvor hvordan behovet for indgreb bekræftes, eller om vi

vil stå fast på nationalstaternes suverænitæt og i stedet deportere flygtningene ved vores dør til Antarktis, som er det eneste sted jeg kan komme på der ikke har ytret reservation mod at modtage flygtninge.

Problemet påvirker selvsagt flygtningene og deres holdning til verdenssamfundet, men det påvirker også os selv, fordi et uløst flygtningeproblem slører vores holdning til begreber som medmenneskelighed, solidaritet og hjælp til nødlidende, ting som ud fra et moralsk synspunkt burde være selvfølgelige, selv for et vist fremmedfjendsk partis teologiske talsmænd.

Opdeling i "vi" og "dem" er nem når de andre har anden hudfarve, religion eller kultur, alle de ting som menneskerettighedserklæringen fastslår ikke må bruges imod folk. Men også i vort eget samfund blandt folk med samme hudfarve som os findes nogle af "dem", nemlig folk som vi ikke ønsker at vise tolerance overfor, som er understøtte, arbejdsløse, narkomaner, højtråbende eller som hverken har modetøj eller apparater hvis navn begynder med "i". Det er en udvikling der er accelereret i de seneste årtier, hvor hensynet til hvad der er bedst for samfundets er erstattet med simpel egoisme. Den opvoksende generation bruger for tiden ordet "jeg" ti gange mere end tilfældet var under velfærdssamfundet fra ca. 1930 til 1990. Menneskerettighedernes paragraffer om at det vi foretager os skal gavne hele samfundet er glemt. Alt handler om individuel succes, individuelle præstationer og individuelle besiddelser. Hvordan det er kommet hertil vil jeg forsøge at svare på i afsnittet om penge (hvor det naturligvis hører hjemme).

Vores ene jord

De samfund mennesker har skabt afhænger alle af en række ressourcer. Nogle af disse er fysiske og naturbase-rede som landbrugsjord, skove, fisk i vandet og køer på marken, og som mineraler og fossiler (kul, olie og naturgas) hentet op ved minedrift og lignende. Andre er forarbejdede håndværks- eller industriprodukter som boliger, veje, møbler, maskiner, køretøjer og andre apparater til befording langs land, sø eller luft, computere, smarte mobiltelefoner og så videre. Endelig er der intellektuelle ressourcer som teknisk og humanitær viden, kunstneriske frembringelser og gode ideer.

Disse ressourcer falder i to hovedgrupper: dem som er vedvarende og dem som forgår efter en tid, fordi de bliver omdannet på en måde som ikke tillader genanvendelse. Jeg siger det på denne lidt kryptiske måde fordi ingenting reelt opstår eller forgår. Vi siger at der er endelige olieforekomster, men dels kunne vi lave nye ved at fossilere plantemateriale, forudsat at vi har tid til at vente de millioner af år som det tager, og dels destruerer vores afbrænding af olie jo ikke atomerne, men omdanner olien sammen med ilt fra atmosfæren til kuldioksid (CO_2) og vand.

Når vi siger at nogle ressourcer er endelige og at vores forbrug af dem ikke kan fortsætte uendeligt fordi de en dag slipper op, så mener vi at de omdannes eller fortyn-des til en form fra hvilken det ikke kan betale sig at gen-

danne ressourcen. For fossile brændsler kan det normalt ikke betale sig at nyudvinde dem fra CO_2 , undtagen ved at bruge planters evne til at indfange CO_2 og i vækstperi-oden (modsat i en senere ligevægtsperiode) skabe mere kulstof end der tabes ved at en del af planterne visner og forrådner. Men det betyder at plante ny afgrøder eller skove ud over dem vi har i dag, og derefter kræver det at vi kan omdanne det nye kulstofholdige plantemateriale til kulbrinter som olie og gas. Når vi siger at de afbrændte fossile brændsler er tabt mener vi derfor at det er for dyrt at indfange luftens CO_2 , omdanne den til nyt plantemate-riale og ved en efterfølgende industriel proces genskabe et brændsel af samme type som det oprindelige. Ikke alene er disse omdannelser for dyre, men de kræver ofte tilførsel af mere energi end de nyskabte brændsler indeholder, så derfor har det virkelig mening at tale om udtømmning af ressourcerne.

Anderledes forholder det sig med en række mineraler som vi i dag bruger industrielt, fra jern til platin. Disse kan faktisk genvindes, og i nogle tilfælde til priser som ikke er højere end dem vi betaler for ny råstofudvinding. Hertil kræves indsamling af de forarbejdede genstande efter brug, fulgt af separation af de stoffer som ønskes genbrugt, eller en mere grovkornet nedsmeltning i for-brændingsanlæg, hvorfra visse stoffer kan genudvindes fra slagterne, hvor deres koncentration for nogle metaller kan være lige så høj som i nogle af de årer der udnyttes ved minedrift. Generelt er muligheden for tilstrækkelig høj koncentration til genanvendelse større for affald der er separeret hos den forbruger som smider et produkt væk, end hvis genbrug foregår ved nedsmeltning før se-paration.

Derudover er der genstande som har en længere levetid end dagligdags forbrugsvarer og apparater, såsom bygninger og visse infrastruktur dele (broer, jernbaner med mere). Levetid er også en lidt elastisk størrelse, fordi den afhænger af hvor meget vedligeholdelse vi er villige til at betale for. Sammen med de ikke-fysiske ressourcer, som overfor er betegnet intellektuelle ressourcer, vil de blive behandlet i det følgende afsnit om hvad vi efterlader til de følgende generationer.

Her skal jeg forsøge at gå lidt dybere med de naturgivne ressourcer, som vil være tilgængelige om ikke altid så i hvert fald så længe jordens klima ikke ændrer sig for meget. Det turde være indlysende at det er en mere alvorlig sag hvis vi ødelægger sådanne ressourcer ved at omdanne dem til en form hvorfra de ikke umiddelbart kan udnyttes. Det er for eksempel tilfældet når vores udledning af giftigt spildevand og radioaktive affald til verdenshavene har nået en koncentration hvor det ikke længere er tilrådeligt at spise de fisk vi kan indfange. Det skete med sværdfisk allerede i 1970'erne, fordi kviksølv-indholdet voksede til over den af sundhedsmyndighederne (i USA) fastsatte grænse. Sagen er at sværdfisk befinder sig på toppen af en lang fødekæde fra små mikroorganismer over bundplanter og skaldyr til først mindre fisk, så større fisk og til sidst de meget store sværdfisk.

Lignende gjorde sig gældende for rensdyrkød i Lapland efter at Tjernobyl ulykkens radioaktive nedfald var optaget i de mosser og laver som rensdyrene spiser, og ligeledes i de krydderier fra Sydfrankrig, som groede på skrån timer som havde indfanget store mængder radioaktivt

nedfald. Den radioaktive forurening er nu på vej ned fordi nogle radioisotoper henfalder ret hurtigt, mens havenes kviksølvindhold er stadig er så højt, at det anbefales ikke at spise visse fisk på toppen af en fødekæde mere end en gang om måneden. Dog afsættes noget af tungmetallforureningen i verdenshavene på bunden, så niveauet i de store vandmasser kan falde igen, hvis vi ophører med at tilføre ny forurening.

Det siger sig selv at forurening af jord også gør denne ressource uanvendelig eller mindre anvendelig gennem en lang tid. Nogle pesticider er ganske lang tid om at blive nedbrudt i jord, og myndighedernes grænse for hvor længe der ikke må bruges pesticider før et stykke landbrugsjord kan danne basis for økologisk jordbrug kan vel være for kort.

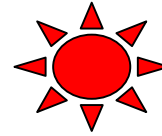
Mange af de ovenfor nævnte forhold blev omtalt i nyhedsmedierne da de var nyheder, men nu optræder de kun sjældent, hvilket siger mere om nyhedsmediernes fokus end om problemernes vedholdenhed.

Fordi et stykke land, det være sig en grund, en mark eller en skov, kan blive ved at producere goder til mennesker i al uendelighed, så længe der ikke drives rovdrift, altså så længe næringsstoffer gøres tilgængelige, bl.a. ved sædskifte og rotation med husdyrhold, og så længe der nyplantes efter fældning eller høst, så er værdien af land i princippet uendelig. I økonomisk markedsteori er værdien af et stykke land baseret på nytten af det, ligesom værdien af en bil er givet ved dens nytte. Der er blot den forskel at bilen skal afskrives løbende, indtil den ikke længere er nyttig fordi reparationsudgifterne er blevet for store.

Når nytten af land varer ved, skal der altså ikke ske nogen afskrivning, og nytten må derfor opsummeres over uendelig tid og bliver derfor uendelig. Det er derfor forkert, hvis økonomer alligevel bruger en afskrivningsprocent, sammen med den tilfældige markedsværdi af landarealet.

Værdien af land er altså sagligt set uendelig og ingen har derfor råd til at eje land. Det har fornuftige økonomer selvfølgelig indset, og eksempelvis Verdensbankens økonomer siger direkte at en endelig værdi af land må opfattes som en lejeværdi, og at de priser land handles til derfor er lejeværdier for at få lov til at benytte jordarealet gennem en årrække. Denne årrække er den samme som den fiktive afskrivningsperiode, ca. et halvt arbejdsliv eller i gennemsnit 25 år.

Disse simple betragtninger har nogle kraftige følgevirkninger, idet begrebet "ejendomsret til land" nu ikke længere har mening, da ingen har råd til at eje land. Det er måske ikke så fjernt fra realiteterne i dag, hvor stort set alt land er belånt eller stillet som kaution for forbrugslån, men det betyder at skilte med "privat, adgang forbudt" og anden hævde af ejendomsret i princippet ikke er berettiget, uanset grundlovens lyrik om "ejendomsrettens ukrænkelighed". At det forholder sig således har mange haft på fornemmelsen, fra Platon og Aristoteles over oplysningstidens Rousseau til det nittende århundredes socialister som Proudhon og Marx. En diskussion af ejendomsretten er vigtig for muligheden af et smidigt generationsskifte-system, og unge mennesker der i dag gerne vil være landmænd har vist sig åbne for at leje og ikke eje landbrugsjord. Flere aspekter af generationsskifte problematikken vil blive omtalt i det følgende kapitel.

Skal børnebørn afskrives?

Renter spiller en rolle i flere sammenhænge. Når vi låner penge til et hus, skal de afdrages med renter, og det samme gælder hvis vi låner penge til ekstra forbrug, normalt med højere renter jo mindre sikkerhed der kan stilles. De seneste år har rentesatserne været lavere end de foregående hundrede år. Renter er et udtryk for hvor meget bedre det er at have en sum penge nu end at få dem lovet nogle år ud i fremtiden. Livet er endeligt og derfor har vi ikke megen glæde af at blive lovet penge på et tidspunkt hvor vi måske er døde. Renteniveauet er samtidig et redskab til at prioritere investeringer. Hvis der er få mennesker der har penge til overs til at investere, for eksempel i banken, i forhold til antallet af projekter som søger investering ud over hvad projektmagerne selv kan præstere, så bliver renten høj. Den nuværende lave rente er således et udtryk for at det danske samfund er ved at løbe tør for gode projekt-idéer, og at der samtidig er mange med pengeoverskud som de ønsker forrentet. Den lave rente er således ikke noget vi skal være glade for, men derimod et signal om at det danske uddannelsessystem ikke har det godt og ikke skaber nok af de kreative mennesker der kan sikre fremtiden for samfundet.

At pengeudlånere normalt kræver sikkerhed for tilbagebetaling i form af kaution burde ikke undre, men fra slutningen af 1990'erne var mængden af penge der ønskedes investeret så stor at banker og andre udlånere begyndte at se stort på sikkerheden. De blev "hjulpet" af Anders Fogh

Rasmussen regeringen, som dels fastfrøs ejendomsbeskatningen, hvilket øjeblikkelig medførte at ejendomspriserne steg ikke blot med den sparede skat men langt mere, og dels svækkede finanstilsynets kontrol med banker og pensionskasser. Ejendomsvurderingerne steg ligesom markedspriserne, og bankerne følte derfor at de havde et alibi for at udstede unødvendige forbrugslån med sikkerhed i de overvurderede huse. Sund fornuft burde have mindet om at huspriser både kan stige og falde, men realkreditinstitutionernes tidligere praksis med maksimalt at udlåne 80% af ejendomsvurderingen var skubbet ud af bankdirektørernes hjerner (var der ikke nogen som sagde at folk med jord i hovedet burde have personnummeret erstattet med et matrikelnummer).

Under alle omstændigheder brast boligboblen selvfølgelig efter nogle år, i Danmark som i andre lande hvor nyliberale regeringer havde ført lignende politik, og en finanskrisen af enorme dimensioner blev håndteret ved at regeringer frikøbte bankerne for deres tab med penge der blev taget fra skatteyderne, samtidigt med at skattetrykket blev holdt nogenlunde konstant ved hjælp af massive nedskæringer i offentlig service, fra uddannelse til sygesikring. Udenfor den offentlige sektor følte danske borgere også den manglende kontrol af finanssektoren ved at pensionskassernes formuer (som smarte bestyrelser havde investeret i høj-risiko aktier) blev reduceret dramatisk, med skadevirkninger langt ud i fremtiden. De skiftende regeringer udnyttede ikke finanskrisen til at rydde op i finanssektoren og stille lovgivningsmæssige krav der kunne forhindre den næste finanskrisen. I stedet fik bankdirektørerne fordoblet deres løn, der åbenbart havde væ-

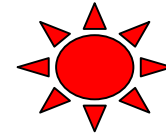
ret for lav til at de havde gidet tænke over rimeligheden i udlånspolitikken.

Der findes andre typer af rente end den private skal betale ved lån. Nationalbankens diskonto er en langsigtet rentesats som anvendes ved samfundsinvesteringer, og forskere som laver scenarier for samfundets udvikling flere generationer ud i fremtiden bruger noget som kaldes en "tværgenerations rente". Den er et udtryk for hvor højt vi vurderer fremtidige generationer. Hvis vi værdsætter vore børnebørn lige så højt som os selv er tværgenerationsrenten i princippet nul. Det har betydning for om vi skal gøre noget ved et stykke forurenede jord nu, eller vente og overlade det til børnebørnene at rense jorden. Udfra den privatøkonomiske rente eller Nationalbankens diskonto vil det være en god idé at overlade alt skidt til børnebørnene, fordi den sum vi skal sætte i banken i dag for at den om hundrede år med renter og renters rente kan betale for oprydningen er langt mindre end det som oprensningen vil koste hvis den gøres nu. Ret beset betyder en positiv tværgenerations rente at vi afskriver vore børnebørn. Vil vi ikke det, kan vi ikke bruge en positiv rente eller diskontering for problemer der strækker sig over flere generationer.

"I princippet", skrev jeg. Det skyldes at man kunne anlægge et bredere synspunkt på forholdet mellem samfundet i dag og samfundet i fremtiden: Vi videregiver mange aktiver til vore efterkommere. Godt nok er det meste isenkram ikke længere nyttigt om hundrede år, nogle enkelte bygninger er måske, men først og fremmest efterlader vi kulturelle værdier som idéer og viden, kunst og videnskab. De må tælle positivt og give tværgenerations-

renten et skub opad. På den anden side har vi også degraderet naturen, som nævnt gjort verdenshavene nær uegnede som spisekammer for fremtidige generationer, og vores forurening omfatter drivhusgasser som vil påvirke klimaet negativt i flere hundrede år, også selvom vi stoppede udledningen nu. Dette er negative bidrag til tværgenerations renten. Alt i alt er det meget svært at sige om netto-bidraget til vore efterkommere er positivt eller negativt, og valg af den neutrale tværgenerations rente nul må forekomme det bedste valg for de vurderinger som kræver brug af en sådan rente.

Et allerede nævnt eksempel herpå er de naturressourcer som ikke forgår, inklusiv jord til landbrug, skovbrug eller rekreative formål. En tværgenerations rente på nul betyder at disse ressourcer ikke afskrives og derfor opsummerer sig til en uendelig værdi, præcis som argumenteret i det foregående kapitel.

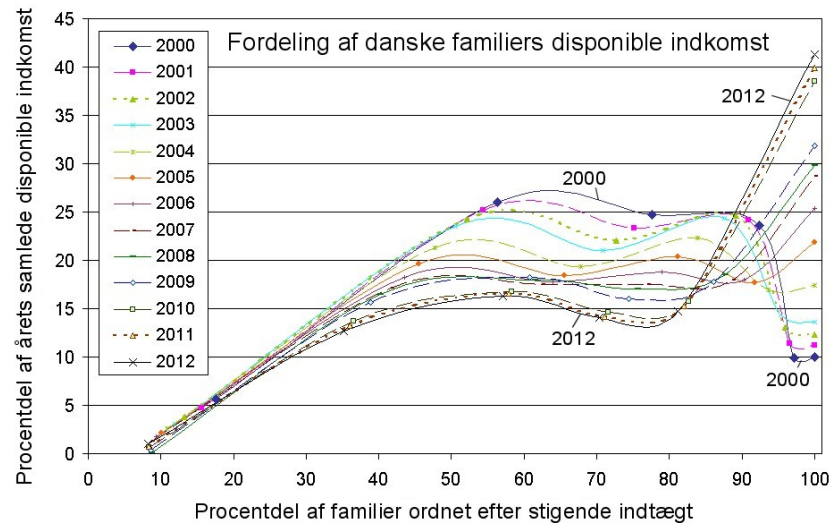

Indtægt, formue og ulighed

Ser man på fordelingen af indtægter imellem landets voksne borgere, så er der sket betydelige ændringer over de mere end hundrede år hvor statistik om disse forhold er blevet indsamlet. Den tidlige industrialisering var karakteriseret ved en lille overklasse som tjente de fleste penge i omløb, mens arbejderstanden havde vilkår som var ringere end de lavest lønnede (landarbejdere) før industrialiseringen. Det fremgår blandt andet af undersøgelser foretaget af en af Danmarks betydeligste historikere, Pia Bennike, som ved studier af skeletter fra stenalderen til nutiden fandt, at legemshøjden var steget indtil for 2000 år siden, derefter faldet lidt gennem vikingetiden og middelalderen, for at nå det hidtil laveste niveau omkring 1850.

I første halvdel af det 20. århundrede havde en stigende samfundssolidaritet ført til en række hjælpeforanstaltninger for de fattigste, hvilket havde reduceret dødstallet forårsaget af tuberkulose fra 35% af alle dødsfald i 1835 til 0,1% i 1920. Med den skandinaviske velfærdsmodel indført af den socialdemokratiske regeringsleder Thorvald Stauning i 1930'erne, delvist som reaktion på den i USA opståede finanskrise fra 1929, blev et sikkerhedsnet af sociale foranstaltninger udbygget til den form som den trods nyliberalismens angreb i betydelig grad stadig har i dag.

Som følge af denne politiske udvikling mindskedes uligheden i indtægter, og med lidt forsinkelser også i formuer, løbende gennem de følgende årtier, frem til omkring 1990. Efter nogle brydningsår tog nyliberalismen over og fra år 2000 er uligheden i den danske befolkning steget voldsomt, som illustreret af hosstående grafik.

Ændring i fordeling af danske familiers disponible indkomst fra 2000 til 2012 (baseret på tal fra Danmarks Statistik).

Det ses at omfordelingen er ganske massiv: Andelen af den samlede disponible indkomst som høstes af de rigeste par procent af familierne er steget fra 10 procent til over 40 procent. De fattigste har det stort set uændret, men hele den store middelklasse har fået sin indtjening forringet fra over 25 procent af totalen til 15 procent. Den disponible indkomst omfatter alle indtægter, herunder overførselsindkomster og lejeværdi af egen bolig, mens skatter og renteudgifter er fratrasket. Det er med andre ord lykke-

des de nyliberale regeringer fundamentalt at vende indkomstudjævningen, med det store flertal af danskere der udgør middelklassen som den klare taber. Når der ved folketingsvalget i 2015 igen blev flertal for en nyliberal regering ledet af det parti som med historisk ironi kalder sig "Venstre", så er udviklingen i disponibel indtægt en klar tilkendegivelse af at et flertal af vælgerne ikke har anet hvad de stemte for, hvad enten det er fordi de kun lytter til annonce-firmaernes valgkampagner eller fordi de ikke har orket at sætte sig ind i hvad valget handlede om. Det sidste er pænt sagt, for det er vel ikke sådan at store dele af befolkningen har så ringe skoleuddannelse at de ikke kan slå op på Danmarks Statistiks hjemmeside og forstå tallene som vises?

Hvad er nyliberalismen, den ideologi som har overtaget styret i Danmark og mange andre lande, for noget? Hvad er forskellen på liberalisme og nyliberalisme? Det er nemt at fortælle hvad liberalisme er, fordi denne markedsteori er forfattet og nedskrevet i klare termer af den skotske økonom Adam Smith, som udgav bogen om *The Wealth of Nations* i 1776. I følge Smith kræver et fungerende marked der kan opbygge velstand at tre forudsætninger er opfyldt:

- Alle markedets aktører har stort set samme størrelse og indflydelse.
- Alle aktørernes beslutninger skal være rationelle.
- Alle aktører skal have fuld adgang til den viden som er nødvendig for at træffe rationelle beslutninger.

Ingen af disse forudsætninger er opfyldt i dag, end ikke tilnærmelsesvist: Virksomheder har vidt forskellige stør-

relser, fra familieforetagender til multinationale giganter. Virksomhederne ruger over hvad de ser som "forretningshemmeligheder" der kunne bruges af konkurrenterne, og uden at have disse oplysninger kan de andre firmaer naturligvis ikke træffe rationelle beslutninger. Med andre ord, liberalismen er en sammenhængende teori, men den fungerer ikke i et samfund som det nuværende verdenssamfund, der demonstrativt undlader at opfylde de tre nødvendige forudsætninger.

Nyliberalismen er ikke på samme måde fagligt velfunderet, men bygger ifølge dens tilhængere på at man (firmaer, regeringer) blot skal følge liberalismens metode, selv om forudsætningerne ikke er opfyldt. Modstanderne udtrykker det således, at nyliberalismen simpelthen stræber efter at samle al magt og rigdom hos nogle få procent af befolkningen, og gør det ved at sætte nogle regler for handel og indtjening, der flytter så mange penge som muligt fra de mange til de få, og ved at benytte (og overtage) medier og reklamer til at bilde enfoldige borgere ind at det hele er til deres fordel. Grafikken ovenfor viser at det netop er hvad der foregår i Danmark for tiden.

Andre indtægtstal fra Danmarks Statistik viser at livsindtægter i gennemsnit stiger med uddannelse og mest for de højtuddannede. Alligevel forsøger den nuværende Venstre-regering at formindske antallet af højtuddannede, selvom der allerede mangler kvalificerede læger og en række andre universitetsuddannede. Måske mener Venstre at akademikere lettere kan gennemskue nyliberalisternes valgpropaganda, men det ses faktisk ikke éntydigt og afhænger jo også af hvilke type uddannelser der er tale om og hvor meget pensum er udvandet både gennem de

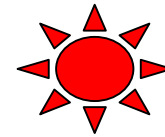
seneste universitetsreformer men også ved at indføre valgmuligheder i folkeskole og gymnasium, der tillader elever stort set at styre uden om de fag, som tillader talbehandling og forståelse af kvantitative sammenhænge.

At overførselsindkomsterne til de laveste indtægter stort set har holdt niveauet de seneste 25 år ses også ved at granske Danmarks Statistiks tabeller, og her er det sådan at gruppen der kun har folkeskoleuddannelse livet igennem modtager halvdelen af deres samlede indtægter fra overførsler. Det synes nyliberalisterne at kunne leve med, da denne gruppe trods alt er mere modtagelig for propaganda gennem reklamer og journalister ansat ved medier som ejes eller kontrolleres af folk med sympati for nyliberalismen.

Den danske udvikling i fordelingen af formuer ligner udviklingen for indtægter, men da den generelle formuebeskatning ophævedes i 1996 modtog Danmarks Statistik ikke længere tal for formuer udover de særlige områder der stadig blev beskattet (ejendomme og visse køretøjer og aktier), og derfor findes der ikke ligeså klare tal for formuefordelingens udvikling som overstående graf for indtægterne. En punktundersøgelse i 2005 viste at antallet af danske familier der havde en positiv formue var 73 % i 1972, 52 % i 1996 og ca. 60 % i 2005. Forklaringen er formentlig at bankerne i 1972 ikke lånte penge ud til hvad som helst, men gjorde det fra 1990 og frem, og at mange fandt låntagning til op over skorstenen acceptabelt i 1996, mens nogle af disse havde fået kolde fødder i 2005.

At der i Danmark er flere med negativ formue end i andre lande skyldes naturligvis tilliden til det sociale sikker-

hedsnet, som gør at man i mindre grad selv behøver at tænke på fremtiden, og ikke mindst at man sætter sin lid til pensionsopsparingen, hvilket gav mening indtil pensionskasserne fik lov til spekulere uhæmmet for medlemmernes indestående penge. At antallet af familier med negativ formue daler fra 1996 til 2005 er interessant, fordi det antyder at nogle har været kloge nok til at bekymre sig om udviklingen i låntagning, allerede to år før finanskrisen indtraf i 2007.

Vækst

Vi er født med en positiv holdning til vækst. En baby i vuggen ønsker at blive som storesøster eller storebror der kan trippe rundt, og storesøster ønsker at udvide sin aktionsradius med cykling, og mindre børn misunder større børn og ser frem til kærlighed og sex, så småt at stifte familie og få sit eget sted at sætte præg på. Ikke underligt at politikere har så nemt ved at sælge vækst som det mål vi må stræbe efter.

Nu er vækst imidlertid et navn for mange forskellige ting. Barndommens længsel efter at vokse er ikke det samme som ønsket om at økonomien skal vokse, og især ikke hvis økonomisk vækst måles i bruttonationalprodukt, som politikere gerne ser det. Bruttonationalproduktet er et mål for alle de aktiviteter i samfundet der kan gøres op i penge. Nogle af dem er ønskværdige aktiviteter ligesom barndommens vækstønsker, men andre er dybest set overflødige eller direkte negative. Det er uden reel konsekvens når finanssektoren flytter rundt med penge via valutatransaktioner, roulettespil med hedge-fonde eller aktiesalg og køb. Finans-institutionerne tjener penge på hver transaktion, men det flytter ikke på nogen reelle værdier og bidrager ikke til menneskelig nytte, lykke eller velfærd.

Ligeså absurd er det at forøget forurening og ødelæggelse af ressourcer tæller positivt i bruttonationalproduktet, uanset at det formindsker livskvaliteten og gør det sam-

fund vi kan videregive til vore efterkommere fattigere. Med andre ord er bruttonationalproduktet (og et antal relaterede størrelser som behandler indenlandske og udenlandske transaktioner lidt forskelligt) ikke et mål vi kan bruge til noget fornuftigt, og slet ikke til at styre vores økonomi eller politiske ageren efter.

Alligevel ser vi dagligt henvisninger til vækst og bruttonationalprodukt, både fra politikere og fra økonomer. At det er sådan forklarer den ansete økonom John Galbraith i sin bog *The affluent society* fra 1976, hvor han sarkastisk beskriver sin egen profession som folk der hellere vil forbindes med en højt respekteret fejl end med en mindre anerkendt sandhed.

Der findes alternativer til Bruttonationalproduktet, som kunne bruges som vækstmål, hvis blot vi ville. Jeg har flere gange, senest i bøgerne *Energy Intermittency* og *Energy, Resources and Welfare*, foreslået en simpel løsning der bygger på at Danmarks Statistik såvel som andre organisationer i såkaldte input-output databaser allerede har opdelt de økonomiske aktiviteter på et antal sektorer og typer som, hvis de er tilstrækkeligt detaljerede, ville tillade hver aktivitet at blive vurderet, ideelt set ved en fuld livscyklus analyse, og tillagt en vægtfaktor afhængig af om den bidrager til ønskværdig vækst (positiv vægtfaktor), hverken gør fra eller til (nul vægtfaktor) eller skader helbred, miljø eller andet (negativ vægtfaktor).

Antallet af sektorer som de økonomiske aktiviteter er opdelt i, er hos Danmarks Statistik ofte for lille til at tillade en analyse af hvilken vægtfaktor der skal ganges med. For eksempel er økologisk og kemisk landbrug slået sammen,

trods at de negative virkninger af pesticider må føre til en negativ faktor for det kemiske landbrug som ikke skal tillægges det økologiske. Statistikken fortæller om energiforbruget til forskellige aktiviteter, men ikke om der bruges forureningsfri energikilder som vind eller miljø og klimaskadelige kilder som kul.

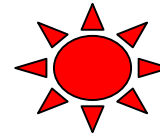
Det er forsøgt at lave et "grønt nationalregnskab", hvor der er taget hensyn til visse miljøomkostninger og stigningen i den samlede anvendelse af vedvarende energi, men det er ikke det samme som at lave en detaljeret analyse af energiforbruget i hver aktivitet, hvor forhold som energieffektivitet og procesudformning kan tages med. For eksempel er det forholdsvis forureningsfrit at brænde træ i kraftværker med høje skorstene og partikelfiltre, men stærkt forurenende at brænde træ i brændeovne forbundet til lave skorstene.

Det interessante er at ved at erstatte Bruttonationalproduktet med et vægtet mål for ønskværdige aktiviteter (MØA) fremgår det at Danmark faktisk har klaret sig bedre end mange andre lande over de sidste 40 år, fordi vores regeringer i slutningen af sidste århundrede satte stop for en række farlige udledninger fra landbrug og industri til miljøet, samtidig med at forureningsfri vedvarende energi vandt indpas og anstændige landmænd gik over til økologisk drift. Den nuværende regering har derimod kun gennemført ændringer der sænker Danmarks MØA.

En af de første som fremførte at usorteret økonomisk vækst af nationalproduktet ikke er foreneligt med miljøhensyn var John Stuart Mill (*Betragtninger over det repræsentative demokrati*, 1861), som også talte for økonomisk

demokrati (fællesejerskab af virksomheder) og ligesom Aristoteles foreslog at måle ønskværdig vækst med et lykke-begreb (hans metode kaldes *utilitarismen*).

Forbrug

Bemærkningerne i forrige kapitel om positive og negative former for vækst har deres paralleller i vurderingen af forbrugsvarer. Her er der nogle, hvis værdi er uomtvistelig og andre hvor der kan stilles spørgsmål ved værdien. Fra u-lands debatter kender vi begrebet "grundlæggende fornødenheder", som dækker nødvendig føde, klimaskærm og beklædning. De er selvfølgelig lige så grundlæggende i rige lande, men der skal skelnes mellem fødepyramidens korn og grøntsags-lag og så franske Strassburg-postejer eller Wiener opstyltede marengsudsmykkede kager. Opdeling mellem grundlæggende og afledte behov går principielt på forskellen mellem behov der ikke kan diskuteres og så dem der kan, og som derfor kan være forskellige fra menneske til menneske, fra kultur til kultur og fra tidsalder til tidsalder.

Vi har de seneste årtier været vidner til et skift fra gratis fritidsaktiviteter til betalte aktiviteter der opfylder samme behov men som samtidig flytter rundt på penge. Alle mennesker har behov for motion og kan dække deres behov med vandreture eller cykelture i naturen, men vi er i stigende grad via reklamer og påvirkning fra pressionsgrupper ("vennerne") blevet opfordret til i stedet at betale for motionen hos fitness-centret, yoga-centret eller cykelklubben. Ligeledes med sport, som tidligere var en amatøraktivitet der sigtede på at gøre legemet sundt. I dag er sport et publikum-betalt skuespil, hvor de udøvende for

høje salærer udsætter sig for systematisk ødelæggelse af deres kroppe ved skader og overbelastninger.

Forbrugsorgiet som har svøbt landet i sig er mere end det. Den nævnte omstilling fra samfundssyn til ren egoisme gør at reklamebranchen er lykkedes med at fremstille det som attraktivt at have en dyrere eller hurtigere bil (eller flere) end naboen, dyrere mødetøj, større bolig med designer-møbler og børn med det dyrest mulige legetøj, smartphones og tablets. Ingen af disse ting er nødvendigvis forbundet med mere velfærd og da slet ikke med lykke, hvis et sådant begreb kan defineres.

Samtidig med at familiens indtægts-skaffere skal arbejde mere eller hårdere for at få råd til alt dette, så bliver der mindre tid til menneskeligt samvær og til leg med børnene, aktiviteter som under alle omstændigheder fravælges efter at reklamemedierne har fortalt at det er bedre at betale for dåse-underholdning. Der er med andre ord højt brug for en kvalitetsvurdering af de aktiviteter der indebærer køb af varer og tjenester, i modsætning til reklameindustriens udifferentierede anprisninger.

I dag går mellem 5 og 50 procent af varernes pris til at dække sælgernes reklameudgifter, højest for kosmetik og den slags. Varerne kan opdeles i dagligvarer (føde og hygiejne) typisk med levetid højst målt i uger, forbrugsgenstande med kort levetid (klæder, batterier, haveplanter, legetøj) og forbrugsgenstande med fuld levetid, dvs. 15-25 år, såsom hårde hvidevarer, biler, cykler og computere. I alle kategorierne falbydes varer som ikke engang lever op til disse levetider, og der er tilstrækkelig med eksempler på at det ikke skyldes at det ikke kan lade sig gøre at pro-

ducere varer der mindst lever op til de nævnte forventninger.

I Danmark findes love for forbrugerbeskyttelse og regelsæt for anstændig markedsføring, men i begrænset omfang og sjældent i brug. Det blev krævet at annoncer for biler skulle fortælle hvor langt de kører pr. liter brændstof langs en af EU fastsat standardrute, men efter at have fulgt reglerne et par år er bilforhandlerne begyndt at erstatte brændstofforbruget med intetsigende intervaller som "mellem 15 og 35 km per liter", som formentlig ikke refererer til EUs standardrute med blandet by og landevejskørsel, men er ekstremværdier for ren bykørsel med lyssignaler og ren landevejskørsel uden bakker.

For fødevarer skal der på emballagen stå hvad de indeholder i rækkefølge efter vægtindhold, hvilket nogle fabrikanter skriver i klart sprog, mens andre gemmer de tvivlsomme ingredienser bag nogle EU-numre. Andre varer der kan trænge ind i kroppen ligeså vel som fødevarer er sæbe og kosmetik, men her findes ingen krav om deklaration, end ikke på de franske kosmetik-varer der fremmer hudens ældning så fabrikanten efterfølgende kan sælge cremer mod døende, rynket hud.

Der findes nogle web-steder hvor man kan sammenligne varer før køb, med angivelse ikke blot af pris men også en rimelig sober oversigt over indhold og funktionalitet. Disse er imidlertid leveret af fabrikanten eller sælgeren, og web-stederne er private virksomheder, hvilket betyder at kun firmaer som betaler for det bliver optaget. Der kunne være andre tilbud med samme funktionalitet, som bare ikke ønsker at markedsføre på denne måde.

Et forslag til en anstændig ændring af de redskaber som står til vores rådighed når vi vil anskaffe et eller andet produkt i de tre overnævnte kategorier af dagligvarer, kort og lang tids forbrugsvarer, og naturligvis helt lang tids anskaffelser som boliger, kunne være følgende:

Alle former for reklame forbydes. I stedet skal fabrikanter der ønsker at sælge en vare på det danske marked have dem godkendt af en Forbrugerstyrelse og betale 5% af varens pris til optagelse på en webside, drevet af en uvildig enhed for forbrugerne, hvor varer som udfylder samme eller lignende funktion kan sammenlignes på grundlag af fabrikantens deklaration og eventuelle afprøvninger foretaget af uafhængige test-organisationer. Fabrikanten skal indvilge i at sådanne test kan udføres for ethvert nyt produkt. Godkendelsesproceduren vil sikre at underlødige produkter så vidt muligt kan frasorteres før de kommer på markedet, og hvis fabrikantens deklaration ved senere test viser sig forkert, kan følelige repressalier (bøder) eller i de alvorligste tilfælde bortvisning fra det danske marked komme på tale. Forslaget tager hensyn til at det ikke er overkommeligt at teste alle produkter, men at alle varer kan blive udvalgt til en dybtgående test.

Fordi 5% af varens pris for mange varer er mindre end reklameudgifterne i dag, vil forslaget føre til en sænkning af forbrugerpriserne, samtidig med at konkurrencen mellem fabrikanterne imellem forbliver ligeså vigtig som i dag, blot skal den foregå på grundlag af produktets faktiske egenskaber og ikke hvad smarte reklamefolk kan bilde folk ind. Tilbudspriser kan fremgå via link til forhandlerens webside.

Der findes på markedet i dag firmaer som bevidst forsøger at omgå forbrugerbeskyttelseslovene, inklusiv garantibestemmelser. Eksempelvis påstår nogle softwarefabrikanter, at de slet ikke sælger produktet til forbrugeren, men kun leaser det på kontraktvilkår. Det er en handelsform som firmaer kan bruge indbyrdes, men meget tyder på at danske lovgivning skal fortolkes således at alle salg til private forbrugere skal følge reglerne om forbrugerbeskyttelse, uanset hvilke krumspring sælgeren benytter, som at "give produktet i licens" mens firmaet stadig ejer produktet. Det er formentlig derfor man i et stort softwarefirmas licensregler kan se en lille bemærkning efter at køberen på papiret er frtaget mange rettigheder, om at "ovenstående ikke gælder hvor det er forbudt ved lov".

Klar lovgivning for handel med varer bør indføres, som udelukker sørøverfabrikanter der ikke vil følge anstændige regler for salg til private forbrugere. Sagen er jo, når det gælder eksemplet softwarefabrikanter, at påstanden om at varer ikke skifter ejer ved salg også i dag bliver misbrugt til at opstille krænkende betingelser jeg læser som at "brugeren tillader at X-soft indsamler de personlige data fra brugerens computere de har lyst til og bruger dem som X-soft finder det for godt", altså eksempelvis videregiver dem til den amerikanske efterretningstjeneste eller sælger dem til reklamevirksomheder som efterfølgende dagligt spammer brugeren med ligegyldige eller fornærmende reklamer.

Mange produkter har i dag en alt for kort levetid, enten fordi fabrikanten har brugt underlødige materialer eller ikke ved hvordan man fremstiller holdbare produkter. Der er også firmaer der bevidst indbygger forældelse i de-

res produkter, i håb om at forbrugerne vil købe nyt igen og igen, i stedet for at vente til produkter er helt nedslidt og for dyrt at reparere (hvilket for øvrigt er et tvetydigt begreb, fordi reparationsvirksomheder stort set er forsvundet og produkterne i stigende grad er blevet indrettet så de ikke kan adskilles for reparation eller at der ikke findes folk der kan reparere dem).

Fra et miljø og ressourcesynspunkt skal alle produkter have den levetid som vores nuværende teknologiske stadiet tillader. Det har ingen mening at skulle skrotte seks el-cykler over 15 år til besværlig og ukomplet genbrug af visse dele, når én cykel burde kunne holde mindst de 15 år, som heldigvis er blevet normen for biler. Dette var også den almindelige holdning for 30 år siden, men nye teknologier som personlige computere og mobiltelefoner udviklede sig en overgang så hurtigt at forbrugerne kunne få langt højere funktionalitet ved at udskifte efter blot et par år. Det var imidlertid kun tilfældet en kort årrække, og i dag bør de nævnte produkter ikke udskiftes tiere end komfuret eller vaskemaskinen, selvom fabrikkerne forsøger at bilde forbrugerne ind at hver ny årgang er bedre end forgængeren, ligesom 50er bilerne i USA. I de fleste tilfælde er der kun tale om kosmetiske forbedringer, ligesom for computer styresystemerne, hvor hver ny udgave de seneste over ti år synes at have været et skridt frem og to tilbage.

Dagens forbrugere løber efter den billigste vare, uanset at et blik på levetider ville have ført til et andet køb. Træning i at foretage produktsammenligninger baseret på samlede omkostninger set over ens brugstid burde være gennemført i folkeskolen.

I Tyskland diskuterede man for nogle år siden muligheden af at alle firmaer som producerer forbrugsvarer skulle være pligtige til at modtage produktet igen efter at forbrugeren ikke længere ønskede at bruge det, og pligtige til at foretage maksimalt genbrug af dele eller materialer. Det ville opfordre fabrikkerne af eksempelvis biler til at konstruere dem således at de var nemme at skille ad for genbrug, til forskel fra mange af dagens produkter, som ikke simpelt kan adskilles men må sendes til forbrændingsanlæg og derfor kun tillader delvist genbrug. En forpligtigelse til at virksomhederne tager varen tilbage for genbrug efter brug må tage højde for mindre fabrikker med begrænset teknisk viden om genbrug, og sommetider med tidsbegrænset tilstedeværelse på markedet, hvilket kunne ske gennem en påkrævet forsikringsordning, hvor genbrugsomkostningerne bliver sikret uanset fabrikantens overlevelse, naturligvis pålagt enten prisen på den oprindelige vare eller genbrugsresultatet.

I tråd med denne tankegang vil det være rimeligt at udvide varernes garanti til hele den stipulerede levetid, for så vidt angår fejl i produktets konstruktion eller fremstilling, men hvor vedligeholdelse og på forhånd annoncerede nødvendige udskiftninger af visse dele påhviler forbrugeren. Der er endnu en grund til at et sådant arrangement vil byde på fordele i lande som Danmark:

De seneste årtier har fabrikkerne i stigende grad overladt fabrikation, først af dele og bestemte proces-trin som overfladebehandling og siden af størstedelen af fremstillingsprocessen, til u-lande hvor arbejdskraften er billig. Det har været en af årsagerne til den korte holdbarhed

men med tiden er u-lande med et vist uddannelsesniveau, såsom Kina, blevet bedre til at fremstille varer af mere acceptabel kvalitet. Imidlertid hviler fordelene ved at varer har været sendt den halve jordklode rundt, af og til ikke én men adskillige gange, på at transportudgifterne er meget lave. Der bruges tit containerskibe, hvilket også er den mest energieffektive transportform, men selv disse udsender forurening og CO₂ i mængder som hvis de skader de forvolder skulle indgå i transportprisen ville gøre det langt mere tvivlsomt om det kan betale sig at flytte fabrikationen til Kina eller lignende steder. I Danmark som i andre europæiske lande betaler vi en skat på fossile brændsler som benzin og olieprodukter motiveret af forurening og drivhusgas udslip, men den internationale skibs- og lufttrafik er fritaget fra sådanne skatter, efter dekret fra den USA-kontrollerede Verdenshandels Organisation. Det er ikke rimeligt, fordi drivhusgassernes klimændringer er hele verdens problem.

Lad mig slutte dette kapitel med et par eksempler på konkrete forbrugsvarer kategorier, hvor der allerede findes mærkning og minimumsregler, men hvor disse kunne gøres bedre i et samfund der ser det som attraktivt at bevæge sig mod en bæredygtig indretning af vores forbrug.

Som nævnt ovenfor har der en årrække været lister over personbilers brændselsforbrug pr. kørt kilometer efter en bestemt rute med blandet kørsel. Mit forslag er at udvide dette til at omfatte alle transportmidler, ved i stedet for at skulle opgive kilometer pr. liter benzin eller diesel så at skulle angive energiforbruget i energienheder, og både pr. kørt kilometer og for transport af en given last af personer og gods. Det bliver altså målt som MJ pr. km og pr. kg,

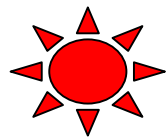
hvor MJ (megajoule) er energiindholdet i benzinen, dieselolien, flybenzinen eller elektriciteten for en el-bil, og hvor nyttelasten i kg er vægten (massen) af det maksimale antal personer plus gods som det er tilladt bilen at transportere. Dermed kan den samme mærkning bruges for personbiler, varevogne, lastbiler, tog, skibe og fly, og disses energieffektivitet kan direkte sammenlignes. Det bliver da klart at søtransport er den mindst energiforbrugende transportform, fulgt af tog, og at store lastbiler er mere energieffektive end små lastbiler og meget mere end varevogne, hvilket bliver forstærket hvis disse kører rundt med en godslast der er mindre end den der svarer til fuld læssede køretøjer. Håndværkere og servicefirmaer er slemme til at køre med kun delvist opfyldte lastrum, og værre er privatbilister der kører med én person i en 5-personers bil.

Man kunne stille lovgivningskrav om en minimumseffektivitet, ligesom bygningsreglementet gør det for energiforbruget af nye bygninger. De europæiske togselskaber tabte det meste af markedet for godstransport til internationale lastbil-transportfirmaer, fordi togene blev drevet ufleksibelt hvorimod lastbilerne tidligt tog ny teknologi i brug så kunderne via GPS kunne se hvor varen befandt sig og glæde sig over den korte spildtid ved omlastning. Det kunne igen ændres og flytte mere godstransport over til den mere energieffektive togdrift, med godstog der kører på klokkeslæt adskillige gange i døgnet mellem alle vigtige stationer, og hvor af- og pålæsning af varecontainere mellem lastbil (kort-afstands transport) og tog (lang-afstands transport) sker smidigt med minimale krav til fremmøde, såsom en halv time før togafgang.

Når det gælder energiregler for husbyggeri, er de indbygget i Byggereglementet for nye bygninger, mens der ingen generelle krav er om at forbedre bygninger opført tidligere. Normerne for bæredygtigt byggeri fra 2020 og frem er høje, men huse fra før energikrisen i 1973/4 sælges stadig som om intet var hændt, og ligeledes mange nyere huse. Kaster man et blik i de lokale ugeaviser, ses det at den gennemsnitlige energimærkning af helårshuse til salg er under "D", svarende til et årligt behov for tilførsel af energi på ca. 180 kWt (kilowatttimer, én kilowatttime er 3.6 MJ) pr. kvadratmeter boligareal. For 2020 lavenergihuse er det tilsvarende tal 15 kWt/m² på et år.

Ærlige byggefirmaer siger lige ud, at det ikke kan betale sig at renovere et hus med ringere mærkning end "D", da det er billigere at rive det ned og bygge et moderne lavenergihus. Igen kræver det naturligvis, at den potentielle køber af sådanne huse har nok skoleuddannelse til at lave en sammenligning af udgifter over husets (rest-)levetid, eller at nogen laver den for køberen. Det sidste gøres nemmest ved at udvide lovgivningen fra nye huse til alle bygninger, og for øvrigt ikke blot boliger men også sommerhuse og erhvervsbygninger hvor mennesker opholder sig, med bestemmelser som at huse med lavere energimærke skal renoveres til mindst "A" ved ejer- eller brugerskifte, og så i øvrigt rette de offentlige vurderinger ind så de ikke som i dag sætter en høj salgspris for bygninger som det bedre kunne betale sig at rive ned. Sådanne langt lavere vurderinger vil også sende et signal til bankerne om hvor meget lån der maksimalt bør ydes med sikkerhed i ejendommen. Der er slet ingen grund til af glæde sig over at huspriserne i nogle dele af landet igen er på vej op.

Ovenstående er blot to eksempler på hvordan det nuværende skæve marked kunne rettes op. Det samme gælder i næsten alle brancher, hvor lovgivning i stil med det udvidede bygningsreglement kunne forhindre fejlinvesteringer. Det vil for eksempel være naturligt at indføre fair konkurrence ved at kræve at al landbrugsjord i Danmark skal dyrkes efter økologiske principper eller i hvert fald uden brug af pesticider. Tilsvarende gælder for kød fra landbrugets dyr, for grøntsager og frugt, og for kosmetik, uanset om disse varer produceres i Danmark eller importeres. Det er både enklere og mere konsistent at sætte klare regler, modsat nu, hvor økologiske og kemiske produkter konkurrerer på pris uanset at markedspriserne ikke omfatter de skader som de uøkologiske varer afstedkommer.

Dyr medicin og billige bøger

Der er en hel del områder hvor markedsmekanismerne helt åbenlyst ikke fungerer. En af dem er medicinalindustrien. Enhver der somme tider kommer indenfor i et dansk apotek ved, at de hver måned har et præparat fra én fabrikant "på tilbud", mens de øvrige, dyrere mærker ikke er hjemtaget. Den følgende måned er det så et præparat fra et andet medicinfirma der er "på tilbud". Det turde være klart for enhver, er her er tale om ulovlige aftaler medicinfirmaerne imellem om at dele markedet og fortjenesten, hjulpet af apotekernes påbud om altid at tilbyde kunderne det billigste mærke. Tilbudsprisen er naturligvis den pris medicinfirmaerne er blevet enige om, og enhver højere "normalpris" er blot til for at legitimere søforklaringerne.

Politikerne fortæller jævnligt at nu må velfærdsstaten lukkes ned, fordi "vi" ikke har råd til de stigende medicinpriser, der især gør ny medicin så dyr at nogle (med urette) taler om at det snart overstiger værdien af et menneskeliv.

Medicinbranchens undskyldning er at det er stærkt forskningskrævende at udvikle ny medicin og at det ikke altid lykkes og at der skal langvarige tests til før medicinen kan frigives til forbrugerne. Derudover er medicin for sygdomme som ikke er hyppige selvfølgelig ekstra dyr, fordi der er så få kunder til at betale forskningsudgifterne. Nogle løsninger på disse problemer, og dem som indu-

strien glemmer at fortælle om, falder én ind med det samme: For det første er forskning noget som bedst sker i offentlig regi, og ikke i et profit-baseret privat firma. Det betyder at nye medicinske ideer skal komme fra universiteter og lignende offentlige forskningsinstitutioner, hvilket allerede i stort omfang sker i dag. Men også afprøvning af de færdigudviklede lægemidler sker bedst udenfor den private sektor, som flere gange er grebet i at snyde på vægten når det gælder dokumentationen af et medicinprodukts virkninger og bivirkninger.

Tilbage bliver det som normalt er enhver industris opgave, nemlig at omdanne forskningsresultater til et fornuftigt produkt og sælge det med hvad der kaldes et "mark-up" fortjenelses-tillæg, hvilket vil sige en fast procentdel af de faktiske produktionsudgifter, typisk mellem 5 og 25 %. De højeste værdier ses typisk i områder hvor der i dag er høje markedsføringsudgifter i form af reklamer, men disse falder jo bort hvis forslaget om nul reklamer gennemføres. Med denne prismodel kommer medicinindustrien til at ligne alle andre industrier, og de kunstigt høje medicinpriser forsvinder, ikke mindst hvis en statslig kontrolmyndighed får ret til at gennemgå regnskaber og sikre at medicinen sælges til fast mark-up og ikke ågerpriser. En sådan kontrolmyndighed er en rimelig ting, når hovedforbrugeren af medicin er det offentlige, gennem medicin administreret til patienter på hospitaler og gennem støtte til medicin ordineret af praktiserende læger. Og hvor det for resten må være strafbart hvis medicinfirmaer giver læger gaver og når læger tager imod sådan bestikkelse, uanset størrelsen.

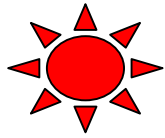
Et andet eksempel på en branche hvor markedsmechanismens prisdannelser ikke fungerer er bogbranchen, også efter at de faste priser på bøger er blevet afskaffet. Hvad der især falder i øjnene er prisen på e-bøger. Danmark ligger højt på ranglisten over lande hvor befolkningen læser mange bøger, men fordi det danske sprogmarked er lille så er bøger generelt dyrere i Danmark end i de større sprogområder. Nu til dags kan forbrugeren vælge at købe en bog på papir eller som e-bog. Uden større fordybelse i livscyklus-analyser er det klart at den trykte bog har langt større omkostninger og negative miljøpåvirkninger end e-bogen:

Prisen på en trykt bog omfatter fældning af skove i Finland eller andetsteds, transport til papirværk, en forurenende kemisk proces til fremstilling af papir, transport til trykkeri, trykning med miljøskadelige tryksværter, limning, transport til forlag, husleje for oplagring, transport til boghandel, mere oplagring og måske udstilling, salg til forbruger, eventuelt med indpakning og forsendelse, samt naturligvis fortjeneste til alle de involverede parter fra forfatter til boghandel.

For e-bogen er disse udgifter simpelthen ikke til stede, undtagen forfatterens honorar og en meget lille udgift til markedsføring af bogen på forfatterens, forlagets eller boghandlerens web-sider. Det kan derfor let kaldes uanstændigt, når e-bøger ofte prissættes stort set på samme niveau som trykte bøger. En e-bog bør ikke koste over 10 kr, og sådan bliver det forhåbentligt snart, når flere forfattere indser at de selv kan agere forlag og udgive deres bøger på nettet og oven i købet tilgodese dem som absolut vil have en papirversion ved det som hedder print-on-

demand, hvor bogen først trykkes når en ordre indløber, men alligevel når køberen på få dage. Print-on-demand bøger er også dyre i Danmark, men ikke i flere andre lande, så det kan som regel betale sig at købe bogen via en udenlandsk web-side trods større forsendelsesomkostninger.

Penge

Næsten alle transaktioner i samfundet er i dag monetariseret, altså forbundet med overdragelse af penge. I nogle lande findes stadig en nationalbank, som kan regulere pengemængden og re- eller devaluere relativt til andre valutaer. Det er kun delvist tilfældet i Danmark, som har bundet kronen til euroen, en fælles valuta for nogle EU lande på vidt forskellige økonomiske udviklingstrin. Da euroen blev indført, stillede EU skrappe betingelser om at deltagerlandene skulle have en sund økonomi med fastsat beskeden udlandsgæld, men da ikke engang Frankrig, der var den oprindelige euro-forslagsstiller, kunne leve op til disse regler, blæste EU på dem og optog efterfølgende lande i euro-samarbejdet, som befandt sig milevidt fra økonomisk stabilitet. Det er det som i dag giver sig udslag for en række Eurozone lande, som med euroen er frataget muligheden for at devaluere eller på anden måde selv at styre deres økonomiske problemer. Problemernes årsag er den uhemmede adgang til låntagning før finanskrisen 2007/8, forstærket i Grækenland af at EU tvang den græske stat til at overtage al gælden, også hvis den var stiftet af private virksomheder.

Den kolossale långivning i tiden op til finanskrisen blev primært iværksat af private bankforetagener, der som tidligere nævnt havde store pengeindskud der ønskedes forrentet og som derfor så stort på at der ikke kunne stilles nogen faste værdier op som kaution for lånene. Ligesom i Danmark svækkede andre nyliberalistiske regeringer i

Europa kravene til kontrol med finanssektorens virke, men fandt det alligevel vigtigere, da krisen indfandt sig, at redde finanssektoren end at redde almindelige borgere i de lande hvis rigeste lag eller regeringer havde optaget lånene i første omgang.

Læren af finanskrisen, som de nyliberale regeringer ikke vil høre om, er at finanssektoren bør sættes under administration, eller at den i det mindste skal pålægges så streng lovgivning at boble-økonomien ikke vender tilbage om nogle år. I dette åndedrag kan det være nyttigt at vi minder hinanden om hvad der egentlig skulle være finanssektorens rolle:

I kapitlet om afskrivning blev forskellige typer renter nævnt, i relation til forskellige behov for låntagning og overførsler mellem generationer. Det simple private lån stod frem som en naturlig ordning til håndtering af menneskelivets korthed. I stedet for at skulle spare penge sammen i 30 år for at få råd til et hus med legearealer omkring sig, kunne familien låne pengene og flytte ind mens børnene var små og kunne få glæde af haven. Sikkerheden var i orden fordi realkreditinstitution eller bank reelt ejede huset indtil lånene var afdraget, på nær en udbetaling der sikrede långiveren mod fluktuerende huspriser. Ligeledes kunne håndværkere på lignende vilkår låne penge til de redskaber de skulle bruge, og virksomheder kunne låne til maskiner og produktionsbygninger. Renten var som nævnt en størrelse der blev justeret efter hvor mange der havde fornuftige projekter at bede om lån til at gennemføre, sammenholdt med det overskud af penge, som andre ønskede forrentet, for eksempel i pensionsøjemed.

Formidlingen af sådanne konkrete lån var finanssektorens arbejdsområde, og sådan burde det igen blive. De øvrige aktiviteter, med at spekulere i passiv omflytning af penge, burde simpelthen afskaffes gennem lovgivning. Hvis ikke de private banker og finansfirmaer selv vil være med til dette, må staten (den centrale bank som kunne være Nationalbanken) overtage al lån-administration, men hvis den private sektor vil spille med, så skal det ske på grundlag af solid lovgivning, der sætter spillereglerne for udstedelse af lån såvel som andre finansielle transaktioner. Prioriteringen af hvilke investeringer der skal sættes højest i konkurrencen om at modtage lån må ske på vilkår som er fastsat til hele samfundets bedste, og ikke blot det som gavner den ene procent som den private finanssektor repræsenterer.

At finansiere en del af samfundets nødvendige investeringer, plus en del ligegyldige eller skadelige, ved hjælp af aktier og børshandel er ikke den eneste måde at arrangere sig på. En mulighed ville være at håndtere alle investering på en måde der ligner offentlige investeringer, uden at det nødvendigvis betyder at staten skal overtage rollen som projektmager. I Danmark er dette benyttet i flere samarbejder hvor pensionskasser (der hos os er private selskaber) finansierer, bygger og nogle gange driver veje, hospitaler og andre offentlige faciliteter. Det offentlige betaler således kun leje og slipper for at skulle finde penge til anlægsudgifter. Følgende kunne være en mere generel måde at løse flere af de nuværende problemer på:

Betragt et pengeløst samfund, hvor alle transaktioner sker elektronisk. Det har vi allerede på en række områder, men

det kan gøres bedre. Alle danskere har en nem-konto, som kunne flyttes til en særlig afdeling under Nationalbanken for ikke at være afhængig af private banker som af og til går konkurs (og det bliver der flere tilfælde af hvis regeringer ikke bliver ved med at holde hånden under de større banker). Her indgår alle indbetalinger til virksomheder, fra udlandet såvel som fra andre danske virksomheder eller kunder der køber varer, og herfra udbetales løn til lønmodtagernes konti og virksomhedernes udgifter til indland eller udland.

Hvis der ikke er dækning på en konto til en ønsket udbetaling, må der indgives en låneansøgning, som en komité under Nationalbanken behandler med udgangspunkt i om den foreslåede lånefinansierede investering er i samfundets interesse. En skærpelse kunne være at også i tilfælde hvor virksomheden selv har formue på kontoen skal udbetalingen eller investeringens art alligevel godkendes. Herved kunne misbrug af penge til forgyldning af direktørers privatkonti, smøring af politikere og direkte kriminelle aktiviteter som sort arbejde eller lyssky transaktioner i betydelig grad undgås.

De blakkede håndværkerfirmaer, der i dag jævnligt går fallit og efterlader kunder og kreditorer med store tab, for i morgen at genopstå under et nyt navn, vil få svært ved at køre denne rutine. Endelig vil lønmodtagere få deres løn fra den centrale bank, uanset om arbejdsgiveren går konkurs, lukker boksen eller forsvinder til Cayman Islands med pengekasen. Det med pengekasen vil i øvrigt heller ikke være muligt hvis penge erstattes af trækingsrettigheder (i lighed med Dankort eller betaling via elektronisk overførsel) og hvis den centrale bank kontrollerer alle be-

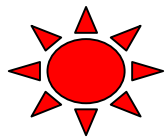
talinger til og fra udlandet. Udenlandske virksomheder kan stadig operere i Danmark, men kan ikke længere frit flytte penge frem og tilbage mellem filialer i forskellige lande for at undgå dansk skatteopkrævning.

Den måde som den finansielle sektor her er foreslået organiseret på passer fint med den tidligere nævnte ønskværdighed af at afskaffe ejendomsrettigheder til land (dvs. jord, arealer), fordi al nuværende fast ejendom så kan håndteres via leje. Landmanden lejer den jord hun eller han dyrker på, og parcelhusejeren den grund huset står på.

Begrebet arv er tæt knyttet til ejendomsretten og har eksisteret siden landbruget blev indført i den nyere stenalder. Motivationen var selvfølgelig at når en person havde skrabt jord og anden ejendom til sig, pløjet og forbedret den gennem sit liv, ville det være ærgerligt at se det spredt efter døden. Arveretten sikrede at lagdelingen mellem dem der besad gods og guld og dem der ikke gjorde blev fastfrosset fra generation til generation. Dette er for øvrigt i strid med FNs menneskerettigheds-konvention, som kræver at alle mennesker fødes lige, men det gør det også umuligt at opretholde et folkestyre hvor alle borgere tæller ens. Men sådanne grundlæggende overvejelser er naturligvis ikke på dagsordenen i nutidens nyliberale samfund, hvor ulighed er en forudsætning og voksende ulighed er målet.

Det er derfor et kættersk forslag at ville ændre finanssektoren så radikalt som det er at erstatte ejendomsretten til jord med en lejekontrakt, og at fjerne langtids-cementeringen af uligheder ved at afskaffe arv (naturligvis med en

minimumsgrænse som tillader genstande med affektværdi at arves i rimeligt omfang). På den anden side er fordelene massive. Den leje som skal betales afhænger af ejendommens ved offentlig vurdering fastsatte værdi og ikke at tilfældige skvulp på danske eller internationale markeder. De betydelige udgifter der er forbundet med hussalg og køb bliver reduceret og den nuværende bekymring for om huset nu også kan sælges til en pris der er højere end det tidligere optagne lån forsvinder. Alle bliver stillet lige med hensyn til etablering og videre uddannelse. Selvfølgelig skal der være en overgangsordning, så folk der allerede har tilbagebetalt gælden i deres bolig helt eller delvist ikke skal betale leje eller skal have lejen nedsat i forhold til den nuværende ejerskabsandel.

Livsstil

Turister i Danmark bemærker den store forskel mellem at færdes i det indre København mellem hundrede tusinde cyklister og at færdes i andre dele af landet, hvor det at sidde i bilkøer er et normalt tidsfordriv og hvor parkeringspladsen foran supermarkedet eller fitness-centret har blads til hundrede biler og ti cykler.

Fra et teknisk synspunkt er det en dårlig idé at indkøb i dagligvarebutikker foretages med bil og ikke med cykel. Biler er mindst energiøkonomiske ved opstart og korte ture, og de som kan cykle får et dagligt motionstilskud der kun er sundt. De som ikke magter at træde cyklen kan benytte el-cykel eller el-scooter, og kun til indkøb af meget store eller tunge varer bør der anvendes bil, enten egen eller anden bil til udbringning, som i dag tilbydes af stort set alle handlende, ofte via et professionelt transportfirma. Det gælder både supermarkeder, web-handlende og mindre butikker der ikke selv magter at stå for transporten til forbrugernes hjem.

Fra et livsstils synspunkt vil en overvejelse nok nå samme resultat. Udoover at cykelturen til supermarkedet er sund, kan den ofte udvides til et smut rundt i omgivelserne, der de fleste steder i Danmark byder på oplevelser i skiftende natur og opbyggede områder, med farveindtryk der varierer gennem årstiderne. Regn og kulde nedsætter ikke nødvendigvis fornøjelsen hvis man er iført den rigtige beklædning. Mængden af varer der er plads til i cykelkur-

ven er mere begrænset end i bilernes bagagerum, hvilket heller ikke altid er en ulempe. Blot skal butikkerne lære at udbyde varer i passende pakkestørrelse, så den eneste mulighed ikke er at købe ti poser dybfrosne rejer eller 50 kg havegødning.

Et mere tvetydigt område er aflevering og hentning af børn til og fra børneinstitutioner. Et søvnigt barn om morgenen eller et overtræt barn om eftermiddagen føles måske nemmere at bugsere ind i en bil end på en cykel-anhænger, og hvis mor eller far alligevel skal videre til en arbejdsplads langt væk må bilen forekomme en rimelig løsning. Blot skal man gøre sig klart at dette kun er én blandt mange muligheder for at arrangere pendling til og fra arbejde og børnehaver og skoler på.

Hvis det i stedet blev arbejdsgiverens opgave at hente og bringe medarbejderne til de steder hvor arbejdet ønskes foretaget, ville situationen være anderledes. Dels ville incitamentet til at tillade flere at arbejde hjemme forøges, og dels ville arbejdsgiveren arrangere pendlingen langt mere effektivt hvis det var virksomhedens økonomi der skulle betale. Det ville være i arbejdsgiverens interesse at hyre så mange folk fra arbejdsstedets lokalområde som det er muligt at finde med de rigtige kvalifikationer, og kræves mere specielle færdigheder som kun findes længere væk, så vil arbejdsgiveren kunne arrangere transport så den er hurtig og effektiv, med flere end én person i en fempersoners bil, med minibusser kørt af transportfirmaer for mindre virksomheder og store virksomheders egne transportafdelinger.

Flytning af transportudgifterne fra arbejdstageren til arbejdsgiveren skal naturligvis ledsages af en fair lønjustering. I det hele taget er det til alles fordel hvis arbejdsgiverne udviser interesse for deres medarbejdere, hjælper dem med at etablere ordninger så børn kan hentes og bringes uden stressede slagsmål med klokken, og således at ægtepar med forskellige professioner kan tilbydes jobs nær hinanden og derfor med kortere pendlingstid. Sådanne ordninger fungerer allerede andre steder, blandt andet i Canada.

Livsstil er ikke blot holdningen til arbejde og hvordan arbejdslivet organiseres, et emne der tages op i det følgende kapitel. Det er også et spørgsmål om hvordan fritiden bruges, hvordan sociale relationer arrangeres og hvad og hvordan der spises og drikkes.

Vigtige komponenter af fritidslivet er sportslige aktiviteter, kultur, underholdning, indsigt og nysgerrighed for hvad der sker i verden og hvordan ting hænger sammen, deltagelse i konkrete uddannelsesaktiviteter, i samfunds og politiske debatter og lignende aktiviteter.

Jeg har allerede udtrykt at jeg foretrækker fysiske aktiviteter som gå og cykelture i naturen eller amatør sportsudøvelse frem for de betalte versioner af motion og konkurrencesport. Hvad angår kultur har de fleste mennesker et behov for musik, læsning, film og billedkunst, dans og skuespil, hvor nogle af disse behov dækkes dagligt mens andre er henlagt til særlige udflugter til koncertsal, teater, museum eller natur. Mange af de kulturelle aktiviteter er i vor tid flyttet fra biografer og lignende til fjernsynet, fra spillehal til computer, fra bøger til Internettet, men gene-

relt set blot med den forskel at udbuddet er større og i mange tilfælde at kvalitetstærsklen er lavere.

En gennemgående faktor er erhvervsvirksomheders forestilling om at kultur skal være noget som brugerne betaler for. Det var godt nok også tilfældet for fortidens biografer, teatre og museer, men her stort set begrænset til at dække de faktiske udgifter, stort set uden privat fortjeneste. Privatiseringen af kulturlivet har betydet at der nu reklameres for at forbrugeren bør bruge penge til kultur, men hvor kultur nu blot er det som udbydes, såsom fjernsynets totalt ligegyldige talentløsheds-shows, smagløse komedier og udstilling af poppede boligindretninger og intetsigende antikviteter med prisskilte, udformet til den ene procent af rige eller nyrige medborgere med overskud af investeringsvillig kapital.

Danmarks Radio har som den eneste ikke-reklamefinansierede radio og fjernsynsvirksomhed en forpligtelse til at sende uvildigt og sagligt præsenterede nyheder og politiske debatstof, kvalitets-kulturudsendelser og alment oplysende eller uddannende programmer. I stedet sender DR primært udvandede underholdningsudsendelser præcis ligesom de private udbydere, plus ligegyldige udsendelser/genudsendelser af lavpris krimier og kendnisnakke-programmer på de alt for mange kanaler som skal fyldes ud. Selv vejrudsigter og tit nyheds TV-aviser præsenteres som underholdning, med reklamer i lighed med de private stationers, blot for DRs egne varer.

Vi har flere gange været vidne til at TV-journalister op til Folketingsvalg kun stiller politikerne spørgsmål som repræsenterer journalistens egne politiske holdninger og

ikke følger op på vattede eller direkte usande svar, enten fordi journalisten ikke har sat sig ordentligt ind i emnerne eller fordi journalisten ikke vil skade det pågældende parti. Debatteerne foregår helt på partiernes præmisser, skønt politik som nævnt i mit første kapitel burde handle om personlige holdninger til væsentlige samfundsforhold, og DR accepterer ligesom de privatejede nyhedsmedier de præmisser som partipolitikerne selv ønsker at føre valgkamp på. Kun emner der kan stille partierne i et positivt lys nævnes og adskillige emner af fundamental betydning for samfundets udvikling holdes bevidst udenfor valgkampene.

Hertil kommer den også bevidste indskrænkning af de politiske debatter (og politikernes markeringer) til tilfældige emner fundet i gårsdagens nyhedsudsendelser. Skal der rengøres lidt tiere på skolernes eller plejehjemmenes toiletter er et godt debateme, ikke om skolerne skal undervise elever i økonomiske vurderinger af varer med forskellig levetid og i de matematiske og statistiske metoder som kunne afsløre eksempelvis ministres fejlagtige udsagn om at der ikke er sket nedskæringer på et givet område, når der faktisk er hvis de økonomiske tidsserier korrigeres for inflation.

Tidligere var interesse for samfundets udvikling en væsentlig del af danskernes livsstil. Fra Grundtvigs højskoler til forsamlingshuse og møder af enhver art diskuteredes såvel politiske som andre spørgsmål vedrørende samfundets indretning. Der findes stadig rester af denne kulturelle livsstil, men den er under angreb fra computerindustriens voldsspil der serveres helt ned til børnehøjsalderen, med en uholdbar tese om at voldsfilm og spil ikke

skader den opvoksende generation. Meget få unge deltager i møder om Danmarks fremtid i en verden truet af klimaændringer og multinational kontrol, og de fleste voksne har givet op overfor sådanne emner som de ikke mener de kan påvirke.

De trykte medier havde en gang den holdning at journalister skrev korte, objektive artikler om kendsgerninger, mens alle interesserede kunne få optaget velskrevne indlæg om deres personlige meninger i relation til såvel nyheder som nye emner der havde unddraget sig journalisternes interesse. Hvis journalisten ville udtrykke holdninger måtte hans/hendes indlæg ind i køen af læserbrev. I dag breder journalisterne sig over de fleste af aviserens sider med egne eller bladudgiverens holdninger, og læserinput optages kun sporadisk. Det eneste medie som stadig er åbent for folkelig debat er Internettet, men også her er det svært at komme til orde, fordi saglige websider drukner i kommercielle reklamer der betaler Google for at komme på den første side når du søger.

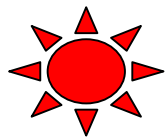
Finkultur kan nu en gang ikke klare sig kommercielt. Teatre og kunstnere må have offentlig støtte på nær et par ganske særligt kendte navne. Vi kan sagtens se at vores kulturelle verden er blevet uendeligt beriget af de forrige århundreders kunstnere og forfattere, men den politiske vilje til at støtte dagens udøvende kunstnere er dalende, og det er måske fordi kun en mindre del af befolkningen finder tid til at besøge de finkulturelle tilbud. Den stressede hverdag gør det nemmere at falde ned i sofaen og se hvad TV-programværterne har fundet frem af tidsfordrivende flimrer.

Dansk TV har færre undervisningsprogrammer end de fleste andre lande, og dem der sendes er ofte udenlandske "se og undres" dokumentar-udsendelser snarere end udsendelser der sigter mod at bibringe faglig eller videnskabelig indsigt. Dette er ubegribeligt i en verden som teknisk udvikler sig så hurtigt at livslang efteruddannelse må være et generelt krav. Mere herom to kapitler fremme.

Livsstil er også hvad vi spiser, hvad enten det er hjemme eller ved restaurantbesøg, der for de fleste ikke sker særlig tit af indlysende økonomiske årsager. Danskernes spisevaner har ændret sig radikalt de seneste årtier, i retning af sundere mad med fibre i brødet, mindre men magert kød og mere fisk og frugt og flere grøntsager. Langtfra alle har fulgt med i denne udvikling men nok til at det kraftigt kan ses på vores gennemsnitlige levealder. Hvad angår restaurantmad er ændringen også til at få øje på. Fede suppe-fisk-steg-dessert menuer er erstattet af franske eller eksotiske grøftekants retter, og priserne er steget langt mere end pristallet, alt imens flertallet af kokke sigter mere efter den eftertragtede Michelin-stjerne end efter kundernes smag. At gå ud at spise er blevet et status-symbol på linje med BMWen i carporten eller modetøjet fra Karl Lagerfeld eller Balmain.

Det positive er at madbutikkerne har udvidet deres udbud, selvom det stadig kan være svært at finde de rigtige kikærter til humus'en. Vi har fået bedre muligheder for at spise og drikke sundt og varieret, men vi skal selv gøre en indsats. Igen kan man spørge om livsstil-udviklingen ikke i store træk har været drevet af de seneste to årtiers politiske mantra om at dyrke selvet, at vælge egoismen i stedet for fællesskabet.

I et tidligere kapitel foreslog jeg forbud mod reklamer. Hvad om vi også indførte et forbud mod umotiveret vold i film og spil? Censur, vil nogle sige, ja men da samfundets fundament af menneskerettigheder og pligter synes at være på vej til at blive reduceret til blot begrebet "frihed", forstået som min ret til at gøre som jeg vil og glemme tilføjelsen om at det ikke må mindske andres rettigheder, så må der ske tiltag som reducerer virkningen af de af nyliberalisterne og mange virksomheder opsatte kampagner for øget brug af albuerne, hvilket vel er voldsunderholdningens skjulte formål. Når de demokratiske kanaler for påvirkning samtidig er ved at stoppe til, så må en regulering ved hjælp af lovgivning og forskrifter desværre ses som nødvendig. Spørgsmålet er selvfølgelig om der findes veje til at dette kan sættes i gang ved hjælp af det nuværende folkestyres spilleregler. Dette spørgsmål vil blive søgt besvaret i det sidste kapitel af bogen.

Meningsfuld beskæftigelse

Arbejde er for nogle noget der skal overstås for at nyde de fritidssysler som arbejdslønnen tillader. For andre er arbejde en central del af tilværelsen, en aktivitet der giver mening og selvværd. Ret beset forkortes livet med 7-8 timer om (hver)dagen, hvis arbejdet kun foretages for at tjene til de ting vi har lyst til, mens et arbejdsliv der føles meningsfuldt kan udgøre en værdig del af et menneskeliv. For mange er distinktionen mellem arbejde og meningsfuld beskæftigelse ikke vandtæt, men de to begreber siger alligevel noget om at vores livskvalitet vil have det bedst, hvis vi også ser det arbejde der giver indtjening til at dække vores udgifter som en aktivitet der leverer mening og tilfredsstillelse.

Samfundets indretning gennem tiden har skubbet forholdet mellem jobs der tilfredsstiller os og jobs der bare skal fra hånden frem og tilbage. For adskillige generationer siden var flertallet af danskere beskæftiget ved landbrug. Det var hårdt arbejde, men meningen var tydelig. Den såkaldte industrielle "revolution" indførte monotont fabriksarbejde, der snart blev synonymt med *arbejde* for flertallet af befolkningen. Arbejdet var ikke nødvendigvis hårdere end landarbejderens, men måtte ske på maskinernes vilkår fordi maskinerne var dyre i forhold til de lønninger det lykkedes at få fabriksarbejderne til at acceptere. Engelske forskere som Anthony (i bogen *The ideology of work*) har fremhævet at den protestantiske kirke hjalp fabriksejerne ved at prædike at "lediggang er en synd",

og ved ligesom tidligere religioner at hævde at der fandtes et liv efter døden, hvor de mennesker der havde puklet for minimallønninger ville blive kompenseret.

Det er interessant at studier af stammefolk i Afrika som *!Kung San* stammen har vist at et samfund med stor lighed og dækning af alle behov der forekom nødvendige kunne fungere med en gennemsnitlig daglig arbejdsindsats på to timer. Vores mere sofistikerede samfund har opfundet en række tekniske hjælpemidler, hvoraf nogle opfylder nye, men sekundære, behov for underholdning, mens andre tillader den øgede produktion som er nødvendig for at fremstille de hertil nødvendige nye apparater. Mange af de nye produktionsmidler er eller kunne være robot-baserede og styret af avanceret software, så selvom der produceres flere forbrugsgenstande, så turde det være klart at indsatsen i form af menneskeligt arbejde ikke behøver at være større end hos *!Kung*-folket.

Når mennesker beskæftiges med arbejde som en robot kunne udføre, så er undskyldningen at det er billigere, men det var vel ikke formålet med at højne vores uddannelse og opfindsomhed, at halvdelen af de nye teknologier skulle gemmes i skuffen for at bibeholde lavtlønsarbejdet. Snarere er årsagen til at vi tvinges til at arbejde mere end to timer om dagen at vores industrielle og politiske magthavere ikke ønsker den omfordeling af fortjenesterne ved teknologiens muligheder, som ville tillade alle at nyde frugterne af det fælles samfunds landvindinger, men ønsker at fordelene alene skal gå til den ene procent højest-lønnede og primært til de folk der har investeret i de nye produkter. Afskaffelsen af aktiefinansiering og den

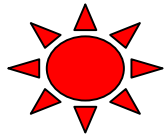

bank-reform som blev foreslået i kapitlet om penge er én måde at ændre dette på.

Naturligvis vil der stadig være arbejdsopgaver der ikke umiddelbart kan overlades til robotter eller lignende automatiseret produktion. Det er imidlertid ofte netop de opgaver som det giver mest tilfredsstillelse at løse, hvad enten det er vidensbaserede aktiviteter eller håndværk. Maskinerne kræver software og det samme gør mange af de administrative opgaver som et komplekst samfund kræver løst, men der skal også bygges boliger og etableres infrastruktur, og de skulle helst være af høj håndværksmæssig standard, både hvad energiforbrug, miljøpåvirkninger og komfort angår. Alle disse udfordringer til at levere den absolut højeste kvalitet er det som gør de associerede arbejdsaktiviteter udfordrende og spændende, og i princippet kan de udføres af forskellige typer virksomheder, fra private firmaer fokuseret på fortjeneste til offentlige virksomheder. De private firmaer er kendt for nogle gange at springe over hvor gærdet er lavest, eller at forlange alt for høje priser for kvalitetsarbejde, og de offentlige er kendt for ofte at henfalde til rutine, manglende brugervenlighed og i værste tilfælde nedladende bureaukrati over for borgerne. Den bedste løsning kunne være midt i mellem, i lighed med de koncessionerede virksomheder der tidligere stod for strategisk vigtige serviceydelser som post, offentlig transport, elektricitet og telekommunikation. Derudover har konkurrence ofte været positiv fordi den udfordrer virksomhederne til at være bedre end konkurrenten.

Som eksempel kunne man i byggesektoren etablere et offentligt ejet men uafhængigt *Dan-byg* firma som tilbyder

at renovere eksisterende bygninger til et højt niveau af indeklima med lavt energiforbrug eller at bygge nye boliger og andre bygninger, alt sammen med garanteret færdiggørelses-tidspunkt og til fast, på forhånd aftalt pris med livslang garanti. Dette kunne gøres uden at røre ved de nuværende aktører, som det ville stå frit for at konkurrere med Dan-byg på pris og kvalitet, men det vil sætte en bagstopper mod at de private leverandører sætter priserne vilkårligt op, at håndværkere lige skal tjene penge til den næste BMW og pludselig opfinder ekstraregninger eller løber fra aftalte tidsrammer eller garantibestemmelser.

Livslang uddannelse

Der var en gang, hvor man uddannede sig til en profession og så levede af denne profession resten af arbejdslivet. Det er indlysende at det ikke længere er muligt. For alle kategorier af beskæftigelse har udviklingen i mange årtier været sådan at efteruddannelse er nødvendig for alle. Den ufaglærte arbejder er blevet til en specialarbejder, der gennem kurser og lignende gentagne gange skal lære om nye metoder og nye materialer, den faglærte har ligeledes skullet omstille sig til ny teknologi og nye indsigter i eksempelvis miljøforhold. De højere og højeste uddannede har i mindst lige så høj grad måttet erkende at deres felt udvikler sig konstant og at de ikke kan levere nyttig service uden konstant videreuddannelse. Hvem ville konsultere en læge eller blive indlagt på et hospital, hvis læger ikke hvert år gik på kurser i nye medicinske fremskridt eller hvis ens læge ikke læste i hvert fald et par faglige tidsskrifter om ugen vedrørende de nyeste gennembrud eller gennemhulninger af tidligere praksis.

Desværre har vores uddannelsessystem ikke en kvalitet der kan sikre den nødvendige videreuddannelse i alle tilfælde. Problemerne begynder allerede i grundskolen, hvor eleverne som nævnt ikke gives færdigheder der er klart nødvendige i dagens samfund, som at kunne skelne produkters faktiske egenskaber fra reklamernes vås, som at kunne sammenligne priser på varer med samme formål men forskellig levetid, som at forstå bankernes rolle i finansiering, eller at have så indgående en forståelse af

menneskerettighederne og grundloven, at de kan gennemskue politikernes letfældige omgang med disse forskrifter.

Det bliver ikke bedre på mellemniveau uddannelserne. De boglige uddannelser, som gymnasiet, tillader elever at vælge udenom en række fag, som er nødvendige for at kunne tilegne sig fremtidig efteruddannelse, mens de ikke-boglige uddannelser fokuserer alt for meget på konkret viden i stedet for metode og problemløsningsviden. Alle uddannelsers hovedformål bør være at sætte eleverne i stand til selv at løse opgaver de ikke har set før, tilegne sig ny viden på områder de ikke har studeret før, og egenhændigt søge viden på Wikipedia eller andre steder på Internettet, men med den kritiske sans der er nødvendig for at skelne partsindlæg fra objektive artikler. Alt dette kræver en skærpelse af den logiske sans, hvilket bedst tilvejebringes gennem en kombination af matematiske, naturfaglige, humanistiske og samfundsfag, rettet mere mod at opøve evnen til at kombinere viden, være kritisk og til at udforske nye muligheder, end til at lære navne, læresætninger eller formler udenad.

Det følger heraf at det er en dårlig idé at give skoleelever valgfrihed mellem emner. I det store og hele er Folkeskolens andel i basisuddannelse under børns opvækst bedst tjent med en enhedsskole hvor fag der stiller udfordringer ikke kan fravælges. Selvom ikke alle bliver lige gode problemløsere, så er det klart bedre end at efterlade nogle helt uden færdigheder i selvstændig tumlen med problemer. At dette også stiller nye krav til læreruddannelserne er indlysende. Pædagogisk findes metoder til at håndtere

grupper af elever på forskellige niveauer uden at nogen føler sig nedvurderet.

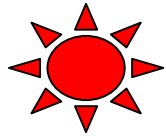
De højere uddannelsestilbud retter sig mod voksne mennesker over 18 år og er naturligvis ofte specialiserede. Det er i orden når den tidligere basis uddannelse er generel, fordi der er opgaver i samfundet der kræver dyb specialviden. Det udelukker dog ikke, at nogle kan vælge at dyrke viden på universitetsniveau som spænder mellem flere fag. Tværfaglighed er ligeså nødvendigt for at løse samfundets problemer som specialist viden. Igen er det for alle vigtigere at opøve evnen til selv at lære videre end blot at indlære et fast pensum. Det følger af at videreuddannelse som verden ser ud i dag er et krav og at færdigheder i at tilegne sig mere viden derfor må være til stede hos alle.

Den oplæring i kritisk sans til at gennemskue politisk propaganda og urigtige påstande, som her foreslås taget op allerede i folkeskolen, er selvfølgelig lige så vigtig på højere uddannelsesstrin, netop fordi en højere uddannelse bør give studenten mulighed for en mere dybtgående, faglig undersøgelse af påstande, som politikere, økonomer, finansguruer, arbejdsgiver- og fagforeninger eller andre lobby-grupper oversvømmer medierne med. Evnen til saglig analyse af et problem bør være en udbredt færdighed, så debatter der kræver sådan indsigt ikke foretages af nogle få, hen over hovedet på de fleste.

Her spiller medierne en afgørende rolle og det tilsiger derfor at journalister og redaktører skal pålægges et særligt ansvar for at servere afbalanceret information. Dette var tidligere indeholdt i journalistuddannelserne men sy-

nes mere eller mindre glemt, som enhver avislæser eller fjernsynskikker kan konstatere. Her må kravet være at vende tilbage til den klare adskillelse mellem saglig information og partsindlæg. Uanset at flere af medierne er privatejede, må et sådant moral-kodeks være til stede, om nødvendigt ved lov, med en klar balance mellem på den ene side journalistens frihed under ansvar og på den anden side forpligtelsen til selv at være objektiv men at give alle væsentlige synspunkter adgang til medierne. En journalist eller redaktør må ikke blive en politisk figur med sin egen agenda (og bør naturligvis heller ikke udnytte sin værende et kendt medieansigt til at hoppe over i en politisk karriere).

Praktisk kan den livslange efteruddannelse arrangeres på flere måder, spændende fra en (af arbejdsgiveren der jo i høj grad er interessant) betalt sammenhængende årlig fire-ugers periode med kurser til et forløb med en halv dags undervisningsaktivitet hver uge, afhængig af arten af opgradering af viden eller færdigheder. Disse efteruddannelsesperioder skal indebære en måling så de ikke henfalder til énvejs-kommunikation. Det kan for eksempel være i form af et projekt af praktisk eller teoretisk karakter, som skal afleveres og præsenteres til faglig kritik. For fag hvor det er relevant, kan noget af den halve dag om ugen bruges til selvstændig læsning af faglitteratur, kombineret med diskussioner i en kreds af medarbejdere på forskelligt niveau i virksomheden eller institutionen.

Sikkerhedsnet

De overlevende dele af den danske velfærdsstat er den reelle årsag til at de nyliberale partier som har regeret Danmark de seneste 15 år ikke er blevet smidt på porten. Retorikken er voldsom, men i praksis går partierne stille frem: Undervisnings og forskningssektorerne er nedskåret med nogle procent om året, faktisk hvert år siden 1990, de sociale ydelser ligeså, i hvert fald fra 2002, og hospitaler og andre dele af helbredssektoren har måske nok haft uændrede budgetter, men et prisniveau der er steget mere end andre sektorer, og en kvalitetssænkning forbundet med at det har været mindre attraktivt at studere til læge eller sygeplejer end at læse psykologi eller mediefag. Politiske reklameudsagn nægter at der har været så store nedskæringer, men det er naturligtvis kun rettet mod medborgere der ikke har lært at medtage inflationskorrektio-ner i vurderingen af tallene, og som ikke har undersøgt, hvor stor en del af bevillingerne der går til administration. På bundlinjen er resultatet, at velfærdssamfundet forrin-ges år efter år, men at det stadig eksisterer og udfører et prisværdigt arbejde, ikke mindst for nogle af de mest trængende.

Man kan så spørge, om velfærdsydelserne kan organise-res anderledes, med mindre spild til administration og på en måde som giver modtagerne mindre fornemmelse af at der er tale om almisser de skal skamme sig over at have behov for, med nedværdigende krav til arbejdsløses fremmøde for at vise at de står til rådighed for jobs der

ikke eksisterer. Det er blevet almindeligt at høre spørgs-målet "om vi har råd til velfærd", en ganske utrolig på-stand i et samfund der aldrig har været rigere, men hvor rigdommen de seneste 15 år er blevet koncentreret hos nogle få procent af befolkningen (som vist i kapitlet om indtægt, formue og ulighed), fordi indkomstudjævningen er mere end sat i bero.

Andre måder at arrangere et samfund på, baseret på øn-sket om større lighed og velfærd, har været fremsat man-ge gange. Under Renæssancen kaldte Thomas More så-danne tanker for *utopier* og en kendt utopi fra den dansk-norske unionsperiode er Ludvig Holbergs *Niels Klims Un-derjordiske Rejse* fra 1718, hvor hovedpersonen falder ned i en hule nær Bergen og finder hvad der kunne ligne et un-derjordisk idealsamfund. Af direkte interesse for nutidens samfund er de forslag til at basere et sikkerhedsnet for nødlidende borgere ikke på almisser, men på en generel borgerløn for alle, som først blev foreslået i England af Bertrand Russell og af Dennis og Mabel Milner i 1918.

Ideen er at alle borgere modtager et beløb løbende uden noget som helst krav om modydelser i form af arbejde el-ler lignende. Niveauet skal være tilstrækkeligt til at sikre en basal tilværelse. De som ønsker mere kan påtage sig lønarbejde, der som i dag beskattes og derved skaffer midler til borgerlønnen.

Borgerløn har været foreslået i det engelske underhus 1943 af arbejderparti-politikeren Juliet Rhys-Williams og i Australien 1975 af en lavt-lønskommission nedsat af den Australske regering, men blev begge gange stemt ned. I Danmark blev en borgerlønsdiskussion sat i gang af Niels

Meyer, Kristen Helveg Petersen og Villy Sørensens bog *Oprør fra Midten* fra 1978. De tre forfattere havde rødder i den progressive fløj af midterpartiet *Det Radikale Venstre*, ligesom Uffe Elbæks nu aktuelle *Alternativet*. Der er i dag græsrodsbevægelser over hele verden som arbejder for borgerløn, fra USA og Tyskland til Ukraine og Namibia.

Jeg har i bogen *Energy, Resources and Welfare* sammenlignet udgiften ved at indføre borgerløn i Danmark med besparelserne i sociale udgifter og administration. De nuværende satser for SU og kontanthjælp varierer fra ca. 27000 til 75000 kroner om året (efter skat). Hvis borgerlønnen pr. person sættes til 60500 kr. om året går udgiften lige op med de sparede sociale udgifter (der udgør 75% af borgerløns-udbetalingen) og den sparede administration til vurdering af om folk har behov for støtte og i så fald hvor meget (en besparelse der svarer til 25% af borgerlønnen). Borgerlønnen forudsættes ikke at blive beskattet og givet til hele den voksne befolkning (4,6 millioner mennesker ud af 5.6 millioner), og børn modtager et mindre beløb, ligesom med den nuværende børnecheck. Beskatningen af personlig indkomst ud over borgerløn påvirkes med andre ord ikke. Den udgør i dag i gennemsnit 33% af indtægten som direkte skat og 8% som moms og punktafgifter.

Denne estimering af borgerlønnens virkninger forudsætter at produktionen kører på uændret niveau, og at der er tilstrækkeligt med borgere, som ønsker at supplere deres borgerløn med arbejdsløn, til at opretholde dette niveau af produktion. Det forekommer mere end sandsynligt at disse forudsætninger kan opfyldes, ikke mindst fordi borgerlønnen er sat ret lavt. Når erfaring med antallet af

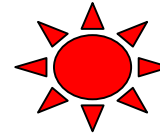
lønarbejdende borgere foreligger, kan der vise sig grundlag for at sætte borgerlønnen op.

Det er vigtigt at et borgerløns system ikke udhules af nye boligbobler og finanskriser. Derfor går borgerløns ideen godt sammen med forslaget om at sløjfe privat ejendomsret, fordi det betyder at boligpriser erstattes af en lejebetaling, som kan kontrolleres og reguleres således at borgerlønsmodtagere uden anden indtægt ikke pludselig ikke længere har råd til en bolig. Finanskriser som den i 2007/8 førte til en ekstra stor omfordeling af penge fra de almindelige borgere til de rigeste par procent. En sådan forøget skævhed i samfundet er ikke forenelig med værdigrundlaget for borgerløn, fordi medieeksponering af de riges livsstil kan få de som kun modtager borgerløn til at føle sig "fattigere" selv om de har det som er nødvendigt. Misundelses-effekten er et vigtigt led i opildningen til den løsslupne vækst for væksten skyld, som dermed er en følge af den skæve fordeling af de skabte goder.

Det bør derfor overvejes om der bør sættes en øvre grænse for hvor meget et enkelt menneske kan tjene. Hvis reformen af finansiering væk fra aktieudstedelse hen imod en MØA-baseret (se afsnittet om vækst) prioritering af investeringer gennemføres, så vil den enkeltes indkomst være en ren lønindkomst, eventuelt suppleret af forsikringsagtige og opsparede udbetalinger såsom pension. Derfor kunne der sættes en indtægtsgrænse på for eksempel seks gange borgerlønnen (efter skat), hvilket er en meget lille hæmsko der blot signalerer at ingens arbejdsindsats er mere end ti gange (før skat) mere værd end andres, eller måske bedre udtrykt således at en faktor ti hø-

jere indtægt burde være tilstrækkelig belønning til at tilfredsstille de mest ambitiøse forestillinger om selvværd.

Borgerløn er en bekvem måde at reducere eller undgå nedværdigelse af arbejdsløse og syge medmennesker på, og en metode der går godt i spænd med en udvikling der fjerner de mange urimeligheder som det nuværende økonomiske og politiske system påfører os. Men borgerlønnen er ikke den eneste måde at håndtere disse problemer på, og en folkelig debat af om det er den løsning vi helst vil have er derfor på sin plads.

Hvorfor går vi i krig?

Gennem det meste af verdenshistorien, og i hvert fald efter landbrugets indførelse, har menneskeheden betjent sig af vold og krig. Fundet af skeletter med skader forårsaget af vold stiger som nævnt i kapitlet om indtægt, formue og ulighed betydeligt fra den nyere stenalder hvor ejendomsretten blev indført og hvor dem der havde ejendom begyndte at forsvare den med brug af våben. Egentlige krige udbrød formentlig over konflikter der omhandlede større territorier end et enkelt landbrug. Begrebet "magt" blev forbundet med ejerskab eller kontrol over landarealer. Storbønderne blev lensherrer og derefter konger og kejsere, efterhånden som landarealerne der stredes om blev større, og kongedømmer blev til nationer, et nyt navn der indebar ny loyalitetsfølelser og nye afgrænsninger af "vi og dem" typen, hvor nabo-nationen var det oplagte mål for voldelige angreb (eller fodboldkampe i de mere fredelige perioder).

De seneste 170 år er 0,073 % af verdens befolkning i gennemsnit døde hvert år i krige eller krigslignende tilstande (borgerkrige, masse mord på politiske fjender, med mere). Det globale årlige antal gennemsnitlige krigsdødsfald i den 170-årige periode var 1,5 millioner mennesker. Går man tilbage til 2000 år før vor tidsregning, er antallet af krigsdøde 0,013 % af befolkningen pr. år, hvilket viser hvor meget blodigere og/eller hyppigere krige er blevet i vor tid. Naturligvis er der usikkerhed, især på de ældre tal, men ikke *så* meget!

Ses på årsagerne til krig, er de territoriale konflikter der som nævnt udspringer af ejendomsret dominerende fra stenalderen og et godt stykke frem. Fremkomsten af religioner med deres løfte om kompensation i næste liv som begrundelse for at fratage en stor del af befolkningen deres muligheder for at udfolde sig i dette liv førte først efter en anseelig forsinkelse til religionskrige, fordi religionerne først rettede sig imod indenfor landegrænserne at skabe accept for lagdelingen i samfundet, og først senere blev aktivt missionerende uden for grænserne af de områder de oprindeligt opererede i.

Langt de fleste religionskrige gennem historien er forårsaget af to religioner: kristendommen og islam, men de allerførste fra skriftlige kilder kendte religionskrige var udrensningen af den Egyptiske farao Akhenatens monoteistiske tilhængere omkring 1350 år før vor tidsregning, og en række jødiske konflikter med andre religioner, begyndende med krigen mod Baal-tilhængere omkring 830 før vor tidsregning.

Med stigende antal døde følger de kristnes korstog i Middelalderen, de europæiske krige mellem katolikker og protestanter efter Reformationen, Tyrkiets Ottomanske krige og Spaniens tvangskonvertering af sydamerikanere til kristendommen. Den hidtil mest blodige religionskrig menes at være Taiping oprøret der foregik i Kina 1850-1864 og involverede en kristen sekt der satte sig op mod Quing dynastiet. Flere af nutidens krige og krigslignende handlinger har religiøse komponenter men iblandet andre motiver. Efter 2. Verdenskrig har de fleste krige haft karakter af borgerkrige.

Ser vi på anden vold i samfundet (fra skoleskyderier i USA, narkotikabanders mord i Sydamerika til en højreradikal ekstremists drab af politiske modstandere i Norge), så er hyppigheden af død som følge af sådan vold 0,007 % af befolkningen i dag, som gennemsnit over verden, mens den var 0,002 % ved landbrugets indførelse for 5000 år siden. Igen ser vi at verden er blevet mere voldelig med tiden og det virker plausibelt at skyde skylden på den stigende ulighed og faldende medmenneskelighed, som det herskende økonomiske paradigme har været med til at tilvejebringe. At civile voldsdødsfald er steget lige så meget som dødsfald i krig siger at det ikke bare er våbenteknologiens udvikling der er skyld i stigningen. At myrde en anden medborger kræver ikke mere end en kniv og eventuelt en ubefærdet eller mørk sti, hvilket var mindst lige så tilgængeligt i stenalderen.

Det er også værd at bemærke sig at krigene i gennemsnit har krævet ti gange så mange ofre som al anden vold i samfundene. Ser vi på årsagerne til krige og holder os til Danmark, så er vores historie én lang opremsning af først konger som kastede os ind i enhver europæisk krig, og i de fleste tilfælde uden at vi havde noget som helst at gøre med de konflikter som udløste krigene. Eftersom Danmark ikke siden vikingetiden havde været en betydelig militær magt, tabte vi stort set alle krigene, og samtidig med at civilbefolkningen led, mistede vi en stor del af det danske territorium. Skiftet af magten fra konger til statsministre gjorde ingen forskel: C. Hall og D. Monrad udløste den på forhånd tabte krig mod Preussen og Østrig i 1864, og A. Fogh Rasmussen kastede Danmark ind i en håbløs angrebskrig i Iraq, alene for at sælge bacon til og

holde sig gode venner med G. Bush Junior, almindelig anset som USAs hidtil ringeste præsident. De mange krige og tab af land er beskrevet, men er ikke hovedemnet, i min alternative Danmarkshistorie *A History of Energy* fra 2012.

En af årsagerne til de hyppige krige i vor tid er våbenindustrien, som er blevet en enorm lobbyist, ofte i samarbejde med de enkelte landes militær, der egentlig kun skulle forsvare landet mod invasion, men som i dag tiltager sig rollen som afstivere af en magtmani hos politikere der mener at det er glørværdigt at have ført landet i krig (tænk på Margaret Thatcher og Falkland krigen), eller som blot ønsker at vende befolkningens opmærksom væk fra indenrigspolitiske fejltagelser. Typiske redskaber er (i mange tilfælde) falske analyser af trusler mod landet og endnu mere falske påstande om hvordan landet bedst imødegår trusler.

Realiteten er imidlertid at det arsenal af våben og avancerede militære systemer som i dag opbygges både af lande der traditionelt ikke har angrebet andre og af dem der ønsker at gøre det, samt af allehånde oprørs og terroristgrupperinger, ikke med nogen margin kan forsvares som nødvendige af forsvars-årsager. Mellemøstlige diktatorer har i årevis købt sofistikerede våben i Vesten eller i Rusland, og oprørsgrupperne har gjort ligeså, så det er svært at undre sig over at de bliver brugt. Det er vanskeligt ikke at mene at Vesten pådrager sig et medansvar ved at tillade sin våbenindustri at muliggøre den uhæmmede oprustning. Sikkerhedsniveauet i verden daler hver gang rustningsindustrien har held til at sælge mere af sit isenkram.

Det er simpelthen svært at se en verden i fred uden at al våbenhandel forbydes, og uden at tilbageblevne våben stilles under FN kommando. FN bedømte korrekt at Saddam Husseins overfald på Kuwait i 1991 krævede internationale repressalier, men også at USA og dets allieredes angrebskrig mod Iraq i 2003 og følgende år byggede på falske anklager om Iraqs besiddelse af masseødelæggelsesvåben.

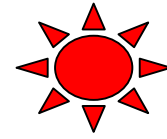
Krig som foretrukken metode til løsning af konflikter er i konflikt med FNs menneskeretserklæring, men FNs konkrete handle-område er begrænset til krige mellem nationer. FN kan som nævnt ikke blande sig i "indre forhold" i et land, såsom Maos mord på millioner af kinesere i "det store spring fremad", hvor han beordrede landmænd til at lade høsten rådne og i stedet samle søm til rustningsindustrien på landevejene, eller som Assads overgreb mod civilbefolkningen i Syrien. Et operativt forbud mod krig må basere sig på at FN og kun FN har mulighed for at gribe ind i en konflikt med våbenmagt, hvilket kræver ændring af reglerne til at tillade FN at intervenere i lande der starter masse mord, hvad enten det er mod egne befolkninger eller naboer. Naturligvis skal FN indgriben vedtages på sædvanlig måde i Generalforsamling og Sikkerhedsråd.

Ligesom krig bør elimineres som konfliktløsnings redskab og våbenindustrien stoppes, så vil reduktion af den civile vold kræve et forbud mod at andre end staternes lovligt valgte udøvende magt (regering og dens embedsmænd, her politiet) har ret til at besidde våben. Godsejeres ønske om at have våben til deres morskabsjagt på skovens dyr

må afvises, ligesom hjemmeværnets våben er en tvivlsom foreteelse i lande der ikke har afskaffet militæret og erstattet det med et sådant decentralt værn (Schweiz). Ikke-voldelig modstand (civil ulydighed) i tilfælde af overfald fra en fremmed magt (som Nazi-Tyskland for 75 år siden) er en anden mulighed.

En ny type krigsførelse er cyberkrige, som bruger hacking af computersystemer til at sætte vitale funktioner som finans, industri og energi infrastruktur i et andet land ud af spil. Den første kendte brug af denne form for krigsførelse var Stuxnet, der efter sigende blev udviklet af USA og Israel i fællesskab til i 2012 at angribe nukleare installationer i Iran. I dag er mange landes militær, formentlig inklusiv det danske, i gang med at forberede sig til at udføre cyber-angreb. Det understreger at en verden i fred må bandlyse ikke bare våben men alle former for krig og brug af vold, undtagen den som udøves af en verdensregering (som foreslået en udvidelse af FN) efter demokratisk taget beslutning, og i så fald kun rettet mod lande eller grupperinger der selv overtræder forbudet mod krig eller krigslignende aktiviteter.

Globalisering - decentralisering

De kommunikationsteknologier der er til rådighed for tiden tillader et højt niveau af internationalt samspil, informationsudveksling og samarbejde på tværs af grænser. Mange af disse muligheder er positive kvaliteter, der kan medvirke til at skabe større international forståelse og tolerance. Imidlertid er der også mulige negative aspekter. Borgere i fattige lande eksponeres konstant med billeder af livet i de rige lande, hvilket avler misundelse og sommetider en manglende forståelse for nødvendigheden af at skulle arbejde for udvikling af sit eget samfund, før frugterne af en sådan udvikling kan høstes.

Globaliseringen har også en mindre flatterende side, hvor multinationale virksomheder udnytter svagheder i de enkelte landes lovgivning til at omgå miljøkrav, skattebetaling og så videre. Dette giver sig for tiden udslag i et forslag fra USA om at svække de enkelte landes kontrol med virksomhedernes betingelser, og uden mulighed for enkeltlandes indgriben hvis virksomhederne overtræder national lovgivning. Forslaget vil indføre to store frihandelszoner, TPP (*Transpacific Partnership*) for landene omkring Stillehavet og TTIP (*Transatlantic Trade and Investment Partnership*) for landene på begge sider af Atlanterhavet. Førende økonomer som Jeffrey Sachs siger at aftalerne klart er til skade for befolkningerne og kun til gavn for visse investorer.

Den kendsgerning at fordelene ved globalisering sælges af politikere og erhvervsfolk som var det julepynt har også haft den virkning, at modstykker til globalisering har mistet terræn. Det umiddelbare modstykke er decentralisering, båret af en overbevisning om at beslutninger bedst træffes så nær som muligt ved dem som bliver berørt af beslutningen. Trods opkomsten af en landspolitisk styreform med Folketing og landsdækkende repræsentation har det indtil for nyligt været anerkendt, at *nærhedsprincippet* er en vigtig kvalitetsgarant når det gælder forhold der ikke har landspolitiske konsekvenser. Selve ordet "nærhedsprincippet" er opfundet i EU, den organisation som mere end nogen anden har fjernet muligheden for at lokalområder eller regioner og enkeltlande har noget at skulle have sagt.

Den danske model var som strejft i kapitlet om politikerlede indtil Fogh & Løkke Rasmussen regeringerne baseret på kommuner af en rimelig lille størrelse, hvor kommunalbestyrelser og byråd ofte blev fyldt op med enkeltpersoner udenfor de landsdækkende partier, eller med partimedlemmer der ofte i praksis agerede mere til fordel for lokalsamfundet end i overensstemmelse med det generelle partiprogram. Ved kommunalreformen blev kommunerne bundtet i storkommuner, formentlig i håb om at spare administrationsudgifter, men med den direkte virkning, at kommunalpolitikken nu blev en kopi af landspolitikken, debatterne i kommunalråd en kopi af debatterne i Folketinget og kommunalpolitikere aspiranter til en landspolitisk karriere, tit med minimal tilknytning til eller forståelse for de lokale områders særlige problemer og ønsker.

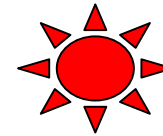
Afstanden mellem borgere og politikere var pludselig blevet langt større. Samme regering indførte et system af livvagter for ministre og streng adgangskontrol ved Folketingets dør, i modsætning til tidligere, hvor alle kunne komme og tale med de politikere som skulle repræsentere dem og interessere sig for lokalområdernes behov. Ministrene var nu begyndt at frygte for deres liv og Pia Kjaersgaard gik rundt og svingede med sin peberspray, hvilket siger en hel del om hvor meget vi har fjernet os fra folkestyre.

Den begrundelse som blev givet var terrorismefrygt, men sandsynligheden for at en minister skulle blive overfaldet af en yderligtgående fanatiker er næppe større i dag end tidligere, for eksempel i 1970'erne hvor Baader-Meinhof gruppen og Rote Arme Fraktion fyldte avisernes forsider. Sandsynligheden for at blive myrdet af en terrorist er stadig forsvindende lille, og hvis den tages som anledning til at droppe al direkte kommunikation mellem politikere og vælgere, så er demokratiet allerede skyllet ud med badevandet.

Det delvise lokale selvstyre er afskaffet, landspolitikken under overførsel til EU (trods sure opstød når EU vil have os til at modtage flere flygtninge eller bidrage til de svageste områders genopbyggelse efter finanskrisen) og det globale overblik ved at blive overladt til udenlandske private firmaer langt udenfor både vor og vore politikeres kontrol. Samtidig siger vores sunde fornuft os at niveaudelingen af de demokratiske institutioner fra lokale over regionale til globale kunne medføre en række fordele hvis den blev behandlet rigtigt, og at samfundenes udfordringer faktisk fordeler sig på disse tre niveauer og i nogle til-

fælde kræver løsninger der er forskellige afhængig af hvor på decentralisering-globaliserings stigen vi befinder os.

Et forslag til hvordan en grundlov for folkestyre på disse tre niveauer kunne udformes vil blive beskrevet et par kapitler længere fremme i bogen.

Valg og valgbarhed

I dag er Folketings-valg handlinger hvor hver stemme tæller lige meget, på grund af systemet med tillægsmandater (indført i 1915) der sikrer at stort set ingen stemme går tabt. Godt nok kan ikke alle danske statsborgere stemme, men dog flere end da folkestyret blev indført i 1849, hvor som tidligere nævnt kun 14 % af danskerne fik stemmeret, idet man skulle være mand, aldrig have modtaget offentlig støtte og besidde egen bolig og husholdning.

Jeg har tidligere i denne bog nævnt at det kunne være rart hvis vælgerne vidste hvad de stemte om. Ville det være muligt med nogle få spørgsmål at få en afklaring klar nok til at frasortere de totalt uvidende? En test der ikke bygger på akademiske kvalifikationer eller andre højtravende spidsfindigheder men på så simpel viden om folkestyrets grundregler at alle burde kunne svare rigtigt. Det er i den forbindelse interessant at Dansk Folkeparti i 2005 fik Folketingets flertal til at vedtage en lignende test, dog kun for indvandrere og med spørgsmål der skulle afklare om de ville være i stand til at lade sig integrere i det danske samfund. Godt nok udmundede det vedtagne forslag i en parodi, fordi spørgsmålene viste sig at være af typen hvem der havde vundet Melodi Grand Prix i 2000 og hvem Danmark havde besejret i fodbold ved Europamesterskabet i 1992. Hvis en test skal have mening, skal dens spørgsmål vælges med langt større omhu.

Folkestyrets fundament er specifikation af menneskerettigheder og ledelsesform, med regler for udvælgelse af ledere og embedsfolk, nedfældet enten i to forskellige dokumenter eller samlet i et dokument, typisk en grundlov (også kaldt en forfatning). Derfor kunne en prøve i om en borger besidder de nødvendige kvalifikationer for at deltage i valg, være baseret på et par simple spørgsmål vedrørende menneskerettigheder og grundlov. Den danske grundlov fra 1953 indeholder elementer af menneskerettigheds-karakter, men de øvrige kan findes i FNs menneskerettigheds-erklæring fra 1948, som Danmark har tiltrådt.

I praksis kunne prøven baseres på nogle få spørgsmål stillet i valglokalets stemmeboks af stemmeafgivers-computeren, med antagelse om at elektronisk afstemning indføres i Danmark som det allerede er sket i flere andre lande. For at forhindre snyd kan det bestemmes at testen gennemføres uden gardin så de valgtilforordnede kan se personen. Gardinet kan så trækkes for ved den efterfølgende stemmeafgivning, eller kan helt undgås hvis computerens tastatur afskærmes betryggende. For personer der ikke er i stand til selv at taste ind kan der stilles et lyd-isoleret rum til rådighed for mundtlig besvarelse af prøvens spørgsmål.

Som en venlighed mod dagens vælgere kunne det i en overgangsperiode på nogle år være sådan, at alle afgivne stemmer talte, men med en vægtfaktor der afhang af hvor stor en del af de stillede spørgsmål der var besvaret rigtigt. Så ville ingen have besøgt stemmeboksen forgæves.

En bonus ved at indføre en grundlovsprøve er at bestemmelser om at borgere skal have en bestemt alder for at få lov til at stemme ved et valg ikke længere er nødvendige. En 12-årig kan have læst op på grundlov og politiske problemstillinger i et omfang der gør vedkommandes stemme mere relevant end den demente 90-årige som i dag har stemmeret.

Mens den foreslåede test for vælgere kun sigter på at bekræfte en helt elementær forståelse af folkestyrets grundlag, så er det selvfølgelig nødvendigt og rimeligt at forlange mere af dem der stiller op til valg til den lovgivende forsamling (Folketinget), såvel som alle andre der har en funktion i regering, retsvæsen, ombudsperson-ordning, ministerier og beslægtede institutioner (styrelser og lignende).

For disse kategorier må der stilles klare krav før valgbarhed til repræsentative stillinger eller ansættelse i et offentligt embede kan komme på tale. Minimum krav må være en pletfri straffeattest, at have bestået en regulær eksamen i indholdet af menneskerettigheds-erklæring og grundlov, og for særligt ansvarsfulde jobs en demonstreret ageren i overensstemmelse med grundlov og menneskerettigheder. Særligt ansvarsfulde jobs vil typisk omfatte dommere, politi og militærfolk, departementschefer, nationalbankdirektører og andre vigtige stillinger i administrationen, og naturligvis alle ministre.

Der er imidlertid andre beskæftigelser, hvor integritet, objektivitet (upartiskhed) og tolerance er afgørende og hvor kandidater før ansættelse bør have bestået tilsvarende prøver. Det gælder alle journalister og nyhedsformidlere,

uanset om de er ansat i offentlige eller privatejede medier, og skulle det findes ønskværdigt at bibeholde konger og dronninger af hensyn til turismen, så må de som ansættes til sådanne højt eksponerede positioner også have bestået den udvidede prøve i menneskerettigheder og grundlov. Kronprinser der ser stort på færdselsloven og andre trafikanter når de færdes i deres luksusbiler er klart ikke acceptable.

En stilling der må fordre det højeste niveau af upartiskhed og indsigt i folkestyrets grundlæggende regler en den som ombudsperson. Denne kontrollant af om medlemmerne af den udøvende, dømmende og lovgivende ledelseskreds gebærder sig i overensstemmelse med reglerne er en institution som Danmark var en af de første til at indføre, og som mange andre lande beundrer os for. I den senere tid har vi imidlertid set eksempler på ministre der ser stort på ombudspersonens kritik, og det er derfor afgørende, at denne kontrollerende funktion styrkes, således at det ikke længere er muligt at sidde kritik fra ombudspersonen overhørig.

Det er en debat værd at overveje om ombudspersonen (eller personerne hvis det vælges at have mere end én) skal have mulighed for at bringe en minister for en domstol (formentlig højesteret direkte), f.eks. ved at rejse hvad der svarer til en præsident Nixons rigsretssag i USA, eller om som nu kun et folketingsflertal kan gøre dette. Hvis ombudspersonens embede gives flere beføjelser, må personen i dette embede også undergå skærpede undersøgelser, omfattende den dybtgående forfatningsprøve og der til formentlig krav om at have udvist en ubrudt tidligere opførsel af upartiskhed og humanitær indsigt.

Selve grundlovsprøverne (den simple og den udvidede) skal bestå af spørgsmål udvalgt af uafhængige personer, spørgsmål som kan indbringes for ombudspersonen hvis nogen finder problemer med dem eller de rigtige svar. Naturligvis skal spørgsmålenes formulering ikke offentliggøres eller være ens over tid, men den enkelte prøve skal ved lotteri udvælge de spørgsmål som stilles en given person, ud af en langt større pulje.

I dag kræves det ikke at ministre har forhåndsviden om det faglige område de bliver sat til at være ministre for. Nogle virker endog stolte over at de intet ved. Det er måske ud fra den forestilling at en uhildet sjæl vil være mere upartisk end en person der ved noget om tingene, ligesom domsmænd og -kvinder i en retssag kan udvise en bredere forståelse end dommerens på faglighed baserede vurdering der eventuelt glemmer ikke-juridiske aspekter. Imidlertid er ledelse af et ministerium en anden type opgave, hvor manglende indsigt kan være fatal.

Et mildt eksempel er en tidligere socialdemokratisk kulturminister, som sidst i 1990'erne forbød digital kopiering generelt under påvirkning af musikindustriens lobbyvirksomhed. Argumentet var at kopiering indenfor hjemmets grænser af musik fra radioen som danske borgere havde benyttet sig af i næsten et århundrede ikke ville blive berørt da det jo var analoge, ikke digitale lyde. At det var muligt på den måde at løbe om hjørner med en minister skyldes selvfølgelig at ministeren intet vidste om digital musik. I 1990'erne var analog musik hastigt på vej ud, og stort set alt musikgrej benyttede digitale signaler, med omdannelse af analoge signaler hvis disse blev modtaget,

hvilket stadig var tilfældet for nogle radiokanaler, om end også radio var på vej til at blive digitaliseret. Enhver optagelse var derfor under omdannelserne i vore apparater baseret på digitale signaler, og loven forbød derfor i realiteten al kopiering.

Ironien var at Danmarks Radio var blevet en illegal institution, fordi alt udstyr til afvikling af radioprogrammer på det tidspunkt var digitalt, så al musik blev optaget digitalt og udsendt efter redigering med annoncering af numre og så videre. Heldigvis reddede EU Danmarks Radio og danske musik-entusiasters private indspilninger af musik til senere genhør ved at gennemføre det som tidligere havde været gyldigt i Danmark: at al kopiering til eget brug indenfor hjemmets fire vægge var tilladt. Som lovlydigt EU-land måtte Danmark skrotte det socialdemokratiske forbud mod kopiering.

Krav til indsigt bør altså være et grundlovsgivet krav til såvel ministre for fag-ministerier som de embedsfolk der tilknyttes. Ministre bør have en bred indsigt i fagområdet og det må være slut med departements- og kontorchefer som kun har juridisk eller økonomisk indsigt. Hvert ministerium har specifikke faglige arbejdsområder og de arbejdende embedsfolk bør have specialistviden og deres ledere skal både have mange års faglig indsigt og tillige bredde i deres viden. Der er ingen emner i dag som ikke har tværfaglige aspekter, og såvel en minister som ledende embedsfolk må have mere end et overfladisk kendskab til mulighederne. Når det gælder den juridiske gren af administrationen, har der aldrig været nogen kritik af at dommere, anklagere og forsvarere skal have faglig viden. At det samme bør være tilfældet for dem som administre-

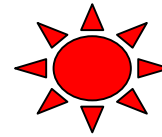
rer undervisning, miljø eller ressource politik turde være indlysende.

En anden pointe som har været strejft tidligere i denne bog er at lovgivning bør være et sjældent fænomen. Hvis grundloven og de mere specifikke forordninger er baseret på gennemtænkte principper, så vil der kun være behov for at ændre dem, hvis ydre omstændigheder har ændret sig væsentligt. Den lovgivende forsamling, Folketinget, bør derfor sjældent gennemføre mere end en enkelt lov eller to om året, og den udøvende gren, ministrene og ministerierne, skal kun forvalte de givne love og ikke drive politisk spilfægteri eller overdygne Folketinget med lovforslag.

Faktisk er det ikke givet at hverken det at være medlem af Folketinget eller det at være minister behøver at være en fuldtidsstilling. Hvis love ikke ændres hele tiden er det også meget nemmere for den tredje gren af forvaltningen, den juridiske, som i dag bruger meget af sin tid til at fortolke den strøm af nye love og forordninger som Folketinget vedtager, og hvoraf mange er så uklare at domstolens fortolkninger udgør de egentlige regler som landets borgere har at rette sig efter. Alt dette siger at hverken regering eller forvaltning fungerer optimalt i dag, og at ændringer i retning af det foreslåede må være velkomment for alle, lige med undtagelse af levebrødspolitikere.

Det sidstnævnte problem kunne reduceres ved at forlange at ingen valgt politiker eller embedsperson må sidde mere end højst gennem to samlinger (to gange fire år). Et enkelt parti har dette som krav, men det burde ved lov gælde alle, og ikke blot politikerne men også dommere og em-

bedsmænd. Erfaringen viser med al tydelighed at dem som sidder længere bliver mindre og mindre lydhøre for kritik, mere og mere henvendt til rutine og lettere og lettere at overtale til uldne eller kriminelle løsninger og studiehandler. Spin-doktori og lobbyvirksomhed er uforenelige med folkestyre og må totalforbydes. Kun åben debat og forslag til anderledes tænken er velkomne, når den tilbydes alle i samfundet og sker på passende urban vis.

De tre niveauer af regeringsførelse

Fordi de principper der nedfældes i menneskerettigheds-erklæringer og forfatninger skal være grundlæggende og almengyldige, vil vi vente at sådanne principper kan anvendes såvel på globalt, regionalt som på lokalt niveau. Det lokale niveau har været beskrevet i de foregående kapitler som områder hvor folk i store træk kender hverandre og hvor politikere er folk som borgerne jævnligt omgås. Hvad angår regioner, bruger jeg ordet om større områder uden at tage stilling til de juridiske afgrænsninger. Regioner kan være provinser, kan være nationalstater eller kan være et område med flere nationale enheder. Det globale lag er naturligvis hele menneskesamfundet, som forsøgt samlet i organisationer som de Forenede Nationer.

Man kan stille spørgsmålstegn ved betimeligheden af nationalstater eller "lande". De udgør en forlængelse af forestillingen om at eje et stykke land og forsvare det mod andre, men som demonstreret i kapitlet om vores ene jord er ejendomsretten til land en uholdbar forestilling og nationalstaternes hægen om territoriet og dets symbol, flaget, er en tilsidesættelse af hensynet til jordens uendelige værdi. Mange krige kunne have været undgået hvis begreber som land og nation ikke havde udviklet sig til den romantiske form som konger og andre statsledere har belemret dem med. Normalt er folk på begge sider af en national grænse mennesker med meget ens aspirationer og værdigrundlag, og uden oppiskningen af en kunstig

modsætning ville grundlaget for konflikter og krig fortabe sig i en tåge af manglende realitet.

En eventuel afskaffelse af begrebet nationalstat betyder naturligvis ikke at de charmerende kulturforskelle som eksisterer ikke blot mellem forskellige samfund på globalt plan, men også mellem Københavnerne og jyder, ja mellem nordenfjords og søndenfjords nordjyder, på nogen måde skal svækkes eller afskaffes. Dialog mellem kulturer er et positivt træk fordi den fremmer nye ideer, mens henvisningen til landegrænser er negativ fordi den fremmer konflikt og krig, trods velmenende forsøg på at begrænse modsætningsforholdet til fodboldkampe.

Det følgende kapitel opstiller et forslag til grundlov, en kombineret forfatning og menneskerettigheds liste der indeholder grundlæggende spilleregler som kan anvendes så vel globalt, regionalt, som lokalt. Der er yderligere regler og forordninger som kan variere mellem regioner eller mellem lokalområder, fordi de er mindre universelle. De behøver derfor ikke at betegnes som forfatninger eller grundlove, men kan være almindelige love eller forskrifter, og de kan ændres når det skønnes nødvendigt. Grundloven er derimod et fundamentalt skrift som kun bør ændres i ganske særlige tilfælde. Ændring af den danske grundlov er sket med intervaller af størrelsesordenen 50 år, hvilket forekommer rimeligt. Det antyder i øvrigt at det nok er tid til at se 1953-grundloven efter i sømmene nu. Følgende grunde til at opdatere den danske grundlov er ønskværdige og nogle af dem nødvendige:

Ifølge grundloven er Danmark et kongedømme. Kongen har den udøvende magt og deler den lovgivningsmæssige

med Folketinget men kan hvis han ønsker det udstede foreløbige love, mens domstolene har den dømmende magt og kan dømme ministre (men ikke kongen) ved en rigsretssag, rejst af kongen eller Folketinget. Regenten skal overholde grundloven, men er ansvarsfri, har al politisk magt, kan efter eget ønske udskrive nyvalg til Folketinget, kan ansætte og afsætte regeringer, kan gøre ny love gyldige eller nægte at underskrive love vedtaget i Folketinget. Kun kan kongen ikke føre angrebskrig i udlandet uden samtykke fra Folketinget.

Formelt er Danmark derfor i alt væsentligt et diktatur, men vi har vænnet os til et sæt af uskrevne love der udtrykker at sådan agerer vi bare ikke. Regenten (konge eller dronning) forventes ikke at blande sig i politik, i Folketingets arbejde, eller at vægre sig ved at underskrive love. Den nuværende dronning har, i modsætning til sine forgængere, overholdt disse uskrevne forskrifter til punkt og prikke. Der er naturligvis ingen garanti for at fremtidige regenter vil gøre det samme, og den arvelige tronfølge fratager befolkningen og dens repræsentanter mulighed for at afsætte magtsyge eller degenererede regenter, af hvilke vi op igennem historien har haft mange, på grund af de arvelige problemer ved indgifte, som florerede indtil dronning Margrethe II fulgte sin mor, dronning Ingrid, råd om at stoppe denne praksis.

Som et minimum bør grundloven ændres til at reflektere den indskrænkede rolle som regenten under den siddende dronning har haft.

Grundloven indeholder udover beskrivelsen af magtforholdene, valg og valgbarhed et krav om en evangelisk-

luthersk statskirke samt stadfæstelse af nogle menneskerettigheds forhold, såsom forbud mod frihedsberøvelse af politiske eller religiøse grunde, om at anholdte skal stilles for en dommer indenfor 24 timer, om forsamlings og foreningsret, om ejendomsretten og boligens ukrænkelighed, om pligt til militærtjeneste, om berettigelse til social hjælp til nødlidende og om tilbud om gratis undervisning i folkeskolen.

De fleste andre lande, og herunder lande som vi er nært beslægtede med (Sverige), har for længst vedtaget at adskille stat og kirke. Forskellige trosretninger kan etablere sig under lige vilkår, og de praktiske forhold som brug af kirkelige faciliteter (bygninger, kirkegårde) ordnes ved lejemål der ligesom ansættelse af præster (eller hvad de nu kaldes af forskellige trossamfund) sker på privat grundlag, i stedet for gennem en officiel kirkeskat. Det skal i øvrigt bemærkes, at den religionsfrihed som FN's menneskeretserklæring fastslår, alene gælder det enkelte individs ret til at have og udtrykke en religiøs overbevisning, ligesom retten til at have og udtrykke en politisk overbevisning, så længe andre mennesker ikke fysisk forulempes. Menneskerettighedserklæringen giver ingen rettigheder til religiøse eller politiske institutioner.

Grundloven bør derfor ændres til at forlange en adskillelse af stat og kirke.

Analyserne beskrevet i denne bog har desuden ledt til begrundede forslag om ændring af grundlovens paragraffer om krav til valgbarhed og valgret, samt indførelse af begrænsninger i ejendomsretten.

Mens bestemmelser der vedrører grundlæggende menneskerettigheder må være de samme over hele jordkloden, så kan de mere specifikke bestemmelser om udformningen af de politiske regler for regering, lovgivere og domstole have varianter, som for eksempel forskellig vægtning mellem direkte og repræsentative kanaler for at udtrykke befolkningens synspunkter. Dette gælder også når grundloven indeholder bestemmelser der indebærer en foretrukken økonomisk teori, som den nuværende grundlov gør gennem glorificeringen af den private ejendomsret.

Hvis princippet om at naturressourcer er fælleseje bygges ind i grundloven, falder paragrafferne om privat ejerskab af jord væk. Til gengæld kan tilføjes bestemmelser om en national eller central bank som på sagligt grundlag kan formidle lejekontrakter til ejendomme og lån til virksomheder og private. Det forekommer en god idé at grundloven også indeholder et klart krav om at økonomiske beslutninger skal tages på grundlag af et mål der indeholder miljø og samfundsmæssige aspekter såvel som direkte økonomi, og altså kræver en bedømmelse efter noget der ligner den i vækstkapitlet nævnte MØA og ikke det nuværende misvisende BNP-mål.

Andre aspekter som passer bedre i regionale forfatninger (hvis de kaldes sådan) er den mulige indførelse af borgerløn som et alternativ til et komplekst socialt hjælpeprogram, og regler for markedsføring af bygninger, biler og andre forbrugsvarer, med krav om uafhængig deklaration af levetid, energi og miljøforhold. Forbudet mod reklamer skal gælde ikke blot for varesalg, men også for politiske valgkampagner og anden annoncebrug i medierne. For-

skrifter for anvendelse af medier er lige som flere af de andre her nævnte et område hvor regler ikke altid vil have almen gyldighed, hvilket er en begrundelse for at placere dem i regional og ikke global sammenhæng.

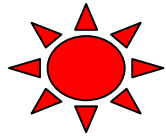
Hvis forslaget om at vælgere skal have et minimum af viden om menneskerettigheder og grundlov, og at de som ønsker valgbarhed eller ansættelse som dommere eller embedsfolk skal have en dybere indsigt i disse forhold samt passende faglig viden, bliver indskrevet i den globale forfatning, så kan de specifikke forordninger vedrørende prøvernes form udmøntes i regionale grundlove. Et højt uddannelsesniveau og den store prøve i menneskerettigheder og grundlov bør også blive et absolut krav til alle der vil arbejde indenfor politi eller militær, som betingelse for den exceptionelle tilladelse til brug af vold under særlige omstændigheder.

Det sidste århundredes avisartikler er fulde af historier om overgreb fra politiets side, eksempelvis mod fredelige demonstranter som ved klima-topmødet i København 2009, og om militærets brug af tortur mod fanger under dets FN-stridige krige i Asien, samt gentagne forvekslinger af mellem civile og militære beskydningsmål. Ligeså skyldige er naturligvis de politikere som beordrer politiets og militærets overtrædelser, men med bedre uddannelse og forståelse af folkestyret vil politi og soldater have lettere ved at sige fra overfor overordnede og politikeres kriminelle ordrer, især hvis denne mulighed fremgår af grundloven.

I en revideret grundlov vil en konkret svækkelse af de politiske partiers spillerum være velkommen, og reglen om

at ingen kan sidde i regering, folketing, ministerier eller som dommere i mere end to perioder må stadfæstes. Der må også findes regler for hvordan regionale vælgere udøver deres valgret i forbindelse med de globale (FN-lignende) forsamlinger: den internationale udøvende regering, parlament og domstol, som i dag har lidt andre navne og mindre beføjelser end en egentlig tredelt regering.

På lokalt plan er det naturligt at lægge de offentlige service-funktioner ud til et lokalstyre, som kræver tæt indsigt i lokale borgeres situation, herunder at sikre at alle har råd til føde og bolig, får uddannelse og lægehjælp når det behøves og tilbydes aktiviteter som kan være med til at opbygge velfærd. Som i dag skal der findes en balance-ret måde hvorpå lokalsamfundet kan blive tilført midler fra det regionale samfund, der ikke nødvendigvis behøver at være influeret af hvor mange midler lokalsamfundet gennem skatter tilfører regionen.

Forslag til ny grundlov

Den model for et bæredygtigt samfund der beskrives med nedenstående forslag til ny grundlov foregiver ikke at være den eneste mulighed eller den endelige løsning. Den bygger på at både den centraliserede kommunisme og ny-liberalismen har vist sig uduelige i en sådan grad at det ikke er muligt at bygge videre på disse ideologier. Velfærdsmodellen, som Socialdemokratiet indførte fra 1930'erne og frem, har derimod mange elementer der stadig ses som attråværdige, selvom Socialdemokratiet i dag har sluttet sig til nyliberalismens fallitbo. Derfor vil den foreslåede grundlov have dele som er hentet fra den Skandinaviske velfærdsmodel. Jeg tøver med at kalde dette scenarie for "den tredje vej", fordi dette slogan har været misbrugt gennem tiderne, bl.a. af det engelske arbejderparti.

Det er en udvidelse af begrebet "grundlov" som jeg benytter. Dels omfattes menneskerettigheder mere systematisk end i den gældende danske grundlov, og dels tilføjes en række pligter der ses som nøje forbundet med tilegnelsen af rettigheder. Endvidere sætter den ny grundlov ikke blot spillereglerne for indretning af valg og regeringer, med den tredeling af magten som vi har vænnet os til, men den indeholder også nogle grundlæggende spilleregler for hvordan samfundet og dets indbyggere i øvrigt skal opføre sig. Det gælder økonomisk og social organisation, sidstnævnte med specifikation af nødvendige sikkerhedsnet under borgere i nød, samt forholdet til andre

samfund. Hovedmålet er at sikre maksimalt rum for fri udøvelse af borgernes initiativ og foretagsomhed, men uden at der bliver tale om udnyttelse af andre mennesker. Med andre ord "frihed under ansvar".

Den nye grundlov beskriver på paragrafform de forhold som formodes at have global gyldighed, opdelt i den globale borgers rettigheder, pligter og retningslinjer for hvordan samfundet overordnet skal indrettes og regeres. Denne universelle grundlov kan også anvendes regionalt og nationalt, eventuelt med mere detaljerede spilleregler og forskellige valg af metoder, og lokalt, med udvidelser der omhandler forhold af lokal interesse.

På globalt plan retter grundloven (forfatningen) sig mod verdenssamfundet, der som diskuteret i kapitlet om de tre niveauer ses styret af et organ der ligner de Forenede Nationer men med udbyggede kompetencer rettet mod muligheden for at afværge krige og krigslignende handlinger mellem eller indenfor lande. Dette FN har et parlament, en domstol og en udøvende regering, præcis som enkeltlande der påberåber sig demokrati har i dag. Hovedprincippet bør være at kun forhold af betydning for verdenssamfundet behandles globalt, og at beslutninger i øvrigt tages så nær ved brugerne som realistisk. Dette kan kun lade sig gøre fordi de grundlæggende og ufravigelige regler er samlet i en universelle grundlov der også er gyldig på de geografisk mere begrænsede niveauer.

EN UNIVERSEL GRUNDLOV

1 Baggrund

- 1.1 Rettigheder og pligter beskrevet i denne forfatning retter sig mod alle mennesker, uanset alder, køn, udseende, afstamning eller gruppering, og kan ikke gøres til genstand for nogen form for diskrimination.

2 Rettigheder

- 2.1 At tilslutte sig, udtrykke og leve efter hvilke som helst personlige synspunkter, meninger and overbevisninger der ikke fysisk skader andre mennesker eller nedsætter deres rettigheder, og som ikke er i konflikt med de nedenfor beskrevne pligter.
- 2.2 Ingen kan af andre individer eller institutioner, det være sig politiske, religiøse eller anden art, blive tvunget eller lokket til at opføre sig på bestemte måder, eller at dele eller udtrykke synspunkter der ikke udspringer af denne forfatning.
- 2.3 At have adgang til føde, husly og, når nedennævnte pligter opfyldes, til menneskelige relationer og mobilitet.
- 2.4 At have rimelige muligheder for at leve et liv i grundlæggende velfærd, med adgang til at lære nyt og til at nyde livet.

3 Pligter

- 3.1 Ikke at skade noget andet menneske, undtagen i klart selvforsvar eller som lovlig udøvelse af den-

ne forfatnings bestemmelser, der ikke kan benytte voldelige eller fysisk skadende metoder, undtagen som svar på terror eller krigshandlinger begået i foragt for forfatningens bestemmelser.

- 3.2 At være hensynsfuld overfor naturen, såvel den nære som den fjerne eller globale, og uanset om det drejer sig om levende væsner, miljø eller andre ressourcer.
- 3.3 At tilegne sig viden og færdigheder efter evne og bruge dem til samfundets bedste, gennem aktivt at bidrage til fælles mål.
- 3.4 At være tolerant og villig til at dele fælles fysiske ressourcer og intellektuelle fremskridt, med de begrænsninger som sættes i detaljeret lovgivning.

4 Styreform

- 4.1 Denne forfatning beskriver generelle retningslinjer for en styreform baseret på en tredeling af regeringsmagten mellem lovgivende, dømmende og udøvende grene af regeringen, og med en uafhængig overvågningsinstans til sikring mod misbrug af regeringsmagt.
- 4.2 Forskellige styreformers kan indenfor de generelle rammer vælges på regionalt og lokalt niveau, afhængig af kulturelle forskelle, udviklingsstadiet, benyttede økonomiske og sociale modeller og befolkningernes foretrukne aktiviteter. Det er derfor ikke tilladt at etablere relationer for produktion, handel og anden samkvem, hvor én region udnytter en anden på en unfair måde, mens det er

tilladt at levere assistance over regions eller lokale grænser hvis begge parter ønsker det.

Lovgivende magt

- 4.3 Lovgivning på globalt, regionalt eller lokalt niveau nedfældes i love (for eksempel økonomiske love, miljølove og straffelov), der må være i generel form og ikke rettet mod individer eller særlige grupper af borgere.
- 4.4 Den lovgivende magt hviler i et folketing hvis medlemmer er valgt ved en almen valghandling for en fast periode (for eksempel fire år), med mulighed for ét genvalg men ikke flere.
- 4.5 Alle er berettiget til at stemme ved direkte og indirekte valg efter at have bestået en simpel prøve baseret på denne forfatnings indhold. Kandidater der ønsker at stille op til valg må have en pletfri straffeattest og bestå en udvidet prøve i forståelsen af forfatningens indhold.
- 4.6 De valgte til folketinget er kun bundet af deres samvittighed og kan kun afsættes efter dom i højesteret.

Udøvende magt

- 4.7 En udøvende regering vælges af folketinget, til administration af gældende love. Den består af en primær minister (statsminister i nationalstater) og et antal ministre for sagområder, hver med et ministerium af embedspersoner, der hvis nødvendigt udvides med særlige enheder (såsom styrel-

ser, en offentlig anklager, politi, forsvar). Alle udpegede eller ansatte i disse enheder må have en pletfri straffeattest, have bestået den udvidede forfatningsprøve og besidde den relevante faglige viden.

- 4.8 Ingen minister eller overordnet embedsperson i ministerier og andre administrationsenheder kan sidde i mere end to perioder (af varighed som folketingets). Ministre kan afsættes hvis de dømmes for en kriminel handling ved en domstol, eller ved en mistillidsafstemning i folketinget.
- 4.9 Beslutningsforslag kan lægges ud til folkeafstemning, hvis det kræves af en tredjedel af folketingets medlemmer eller ti procent af befolkningen, og resultatet af en folkeafstemning er bindende på samme måde som en folketingsbeslutning.
- 4.10 Arrestation af personer mistænkt for lovovertrædelser foretages af politiet med minimal anvendelse af vold, og de mistænkte skal af den offentlige anklager stilles for en dommer indenfor en 24-timers periode. Dommeren træffer beslutning om det videre forløb frem til en retssag.

Juridisk magt

- 4.11 Den juridiske magt ligger i domstole ledet af dommere, der udnævnes af folketinget for to (folketings) perioder uden mulighed for genvalg. Der skal være mindst to niveauer af domstole, af hensyn til muligheden for appel. Den øverste domstol kaldes højesteret. Dommere skal have en pletfri straffeattest, have bestået den udvidede forfat-

ningsprøve og i en foregående professionel karriere have udvist politisk uafhængighed og tolerance.

- 4.12 Spørgsmål om fortolkning af forfatningen og om af folketingets vedtagne love og forordningers mulige forfatningsstridighed kan indbringes til afprøvning ved domstolene af en tredjedel af folketingets medlemmer, af en højesteretsdommer, en ombudsperson eller af ti procent af befolkningen. Forfatningsspørgsmål går direkte til højesteret, hvor et flertal på to tredjedele af rettens dommere kræves for at afgørelsen får retsvirkning.
- 4.13 Spørgsmål om medlemmer af administrationens overtrædelse af grundlovsbestemmelser eller vedtagne love og forordninger kan indbringes for en domstol af de i paragraf 4.12 nævnte grupper. Domstolene kan foranledige afskedigelse og straf forfølgelse af embedspersoner som findes skyldige. Rigsretssager mod ministre eller dommere afgøres af højesteret, og hvis den eller de anklagede selv er dommere ved højesteret, deltager de ikke i retssagen, men erstattes af domstolens dommere.
- 4.14 Domstolens dommere træffer beslutninger om anklagede personers skyld og straf baseret på vedtagne love og fordomsfrie retssager, hvor de anklagede har krav på passende forsvar (uanset økonomisk formåen) og er anset som uskyldige hvis ikke bevist skyldige. Alle borgere er lige for loven og ingen kan dømmes for handlinger der ikke var ulovlige da de blev begået.

Ombudspersoner

- 4.15 Til overvågning af den tredelte regeringsmagts ageren udnævnes ved folkeafstemning en folketingssekretær og to ombudspersoner, en kvinde og en mand, for en periode på to folketingsperioder, uden mulighed for genvalg. Ombudspersonerne gives et kontor med tilstrækkeligt personale til at kunne behandle sager uden urimelig forsinkelse. De tre personer skal have udvist politisk uafhængighed og tolerance, og skal ligesom deres personale have pletfri straffeattest og have bestået den udvidede forfatningsprøve.
- 4.16 Folketingssekretæren er ansvarlig for at alle typer af valg og at folketingshandling afvikles efter grundlovens og den øvrige lovgivningens regler.
- 4.17 Ombudspersonerne behandler klager fra borgere over myndighedernes afgørelser i konkrete sager.
- 4.18 Ombudspersonerne kan bede enhver af de tre regeringsgrene om at nyvurdere love og bestemmelser, fortolkningen af grundlov eller andre love, og domme.
- 4.19 Hvis en ombudsperson rejser en rigsretssag i henhold til paragraf 4.13, skal han eller hun selv træde tilbage, uanset udfaldet af rigsretssagen.

5 Regler for økonomisk aktivitet, informationsmedier og hensyn til miljø, helbred og ressourcer

- 5.1 Økonomiske aktiviteter skal være til gavn for hele samfundet og skal bedømmes på grundlag af nytte, ønskværdighed, samt størrelsen af miljø,

- helbreds og ressource-påvirkninger. På dette grundlag ønskes aktører som gerne vil engagere sig i produktion eller anden økonomisk aktivitet velkomne og det tilstræbes at sådan virksomhed kan udøves med maksimal frihed men under ansvar overfor ovennævnte forhold og med respekt for de forbrugere som erhverver produkter eller modtager service ydelser.
- 5.2 Finansielle transaktioner såsom lån skal underkastes vurdering og godkendes i henhold til regler vedtaget i folketinget. Regeringen etablerer en institution (eventuelt i form af en central bank) som kan foretage uvildige vurderinger af de finansielle aktiviteter, uanset om de ønskes udført i offentligt eller privat regi.
  - 5.3 Naturressourcer uden tidsbegrænset anvendelighed kan ikke gøres til genstand for privat ejerskab men er samfundets fælleseje, og de kan udlejes på åremål til udnyttelse (for eksempel landbrug, fiskeri, skovbrug, boliger og andre bygninger eller anlæg) som ikke degraderer ressourcen. Dette er et krav til lejeren og lejemålet kan maksimalt vare til dennes død. Regeringen etablerer en institution til håndtering af disse lejemål, eventuelt den samme som den finansevaluerings institution der er nævnt i paragraf 5.2. Nogle af de berørte aktiviteter er begrænset til regionalt eller lokalt omfang, mens andre henhører under den globale regering (eksempelvis fiskeri i verdenshavene).
  - 5.4 Regeringer kan vælge at alle økonomiske transaktioner (ikke blot lån men også investering) skal gå igennem den i paragraf 5.2 nævnte centrale organisation, med det formål at sikre at midler ikke anvendes til formål der er i strid med denne forfatning.
  - 5.5 Regeringer (på globalt, regionalt eller lokalt niveau) er berettiget til at opkræve skat af indkomster relateret til borgernes økonomiske aktiviteter i et omfang der sikrer at de i denne forfatning beskrevne rettigheder kan tilbydes alle borgere. Skattens størrelse og graden af progressivitet bestemmes ved lov af folketingene på hvert niveau.
  - 5.6 Regeringerne etablerer institutioner til evaluering af alle forbrugerprodukter og servicetilbuds indhold, funktionalitet, holdbarhed, energiforbrug samt miljø-, helbreds- og ressource-påvirkninger, og gør evalueringerne tilgængelige for alle borgere. Forbrugerprodukter omfatter bygninger, transportmidler, maskiner, elektronik, udstyr, klæder og dagligvarer. Det tilstræbes at evalueringerne kan anvendes globalt, og produktions og servicevirksomhederne betaler en standard evalueringsafgift når et produkt markedsføres.
  - 5.7 Den i paragraf 5.6 beskrevne vareoplysnings-service erstatter alle former for reklamer som derfor forbydes.
  - 5.8 For skrevne og audiovisuelle mediers indhold sættes kvalitets og soberhedsregler ligesom for forbrugsvarer, men rettet mod at sikre privatlivets fred og frasortere krænkelser af denne forfatnings bestemmelser. I særdeleshed pålægges medierne krav om objektivitet og anstændighed i behandling af emner der kan påvirke valg handlinger.
  - 5.9 Journalister og redaktører som arbejder for medier af enhver slags (privat eller offentligt ejede)

skal have en pletfri straffeattest og have bestået den udvidede forfatningsprøve.

6 Regler for uddannelse, forskning, arbejde, sundhedssektor, fritidstilbud og sociale sikkerhedsnet

- 6.1 Regeringen skal etablere en uddannelsesadministration (typisk et ministerium) med overordnet ansvar for primær til højere uddannelse såvel som livslang efteruddannelse, med sikring af de nødvendige ressourcer. Praktisk implementering kan delegeres til hvert lokalstyre. Som udgangspunkt skal uddannelse være gratis, og der sættes regler for efteruddannelse af voksne, med finansierede orlovskrav for arbejdstagere. Indholdsmæssige rammer skal sikre at uddannelserne gør alle borgere i stand til at deltage i folkestyret og bidrage til samfundets udvikling i tråd med paragraf 3.3.
- 6.2 Regeringen skal etablere en forsknings og udviklingsadministration med overordnet ansvar for grundlæggende og anvendt forskning samt sikring af industriel innovation gennem samarbejde med virksomheder. Traditionen med kombination af forskning og højere uddannelse på universiteter og lignende forsknings-institutioner bevares. Lovgivning etableres for patenter og copyright på en sådan måde at samfundets tarv ikke tilsidesættes af private interesser.
- 6.3 De mange opgaver forbundet med offentlige og private service, anlægs og produktionsaktiviteter

udføres af borgere som lønarbejde kompenseret med rimelige betaling der afhængig af arbejdets art skal ligge mellem en fastsat mindsteløn og maksimalløn, der beskattes efter love vedtaget i folketingene.

- 6.4 Alle monetære transaktioner mellem offentlige eller private virksomheder, og mellem disse og de ansatte, går gennem den centrale bank, hvor skat tilbageholdes og investeringer bedømmes som beskrevet i paragraf 5.2 og 5.4. Herved garanteres lønudbetaling i tilfælde hvor en virksomhed går i betalingsstandsning.
- 6.5 Det kan ved folketingsbeslutning vælges at give alle borgere en skattefri basisløn uden betingelser i form af arbejde eller lignende.
- 6.6 Som alternativ til en grundlæggende borgerløn kan folketingene vælge at opfylde paragraf 2.4 ved at etablere et socialt sikkerhedsnet med overførsel af penge til arbejdsløse, syge, børn, gamle eller andre der ikke selv har midler til basisfornødenheder. Det kan kræves at lønmodtagere indbetaler en løbende bidrag til senere pensionsudbetalinger, men en basis folkepension skal udbetales til alle over en vis alder.
- 6.7 Regeringen etablerer en sundhedssektor med gratis sygehjælp der omfatter hospitaler, praktiserende lokale læger, tandlæger og medicin.
- 6.8 Det er regeringen ansvar at sikre at strategiske behov kan dækkes for alle borgere, enten ved selv at etablere eller at koncessionere kommunikationskanaler, transportmuligheder og energiforsyning. For basisfornødenheder som bolig og føde (paragraf 2.3) skal regeringer drage omsorg for at

forsyning etableres i offentligt eller privat regi, på en sådan måde at alle borgere har råd til at dække basis behov (også de som kun har en basisløn til rådighed, hvis modellen i paragraf 6.5 er valgt).

- 6.9 Det er ligeledes regeringens opgave at sikre borgernes mulighed for at dyrke en række fritidsaktiviteter, for eksempel ved etablering af stier i skove, adgangsveje til skov og strand, cykelstier og andre veje, samt at sikre at en række kulturelle fritidsaktiviteter kan tilbydes, ved etablering og drift af museer, udstillinger, teatre, koncertsale, internet og audiovisuelle medier. Bortfald af ejendomsret betyder også at alle borgere kan bevæge sig frit overalt, så længe de respekterer hensyn til andres privatliv og ikke påfører produktionsarealer (såsom tilsåede marker) skade.

7 Konflikter

- 7.1 Konflikter bør løses ved forhandling og fredelige metoder. Kun hvis parter i en konflikt griber til metoder der er i modstrid med denne forfatning kan voldelig indgriben accepteres. Kun den globale regering kan besvare krigshandlinger med våbenmagt (egne eller militære styrker stillet til rådighed af regioner) og kun regionernes og lokalområdernes politi kan besvare andre voldshandlinger med trussel om eller brug af våben.
- 7.2 Regioner kan vælge selv at besidde et militært forsvar, men de må ikke besidde atomvåben, kemiske eller biologiske våben. Eventuelle lagre af sådanne våben skal destrueres. Militæret skal stil-

les den globale regering til rådighed forudsat godkendelse fra det globale folketing og den globale højesteret, til brug som svar på en aggression i eller mellem lande eller områder. Ingen enkelt borger eller gruppe af borgere må besidde våben og overtrædelser håndteres af politi og militær afhængig af situationen.

- 7.3 Våbenhandel og handel med andre systemer med aggressivitets anvendelser forbydes. Regioners eventuelle militær kan dog tillades våbenbesiddelse efter godkendelse i det globale folketing.
- 7.4 En straffelov konkretiserer forfatningens generelle bestemmelser om hvad der ikke er tilladt, såsom vold med eller uden våben, tyveri, økonomisk kriminalitet, ødelæggelse af miljø eller ressourcer og skade eller destruktion påført andres personlige ejendele eller samfundets fælles infrastruktur, for eksempel ved brug af cyberangreb og anden malware, samt spam (der både er et angreb på modtagerens computer og en overtrædelse af reklameforbudet).

8 Ændring af grundloven

- 8.1 Ændringer i grundloven kræver vedtagelse i folketing og en efterfølgende folkeafstemning, begge med to tredjedels flertal, og kan kun ske efter at den foregående grundlov har været i kraft i mindst 25 år.

Der er en glidende overgang mellem de mere detaljerede bestemmelser i paragraf 5 til 7 af den universelle grundlov og love der vedtages regionalt og ligeledes mellem de regionale love og lokale love eller forordninger. Den regionale udformning af grundlaget for samfundets indretning vil således bestå af den globale grundlov suppleret af paragraffer eller love som afspejler det regionale samfunds aspirationer. Et regionalt samfund der går ind for liberalisme men i en form der er økologisk bæredygtig og socialt afbalanceret kunne udbygge den universelle grundlovs paragraf 5.1 med en erklæring om at regionens økonomiske aktivitet skal opmuntre til fri foretagsomhed baseret på miljø og social ansvarlighed, omfattende en fair fordeling af de fordele og det provenu som aktiviteterne kaster af sig, til gode for hele regionens befolkning.

Internationale organisationer som den Europæiske Union bør rette sig ind under den universelle grundlovs regler, således at demokratiet kan styrkes for medlemslandene i regionen.

Den universelle grundlovs paragraf 5.3 afskaffer privat ejendomsret til land og naturressourcer og kan uddybes med en præcisering af at al fast ejendom skal lejes af staten med lejemål der ikke kan overføres men må fornyes, og som følge heraf en lov om at arveret afskaffes undtagen for mindre effekter af sentimental værdi. Overgangsregler for personer der allerede har indfriet lån og derfor i dag selv delvist eller helt ejer deres faste ejendom skal som tidligere nævnt selvfølgelig etableres, så disse personer ikke betaler leje af den del de selv har erhvervet sig i det tidligere system.

At alle pekuniære transaktioner skal gå gennem en central bank har ud over de nævnte fordele i tilfælde af en virksomheds betalingsstandsning også den fordel at det bliver sværere at arbejde sort og sværere for virksomheder at flytte penge med korrupte hensigter.

Andre regionale love kan specificere udformningen af processen der skal tilvejebringe data til beregning af de mål for ønskværdige aktiviteter (MØA) som samfundet ønsker at optimere og blive målt på, samt de konkrete udformninger af en borgerløns-ordning, hvis det vælges at gøre denne til en del af det sociale sikkerhedsnet.

I Danmark faldt huspriserne efter at boligboblen var brast som følge af det finansielle kollaps i 2007 og følgende år. Imidlertid faldt som nævnt i kapitlet om meningsfuld beskæftigelse byggefirmaer og håndværkeres ligeledes inflaterede priser på nybygninger og reparationer ikke tilsvarende, som de burde have gjort. Det har medført at det i dag forekommer billigere at købe en umoderne eksisterende ejerbolig (for eksempel med en energiklasse der er for lav til at det kan betale sig at opgradere) end at bygge et nyt hus i overensstemmelse med byggereglementets høje standarder (se afsnittet om forbrug). Dette kan motivere etablering af det i det tidlige kapitel foreslåede statslige byggefirma, som med ansatte kvalitets-håndværkere kan tilbyde huse til fast lav pris, fast leveringstid og livslang garanti. De private håndværkere og byggefirmaer vil dermed få en konkurrence som vil kunne bringe priserne ned på et rimeligt niveau, samtidig med at de ringeste firmaer må lukke og de tilknyttede håndværkere kan søge arbejde som ansatte, hvis de er kvalificerede.

Herudover bør lovgives om kravet til renovering af bygninger når de skifter bruger (eller skifter ejer hvis forbudet mod ejerskab begrænses til jord og naturrigdomme), og forskrifterne for de offentlige ejendomsvurderinger bør ændres så huse det er mest livscyklus-økonomisk at rive ned får værdien nul mens andre vurderes med hensyntagen til udgiften ved at bringe dem op til en acceptabel standard i de (mange) tilfælde hvor det ikke nu er tilfældet.

At udpege byggesektoren til sådan overvåget udvikling er naturligt fordi denne sektor er en af de strategiske sektorer i samfundet: Alle borgere skal have adgang til en anstændig bolig, også dem der kun får en beskeden borgerløn eller understøttelse.

Den universelle grundlovs krav til journalistik og til mediernes opførsel, ikke mindst i forbindelse med valghandlinger, kan håndteres på forskellig vis i regional sammenhæng. Der kan arbejdes med en statslig radio- og fjernsynsvirksomhed, som tilfældet nu er i Danmark og i mange europæiske lande, eller der kan etableres mediefirmaer i offentlig-privat regi, men hvor alle medieforetagener skal opfylde de generelle krav (den universelle grundlovs paragraf 5.7 til 5.9) om ingen brug af reklamer og om objektivitet i formidling af politiske emner.

Mens den univerelle grundlovs paragraf 4.6 ikke sigter mod at forhindre at ligesindede finder sammen i politiske partier, så stilles der konkrete krav til hvor meget disse partier kan påvirke valgte politikere, der kun er bundet af deres egen samvittighed. Dette hindrer naturligvis ikke at en gruppe mennesker, medlemmer af et parti eller ikke, er

fælles om et program som flere kandidater vælger at føre valgkamp på. Men grundloven forbyder at der efterfølgende lægges pres på folketingsmedlemmer til at stemme anderledes end i overensstemmelse med deres egen valgkamp og de justeringer, som udviklingen senere måtte have tilført deres samvittighed.

Under alle omstændigheder lægger afgrænsningen i paragraf 4.4 og 4.8 af den periode hvori politikere kan besidde poster i et folketing eller en regering også et loft over politiske partiers mulighed for at øve mere indflydelse på regeringsbeslutninger end tilladt gennem almindelig ytringsfrihed.

De regionale love kan sætte regler for den helbredsservice som det offentlige tilbyder, omfattende både økonomiske krav som reducerer private lægers mulighed for at udskrive USA-inspirerede regninger til patienterne, og også faglige krav om efteruddannelse og åbenhed om begåede fejl og den måde de er søgt afhjulpet på. Regionale ministerier for sundhed kan pålægges denne rolle.

Tilsvarende gælder uddannelse og forskning, hvor et ministerium kan sikre at alle nødvendige discipliner udbydes på relevante faglige niveauer, og at tilstrækkelige antal kandidater med færdigheder som samfundet har brug for bliver uddannet. Som nævnt kan dette fremmes ved at undgå specialisering på et for tidligt tidspunkt i uddannelsesforløbet, og naturligvis også ved at sætte grænser for optag på de højeste uddannelser, enten efter kvalifikationer eller blot ved at lægge loft over antallet af pladser, så hele ungdommen ikke vælger balletdans som den mest attraktive livsgerning.

Hvad angår industriel innovation kan regionale regeringer hjælpe ved at styrke tværfaglighed og balanceret vægtning af grundlæggende og anvendte videnskaber i de højere uddannelser og forskningsaktiviteter. Det skal naturligvis ikke føre til at al uddannelse og forskning kræves at være industrirelevant, som EUs rammeprogrammer lægger op til og som flere danske politikere har forsøgt at fremme. Grundforskning er stadig den eneste måde til at opnå helt ny indsigt, men somme tider kan den tværfaglige udforskning af grænseområder mellem grund- og anvendt forskning være givende, enten via samarbejde mellem forskere med hovedinteresse i hvert af de to områder, eller ved at enkelte forskere erhverver sig indsigt i både de basale aspekter og anvendernes forventninger.

Under alle omstændigheder er inspiration mellem forskellige discipliner en vigtig kilde til nye ideer, og det ikke bare mellem nært beslægtede fag men også mellem naturvidenskab, humaniora og samfundsvidenskab. Lad mig minde om at Albert Einsteins relativitetsteori var inspireret af en science fiction roman af Bernstein han havde læst som teenager, og at Niels Bohrs komplementaritetsteori havde sit udspring i den unge Bohrs læsning af Poul Martin Møllers *En dansk students eventyr*.

Endelig kan den regionale lovgivning sætte mere præcise rammer for det sociale sikkerhedsnet med gratis hospitals- og lægehjælp samt hjælp i alle situationer hvor en borger ikke selv er i stand til at klare sine problemer. For omkring 50 år siden blev tandlægerne tilbudt at tandbehandling blev lagt ind under den almene sygesikring,

men de afslog da de mente at kunne tjene mere ved privat praksis. I dag er tandplejeordninger for børn udbygget i en grad så unge kan tilbydes gratis hjælp livet igennem, og tandlægebehovet har som følge heraf været konstant dalende. På denne baggrund er det svært at have meget medlidenhed med private tandklinikker som i dag har svært ved at løbe rundt økonomisk.

Opsætning af lov og orden institutioner som politisystemet kan ske ved regional lovgivning i forlængelse af de generelle retningslinjer i den universelle grundlov. Den foreslåede opgradering af politiets uddannelsesniveau må formodes at mindske antallet af episoder hvor politiet misbruger sin autoritet. Meget tyder på at problemet i betydelig grad har ligget hos ledelsen, og muligvis påvirket af diktater fra diverse regeringer. Både de generelle paragraffer og mere detaljerede bestemmelser kan gøre det lettere for embedsmænd, såvel i politi som i andre offentlige institutioner, at sige nej til ordrer som er i modstrid med grundloven. Der er givet øget mulighed for at bringe sådanne sager til ombudspersonernes kendskab, og øget mulighed for ombudspersonerne til at stoppe korrupte ledere og ledere under ulovlig påvirkning fra politikere.

I befolkningen findes stadig en god hukommelse af en periode hvor politi kunne ses som en troværdig institution som alle kunne have tillid til. Vi skulle nødig vende tilbage til det tidlige 20. århundredes tilstande, hvor politiet tævede arbejdere som deltog i fredelige demonstrationer. At tilsvarende som nævnt skete under klimamødet i København 2009, uden at de ansvarlige ledere fik mere end en let bebrejdelse, bør få alle alarmlamperne til at lyse. Det udvidede undervisningskrav til politifolk bør omfatte

en nøje præcisering af de psykologiske og humanitære aspekter af at politiet er givet visse muligheder for at udøve vold i et samfund hvor vold i øvrigt er forbudt.

Til gengæld kan regional lovgivning måske forbedre virkningen af de straffe, som domstolene idømmer forskellige kategorier af lovovertrædere. Man kunne overveje om al forvaring skulle være i isolation men samtidig af kortere varighed. Herved undgås at fængslerne som det sker i dag udgør kriminaliserings-miljøer af samme type som islamisternes radikaliserings-miljøer, med iøjnefaldende udklækning af nye forbrydere og planlægning af nye forbrydelser. Formålet med fængselsstraf er at forbryderen skal indse at det gjorde er forkert, at ofrene og nye potentielle ofre skal beskyttes, og om muligt at den fængslede ikke begår nye forbrydelser efter løsladelsen. Disse formål opfyldes klart kun i begrænset omfang i dag.

Den universelle forfatnings nye regler for måling af ønskværdig økonomisk fremdrift skulle som argumenteret i kapitler om vækst være til Danmarks fordel, fordi den indsats mod forurening fra industri og landbrug, som blev gennemført de sidste tiår af det 20. århundrede, såvel som den betydelige forureningsreduktion som udbygningen af vindkraft har medført at Danmarks MØA er vokset meget kraftige end bruttonationalproduktet og betydeligt mere end de fleste andre landes MØA. Det vil igen være muligt at være stolt af at være dansker og give nyt incitament til at fortsætte den positive udvikling, efter at have sparket den nyliberale regering ud.

Bestemmelserne om forbud mod reklamer og mod alle former for hackning, malware og cyberangreb øger mu-

ligheden af at retsforfølge de udenlandske forbryderbander og (desværre også) almindelige firmaer som benytter sig af disse metoder. Allerede i dag kan vi begynde på det personlige plan at vende udviklingen hvis vi noterer os navnene på de firmaer som overdænger os med spam og bevidst ikke handler hos dem eller køber deres produkter. Som min far plejede at sige: Hvis det er nødvendigt at reklamere for et produkt for at sælge det, så må der være noget i vejen med produktet.

Retsforfølgning af disse forbrydere sker næsten aldrig nu, men fodslag mellem landene, for eksempel i EU, kunne reducere mulighederne for sådanne forbrydelser. I stedet for at indgå en transatlantisk frihandelszone uden spille-regler kunne EU kræve at spam ligesom hackning blev ulovligt på begge sider af oceanet. Metoden kunne være at udelukke import af varer, direkte eller indirekte, fra firmaer som overtræder forbudet mod spam og andet ikke på forhånd accepteret salgsmateriale, ikke blot fra USA men i høj grad også fra de fjernøstlige leverandører.

Andre angreb mod privatlivets fred er indsamling af data der ikke er sanktioneret i forbindelse med ønskværdige aktiviteter som eksempelvis hospitalers udveksling af patienters røntgenbilleder i forbindelse med operation. Hvor meget information om borgerne en region eller national stat skal have lov til at indsamle har længe været debatteret. Indsamling af data om pengeoverførsler kan hindre skattesnyd og overvågningskameraer kan give værdifuld information hvis en forbrydelse begås under kameraet. Men det er en balancegang, fordi fortolkningen af data kan være forkert og fordi det også er en del af et anstæn-

digt liv ikke at skulle dele alle oplysninger med fremmede.

Hvad angår Internettet vil en mulig fremgangsmåde være en nøjere kontrol med digital transmission over landegrænser, i hvert fald så længe der er lande der tillader kriminelt brug af Internettet. Igen er der en fin grænse til censur der ikke må overskrides. Særlige forhold gør sig gældende ved håndteringen af valghandlinger, det være sig folketingsvalg eller folkeafstemninger. Traditionelt har sådanne valg været hemmelige, for at diktatorer ikke skal kunne straffe vælgere der stemte imod dem. Men der kan være grunde til at vælgere bør kunne stå ved hvad de har sat kryds ved. Hvis lokale vælgere stemmer nej til udbygning af vedvarende elektricitetsforsyning i en region der har besluttet at udfase den forurenende og klimaødelæggende brug af kul, skal de så stadig have leveret strøm fra andre områder der derfor må udbygge med endnu flere vindmøller? Hvis forbrugernes valg registreres kunne de der ikke ønsker vindmøller i deres område blive afkrævet en højere elpris. Her er masser af stof til debat! Den universelle grundlovs paragraf 2.1 indeholder netop betingelser så den ikke kan påberåbes af de borgere som læsser byrderne over på andre.

Fortsættes fra det regionale niveau til det lokale, så er (burde det være) den lokale administrations opgave at give de lokale borgere så højt et niveau af velfærd som muligt. Det betyder at skabe fællesprojekter mellem borgere, lokale virksomheder og offentlige institutioner, der kan løse områdets konkrete problemer der kan være forskellige fra nabokommunens. Generelt er uddannelse på folkeskoleniveau og servicering af ældre, handicappede

og socialt nødlidende en opgave som den lokale administration formodes at være bedst til at løse, men på vilkår så der ikke opstår store forskelle imellem lokalområderne, men kun ønskværdige nuancer af de generelle regionale bestemmelser, med hensyntagen til særlige forhold der måtte gælde i et givet lokalområde.

Den ny grundlov understreger nødvendigheden af at alle modtager efteruddannelse i et samfund der det sidste århundrede har udviklet sig så hurtigt at ingen kan udøve sit bidrag til det fælles bedste gennem hele livet uden opgradering af ungdommens uddannelse. Efteruddannelse bør derfor starte på det lokale plan, men naturligvis strække sig mod uddannelsesstilbud i større omkreds, jo højere uddannelse der er tale om.

Også når det gælder før-skole uddannelser (også kaldt opdragelse eller socialisering) har lokalsamfundet en opgave der skal løses ved at højne kvaliteten af vuggestuer og børneinstitutioner, bl.a. ved at der stilles mere præcise krav til pædagogisk uddannelse af personalet, med vægt på at forberede børnene til det fortsatte liv under den ny grundlov, og derfor på at modvirke de konserverende holdninger stammende fra tidligere samfundsindretninger, som mange forældre i dag pådutter deres børn.

Lokalområdernes "regering", også kaldet forvaltning (lokale byråd og kommunalbestyrelser der fortolker den regionale lovgivning og formulerer handlingsbeslutninger for lokal indsats, tekniske forvaltningsenheder med ansvar for implementering og kontrol) skal naturligvis samarbejde med den regionale forvaltning, men har mulighed

for at prioritere og nuancere beslutninger med hensyntagen til lokale forskelligheder.

Et arbejdsområde for lokalforvaltningen er sundhedssektorens lokale komponent, de praktiserende læger, som må etableres med store krav til høj kompetence og smidig service baseret på udnyttelsen af nærhedsfaktoren. Om dette bedst sker i samarbejde med en række private lægepraksis'er og lægecentre skal vurderes, og der skal etableres kontrol med lægernes efteruddannelse og præstationer, ligesom samarbejdet mellem lokale læger og regionale hospitaler skal evalueres. Det skal tilses at der er tilstrækkelig adgang til specialister i lokalområdet eller naboområder. Lokalområdets borgere skal frit kunne vælge hvilke generelle læger, specialister og hospitaler de vil anvende.

Som nævnt i kapitlet om dyr medicin fungerer samarbejdet med medicinfabrikkerne ikke optimalt i dag. Dette problem bør løses regionalt men lokalområder kan bidrage ved at drage omsorg for at apoteker opfører sig som offentlige service leverandører og ikke som profitvirksomheder. Alternativet er selvfølgelig at etablere kommunale apoteker.

På transportområdet er det den lokale forvaltnings opgave at sørge for sikre veje til børneinstitutioner og skoler for børnene, at se til at der findes tilstrækkelige offentlige transportmidler og at der er gå- og cykelstier til indkøbsfaciliteter og til fritidsaktiviteter som ture i skove, på strande og steder med kulturelle tilbud (museer, musik og teaterscener, med videre). Det er tillige en opgave for lokaladministrationerne at sørge for at fritids- og kultur-

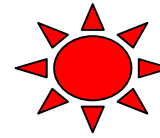
faciliteter og relaterede -tilbud er til stede i rimeligt omfang indenfor lokalområdet.

Det sociale sikkerhedsnet bør nøje overvåges af den lokale forvaltning, for at sikre at ingen "falder igennem" eventuelle huller i de regionale ordninger. Ligesom i dag har lokalforvaltningerne tillige opgaver med at inspicere bygninger og skal desuden levere vurderinger til brug for fastsættelse af leje og behov for opgradering eller nybygning, ligesom de i dag leverer de ejendomsvurderinger der ligger til grund for sikkerhedsvurdering ved låntagning og har indflydelse på salgspriser.

Den lokale forvaltning overvåger også eventuelle forurenende eller helbredsskadende aktiviteter, og hverken forurenende industri eller forurenende køretøjer bør have adgang til lokale byområder med mere end for eksempel 4000 indbyggere. Der kan så længe sådanne køretøjer stadig findes etableres parkeringspladser udenfor byområderne, hvor cykler, e-cykler eller e-trolleys kan lejes og eldrevne taxaer hidkaldes. Lokal tog- eller bustransport skal ske med forureningsfri transportmidler.

Hvad angår landbrug og fødevarer producenter er det foreslået i kapitlet om forbrug at eliminere fri konkurrence mellem acceptable og uacceptable fødevarer ved at kræve at al dyrkning skal være pesticidfri eller økologisk (forskellen er at økologisk landbrug også udelukker brug af kunstgødning og genmodificerede afgrøder). Krav til økologisk produktion af fødevarer og andre forbrugsvarer der optages i menneskers krop skal naturligvis være generelt, men en lokal kontrolfunktion kan være påkrævet.

Det skal sikres at der er midler til alle de nævnte funktioner på både lokalt niveau og på regionalt, ved at de nødvendige skatter opkræves (regionalt) og at lokalforvaltningerne modtager en andel der tillader dem at løse deres opgaver. Dette sker i princippet også i dag men med grundlovens forslag om en central banklignende ind- og udbetalingsinstitution (uddybet i kapitlet om penge) bliver der bedre muligheder for en retfærdig prioritering af tiltag i overensstemmelse med sammenlignende MØA vurderinger, så pengene ikke bruges til lokale politikeres ønske om en personlig motorvej.

Fra her til dér

Er det realistisk at tro at vores økonomiske og politiske organisering kan ændres i retning af et bæredygtigt velfærd baseret på samfund uden himmelråbende ulighed og de ofte voldelige konflikter som ulighed medfører? Selvfølgelig er det muligt. Nyliberalismen er ikke en naturlov og har kun været på dagsordenen mindre end hundred år af menneskets million-årige tilstedeværelse på planeten Jord. Spørgsmålet er hvordan vi nemmest kommer ud af miseren.

En lang række af de goder vi i dag nyder og forbinder med velfærd blev foreslået 1848 af Marx og Engels: Gratis folkeskoleuddannelse, afskaffelse af børnearbejde, progressiv indkomstbeskatning, og at strategiske sektorer skal være under offentlig kontrol, det sidste indført og igen delvist afskaffet. Den franske socialist Jaurés tilføjede i 1902 ligeret for kvinder og mænd, brug af folkeafstemninger ved vigtige beslutninger, pressefrihed, afskaffelse af dødsdomme, gratis forsvar ved retssager, samt den i mange lande indførte adskillelse af kirke og stat. De Skandinaviske Socialdemokratier fortsatte med at indføre gratis hjælp ved sygdom, gratis uddannelse udvidet op til universitetsniveau, folkepension, og understøttelse af arbejdsløse og arbejdsudygtige.

I den nuværende situation handler det dels om ikke at miste de allerede vundne rettigheder, og dels om at standse den udnyttelse af mennesker og natur, som er re-

sultatet af nyliberalismens stræben efter at forøge uligheden i samfundene. Marx mente at hans forslag kun ville kunne indføres ved en væbnet revolution. Den Skandinaviske velfærdsudvikling fra 1930'erne viste at Marx tog fejl. Jeg finder det derfor overmåde sandsynligt, at indførelsen af en grundlov som den i foregående kapitel foreslåede kan ske med fredelige midler.

Det handler om at de ændringer som signaleres i forslaget til ny grundlov er til gavn for over 90% af befolkningen og at kun de sidste par procent er interesseret i at forhindre sådanne ændringer. Da vi har demokratiske institutioner som folketing med bredt valgte medlemmer skulle det synes indlysende at ændringerne kan gennemføres ved at stemme de rigtige repræsentanter ind i folketinget. Sandsynligheden for at de sidste 1 % skrider til vold for at bevare deres privilegier er også minimal i et land som Danmark, hvor militæret ikke er gift med den rigeste elite.

Tilbage står den undren som må føles over at flertallet ikke forlængst har gennemført ændringer i stil med de foreslåede. Forklaringen er naturligvis at partisystemet ikke har givet dem det valg. Ligesom ved 1970'ernes atomkraftspørgsmål hvor nær 100 % af folketingets partier var for atomkraft, så er nær 100 % af partierne i dag på nyliberalismens side, sådan at et flertal i befolkningen ikke ser nogen måde de kan stemme deres synspunkter ind på. Dette giver ny næring til diskussionen om partiernes rolle, om levebrødspolitikkerne og om forholdet mellem et repræsentativt folketing og folkeafstemningernes direkte demokrati. Imidlertid er det eksisterende system ikke så udemokratisk at det udelukker at holdninger delt af et flertal i befolkningen kan komme til orde, eksempelvis

gennem et nyt alternativt parti eller som i atomkrafttilfældet en vedvarende opinion fra et bredt flertal af befolkningen.

Det der skal til er en folkelig bevægelse som kan gøre alle opmærksomme på at der er et problem og at der er løsninger som kan gennemføres. Uden en sådan græsrods-mobilisering vil vælgerne fortsat kun lytte til de af spin-doktorerne iværksatte reklamefremstød for den partibundne nyliberalisme. Argumentet med at vælgerne har for lidt uddannelse til at forstå problemerne holder ikke, eller kun i begrænset omfang. Det er ikke svært at se at de i denne bog foreslåede ændringer vil forøge velfærdet for størstedelen af befolkningen, så det handler primært om at skabe en linje på stemmesedlen hvor det afgørende kryds kan sættes. En alternativ flertalsregering kan over to valgperioder ændre den nuværende grundlov og etablere de foreslåede ændringer.

Den efterfølgende omstillingsproces er naturligvis et langstrakt tiltag der må tages med eftertanke og med etablering af overgangsordninger, som ingen tabes i svinget.

Det er klart at omstillingen bliver lettere at gennemføre, hvis den sker flere steder og helst globalt, fordi nogle af de ny regler for produktion og forbrug har indflydelse på eksport og import, og på livsstil-påvirkninger over grænser både forårsaget af underlødige reklamer og af kultur-påvirkninger. Et barn der har lært at venskab er et kryds i Facebook profilen og ikke et resultat af et fysisk eller intellektuelt fællesskab vil være længere om at gennemskue reklamernes løgnagtige påstande og længere om derefter

at sætte folketingsvalgets kryds ved den alternative løsning, i frygt for hvad "vennerne" vil tænke.

Selvom omstillingen til demokratisk lighed og samfundsmæssig bæredygtighed ikke kan forløbe lige hurtigt over hele verden, må det være en fordel at have en stort set enslydende grundlov på regionalt eller nationalt plan og globalt for hele verdenssamfundet. Udbygningen af FN til at hindre eller stoppe krige ikke blot mellem nationer men også indenfor nationale grænser vil sammen med forbud mod våbenhandel være et afgørende skridt mod en mere fredelig verden. I en sådan verden vil betydningen af landegrænser aftage, og betimeligheden af at bruge udtrykket "region" snarere end "nation" vil styrkes.